

SOBİAD

SOSYAL BİLİMLER ARAŞTIRMALARI DERNEĞİ

ekonomi
BİLİMLERİ
DERGİSİ

Ekonomi Bilimleri Dergisi (Online)

ISSN: 1309 -8020

Yıl: 2025 Cilt: 17 Sayı: 2

Amaç ve Kapsam

Ekonomi Bilimleri Dergisi (EBD), Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SoBiAD) tarafından Temmuz ve Aralık olmak üzere yılda iki kez yayınlanan hakemli bir dergidir. Sadece Türkçe makaleler yayın için kabul edilmektedir.

Ekonomi Bilimleri Dergisi (EBD), ekonomi biliminin tüm alt disiplinlerinde hazırlanmış teorik-analitik-ampirik araştırmalar ve incelemelere açık bir dergidir.

Açık Erişim Politikası

Açık erişimin bilginin evrensel kullanımını arttırarak insanlık için yararlı sonuçlar doğuracağı düşüncesinden hareketle, Ekonomi Bilimleri Dergisi (EBD) Açık Erişim politikasını benimsemiştir. Dergi, yazarlardan devraldığı ve yayımladığı içerikle ilgili telif haklarından, bilimsel içeriğe evrensel Açık Erişimin (Open Access) desteklenmesi ve geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla, bilinen standartlarda kaynak olarak gösterilmesi koşuluyla, ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kalan tüm kullanım (bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma ve dağıtma vb.) haklarını bedelsiz kullanıma sunmaktadır. İçeriğin ticari amaçlı kullanımı için yayınevinden yazılı izin alınması gereklidir.

Ücretsiz Yayın

Ekonomi Bilimleri Dergisi (EBD)'nde makale yayınlanması için yazarlardan hiçbir ücret talep edilmemektedir.

Yazarların Sorumlulukları

Yazarların makalelerini dergi web sayfasında sunulan yazım kurallarına ve örnek şablona göre hazırlamaları gerekir. Yazarların, hakem raporlarında belirtilen düzeltmeleri zamanında yapmaları beklenir.

Etik İlkeler

Ekonomi Bilimleri Dergisi (EBD)'nde yer alan etik görev ve sorumluluklarda Committee on Publication Ethics (COPE) tarafından kabul edilen ve yayınlanan ilkeler benimsenmektedir.

Yazarlardan aşağıda belirtilen etik kurallara uymaları beklenmektedir.

- Dergiye gönderilen makaleler başka bir yerde yayınlanmamış ya da yayınlanmak üzere gönderilmemiş olmalıdır.
- Yazalar makalelerinde kullandıkları tüm alıntılarına referans vermiş olmalıdır.
- Yazarlar makaleye bilimsel katkı verdiklerini garanti etmelidir.
- Yazarlar makalenin başka bir kişi ya da kurumun fikri mülkiyet haklarını ihlal etmediğini, intihal içermediğini ve kendi çalışmaları olduğunu garanti etmelidir.
- Makalede adı geçen tüm yazarlar, gönderilen ve yayınlanan makaleler üzerinde eşit sorumluluğa sahiptir.
- Yazışmadan sorumlu yazar adı geçen tüm ortak yazarların yayına ve ortak yazar olarak adlandırılmaya razı olduğunu garanti etmelidir. Çalışmaya önemli bilimsel ve yazınsal katkı sağlayan tüm kişiler ortak yazar olarak adlandırılmalıdır.

- Yazarlar gerekli görülmesi halinde makalede yer alan veri setlerine ulaşımı sağlamalıdır.

Hakemlik Süreci

Makaleler, hakemler tarafından altı ölçüt – bazı ölçütlerin belirli türdeki bildirilere uygulanamaması halinde daha az- dikkate alınarak değerlendirilir. Hakemlerin raporları tamamlandıktan sonra yazılar, Yayın Kurulu'nun onaylaması durumunda yayıma hazır hale gelir ve kabul sırası dikkate alınarak uygun görülen sayıda yayımlanır. Makaleler yayınlanmadan önce turnit-in ve/veya iThenticate intihal yazılımları ile kontrol edilmektedir.

Telif Hakları

Ekonomi Bilimleri Dergisi (EBD) bünyesinde yayınlanan yazıların fikirlerine resmen katılmaz, basılı ve çevrimiçi sürümlerinde yayınladığı hiçbir ürün veya servis reklamı için güvence vermez. Yayınlanan yazıların bilimsel ve yasal sorumlulukları yazarlarına aittir. Yazılarla birlikte gönderilen resim, şekil, tablo vb. unsurların özgün olması ya da daha önce yayınlanmış iseler derginin hem basılı hem de elektronik sürümünde yayınlanabilmesi için telif hakkı sahibinin yazılı onayının bulunması gerekir.

Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SoBiAD) , yazarlardan devraldığı ve derginin çevrimiçi (*online*) sürümünde yayınladığı içerikle ilgili telif haklarından, bilimsel içeriğe evrensel açık erişimin (*open access*) desteklenmesi ve geliştirilmesine katkıda bulunmak amacıyla, bilinen standartlarda kaynak olarak gösterilmesi koşuluyla, ticari kullanım amacı ve içerik değişikliği dışında kalan tüm kullanım (çevrimiçi bağlantı verme, kopyalama, baskı alma, herhangi bir fiziksel ortamda çoğaltma ve dağıtma vb.) haklarını (ilgili içerikte tersi belirtilmediği sürece) Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported (CC BY-NC-ND3.0) Lisansı aracılığıyla bedelsiz kullanıma sunmaktadır. İçeriğin ticari amaçlı kullanımı için alınması gereklidir.

Yazarlar yazılarının bütün yayın haklarını derginin yayıncısı Sosyal Bilimler Araştırmaları Derneği (SoBiAD)'ne devrettiklerini kabul ederler. Yayınlanan içeriğin (yazı ve görsel unsurlar) telif hakları dergiye ait olur. Dergide yayınlanması uygun görülen yazılar için telif ya da başka adlar altında hiçbir ücret ödenmez ve baskı masrafı alınmaz; ancak ayrı baskı talepleri ücret karşılığı yerine getirilir.

Ekonomi Bilimleri Dergisi (EBD) aşağıdaki indexing/abstracting servislerinde kayıtlıdır.

| Academic Researches Index | JournalTOCs | Directory of Research Journals | Index Copernicus | Sobiad Atıf Dizini | Academic Research Index | CiteFactor | AJIndex | Index of Academic Documents |

Ekonomi Bilimleri Dergisi (EBD) ayrıca TÜBİTAK- ULAKBİM Dergi Sistemleri (UDS) çerçevesinde DergiPark'ta kayıtlıdır.

KURUCU EDİTÖR

Prof.Dr. Coşkun Can Aktan, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye

EDİTÖR KURULU

Dr. Billur Güner Cohen, Loyala University, Maryland, ABD (Editör)
Prof.Dr. Coşkun Can Aktan, Dokuz Eylül Üniversitesi, Türkiye (Editör)
Prof.Dr. Bekir Gövdere, Süleyman Demirel Üniversitesi, Türkiye
Prof.Dr. Meltem İnce Yenilmez, İzmir Demokrasi Üniversitesi, Türkiye
Prof.Dr. Melih Özçalık, Manisa Celal Bayar Üniversitesi, Türkiye
Doç.Dr. Hale Kırer Silva Lecuna, Bandırma Onyedi Eylül Üniversitesi, Türkiye
Doç.Dr.Hüsnü Bilir, Aksaray Üniversitesi, Türkiye

YABANCI DİL EDİTÖRÜ

Dr. Billur Güner Cohen, Loyala University, Maryland, ABD

DERGİ SEKRETERYASI

Dr.Öğr.Üyesi Servet Taşdelen, Kırşehir Ahi Evran Üniversitesi, Türkiye

İLETİŞİM

sobiadsosres@gmail.com

**SOSYAL
BİLİMLER
ARAŞTIRMALARI
DERNEĞİ**

İÇİNDEKİLER

Araştırma Makaleleri

LUIGI LODOVICO PASINETTI'NİN İKTİSAT LİTERATÜRÜNE KATKILARI
ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME
*AN EVALUATION ON LUIGI LODOVICO PASINETTI'S CONTRIBUTIONS TO THE
ECONOMIC LITERATURE*

Sema YILMAZ

131-184

OSMANLI DÖNEMİ İLK MAHALLİ SERGİ ÖRNEĞİ: EDİRNE MAMULAT-I
MAHSULAT DAHİLİYE SERGİSİ
*THE FIRST LOCAL EXHIBITION OF THE OTTAMAN ERA: THE EDİRNE EXHIBITION
OF DOMESTIC PRODUCTS AND GOODS*

Tuba ELMAS & Yaşar SEMİZ

185-209

GÖÇ, İŞSİZLİK VE EKONOMİK BÜYÜME: TÜRKİYE'DE İKAMET İZİNİ ALMIŞ
YABANCILARIN ROLÜ
*MIGRATION, UNEMPLOYMENT, AND ECONOMIC GROWTH: THE ROLE OF
FOREIGNERS WITH RESIDENCE PERMITS IN TURKEY*

Ümit SAPANCA & Aslı YENİPAZARLI

210-233

İKTİSADİ DÜŞÜNCELER TARİHİNDE BİR YOL AYRIMI: DAVRANIŞSAL
İKTİSADIN ANA AKIM TEORİLERE YÖNELİK ELEŞTİRİLERİ VE ALTERNATİF
YAKLAŞIMLARI
*A CROSSROADS IN THE HISTORY OF ECONOMIC THOUGHT: CRITICISMS AND
ALTERNATIVE APPROACHES OF BEHAVIOURAL ECONOMICS TO MAINSTREAM
THEORIES*

Zeynep EZANOĞLU

234-252

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE THOMAS HOBBS
*THOMAS HOBBS'IN INTERNATIONAL RELATIONS DISCIPLINE AND POLITICAL
SCIENCE*

Mehmet Erkin KARA

253-267

**DİĞER (Editoryal Notlar, Fikir Yazıları, Kitap Tanıtımı,
Kitap Eleştirileri, Söylesiler, Tercümeleler vs.)**

BELEDİYECİLİK NEREYE GİDİYOR? Türkiye’de Belediyelerin Popülizm Eksenli Sosyal
Gayeli İktisadi Girişimcilik ve Sosyal Yardım Faaliyetlerine 10 Ağır Eleştiri
Coşkun Can AKTAN

266-278

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

LUIGI LODOVICO PASINETTI’NİN İKTİSAT LİTERATÜRÜNE KATKILARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME*

Sema YILMAZ¹

Prof. Dr.

Yıldız Teknik Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: sygenic@yildiz.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-3138-1622

Öz

İtalyan iktisatçı Luigi Lodovico Pasinetti, Post Keynesyen Okul’un önde gelen isimlerinden biri olarak tanınır ve özellikle iktisat alanına yaptığı önemli katkılarla dikkat çeker. Pasinetti, Yeni Ricardocu iktisat teorisi ve yapısal değişim üzerine geliştirdiği teorilerle öne çıkar. 1960 yılında yayımladığı “Ricardocu Sistemin Matematiksel Formülasyonu” adlı çalışması, Ricardo’nun değer ve dağıtım teorisinin analitik temellerini geliştirerek Klasik iktisat literatüründe önemli bir yer edinir. Pasinetti, Cambridge Okulu’nun etkili bir temsilcisi olarak, 1960’larda Neoklasik Sermaye Teorisi’ne yönelik eleştirileriyle de tanınır. Özellikle yeniden geçiş (reswitching) problemini daha genel bir çerçevede açıklayarak bu alandaki tartışmalarda önemli bir figür haline gelir. Bu katkıları, Cambridge (İngiltere) ve diğer okullar arasındaki tartışmalarda onun merkezi bir rol üstlenmesini sağlar. Pasinetti ayrıca, Nicholas Kaldor’un büyüme ve gelir dağılımı teorisini geliştirir ve bu teorilerin çok sektörlü iktisat modellerinde teknik değişimlere nasıl yanıt verdiğini incelemede önemli bir rol oynar. Yapısal değişim ve iktisadi büyüme üzerine yaptığı çalışmalar, iktisadi dinamikleri anlama konusunda yeni perspektifler sunar. Bu alandaki katkıları, çeşitli sektörlerdeki gelişmelerin iktisadi

* Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** sygenic@yildiz.edu.tr

Atıf (APA): Yılmaz, S., (2025), Luigi Lodovico Pasinetti’nin İktisat Literatürüne Katkıları üzerine Bir Değerlendirme, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 17 (2): 131-184.

büyüme üzerindeki etkilerini analiz etmeye odaklanır ve bu sayede Pasinetti, iktisat bilimine önemli yenilikler getirir.

Anahtar Kelimeler: *Luigi Lodovico Pasinetti, İktisadi Düşünce, İktisat Teorisi, İktisadi Büyüme*

Alan Tanımı: *İktisadi Düşünce*

AN EVALUATION ON LUIGI LODOVICO PASINETTI'S CONTRIBUTIONS TO THE ECONOMIC LITERATURE

Abstract

Italian economist Luigi Lodovico Pasinetti is considered as one of the leading figures of the Post Keynesian school and is especially noted for his important contributions in the field of economics. Pasinetti stands out with his theories on New Ricardian economic theory and structural change. His 1960 work 'Mathematical Formulation of the Ricardian System' developed the analytical fundamentals of Ricardo's theory of value and distribution and gained an important place in the literature of classical economics. Pasinetti, as an influential representative of the Cambridge school, is also known for his criticisms over the neoclassical capital theory during the 1960s. In particular, he became an important figure in the debates in this field by explaining the reswitching problem in a more general framework. These contributions made him a central figure in the debates between Cambridge (UK) and other schools. Pasinetti also developed Nicholas Kaldor's theory of growth and income distribution and played an important role in analysing how these theories respond to technical changes in multi-sectoral economic models. His work on structural change and economic growth offers new perspectives on understanding the dynamics of the economy. His contributions in this area focus on analysing the effects of developments in various sectors on economic growth, and in this way Pasinetti brings important innovations to economic science.

Key Words: *Luigi Lodovico Pasinetti, Economic Thought, Economic Theory, Economic Growth*

JEL Codes: *B20, B24, B29*

1.GİRİŞ

“Luigi Lodovico Pasinetti, bir araştırma öğrencisi olarak Cambridge'e geldiğinde, burası Keynesyen iktisadın dünyayı fethettiği gururlu kaleydi. Cambridge iktisadi canlıydı ve Keynes'in haleflerinin elindeydi. Joan Robinson ve Nicholas Kaldor, sürekli olarak orijinal ve kıskırtıcı fikirler üretiyorlardı. Dış dünya tarafından daha az görünür olan Richard Kahn ve Piero Sraffa, Cambridge Keynesçileri arasında eşit derecede önemliydi. Cambridge Üniversitesi, gerçek entelektüel bağımsızlığı koruyabilen ve Amerikan ekonomisinin artan egemenliğine karşı dünya çapında hatırı sayılır bir etki gösterebilen tek Avrupa merkeziydi. Genç İtalyan öğrenci, zaman içinde kendi kuşağının önde gelen Cambridge iktisatçılarından biri haline geldi.”

Axel Leijonhufvud

Luigi Lodovico Pasinetti (12 Eylül 1930 - 31 Ocak 2023), 20. yüzyılın önde gelen İtalyan iktisatçılardan biri olarak, Keynes sonrası iktisat düşüncesinin en etkili temsilcilerinden biri olarak kabul edilir. Pasinetti, özellikle Cambridge Keynesçileri olarak bilinen ve iktisat teorilerinin yeniden şekillendirilmesinde önemli rol oynayan bir okulun varisi olarak tanınır. Onun çalışmaları, iktisadi büyüme, gelir dağılımı ve sermaye birikimi gibi konularda derin analizler içerir ve bu alanlarda önemli katkılarda bulunur.

Pasinetti'nin akademik kariyeri, Cambridge Üniversitesi'nde Sraffa ve Kahn gibi iktisat biliminin önemli isimleriyle çalışmasıyla güç kazanır. Bu iki önemli iktisatçı, Pasinetti'nin iktisat teorilerine olan yaklaşımını ve akademik perspektifini derinden etkiler. Özellikle Sraffa'nın dağılım teorisi ve Kahn'ın Keynesyen iktisat anlayışı, Pasinetti'nin çalışmalarında belirgin bir şekilde görülür.

Pasinetti, iktisadi analizlerinde klasik ve modern iktisadi teorileri harmanlayarak, iktisat bilimine yeni bir soluk getirir. Onun çalışmaları, sadece teorik anlamda değil, aynı zamanda politika önerileri bakımından da geniş bir etki alanına sahiptir. Pasinetti, iktisadi istikrar ve sürdürülebilir kalkınma konularında özgün ve yenilikçi yaklaşımlar geliştirir. Ayrıca, Pasinetti'nin çalışmaları, onun sadece bir teorisyen değil, aynı zamanda uygulamalı iktisat politikalarında da önemli bir figür olduğunu gösterir. Bu anlamda, onun iktisat bilimine olan katkıları, hem akademik dünyada hem de uygulamalı iktisat politikalarında kalıcı izler bırakır.

Bu çalışma, ünlü İtalyan iktisatçı Luigi Lodovico Pasinetti'nin iktisat bilimine yaptığı önemli katkıları derinlemesine incelemeyi amaçlar. Pasinetti, Cambridge Keynesyen Okulu'nun önemli bir üyesi olarak, Klasik iktisat teorisi ile Keynesyen düşünceyi birleştirerek, özellikle yapısal değişim, iktisadi büyüme ve gelir dağılımı konularında çığır açıcı çalışmalar gerçekleştirir. Bu çalışmanın odak noktası, Pasinetti'nin geliştirdiği teorik çerçeveler ve bu çerçevelerin modern iktisadi düşünce üzerindeki etkileridir. Pasinetti'nin analitik yaklaşımları, sadece akademik birikim açısından değil, aynı zamanda politika yapıcılar için de büyük önem taşır. Bu çalışma, onun iktisat bilimine getirdiği yenilikleri ve bu yeniliklerin iktisat politikası, iktisadi modelleme ve sosyal adalet gibi alanlardaki yansımalarını değerlendirmeyi hedefler. Ayrıca, Pasinetti'nin çalışmalarının, modern iktisat teorisine nasıl entegre edildiği ve bu teorilerin geliştirilmesine nasıl katkı sağladığı da bu çalışma kapsamındadır.

Bu bağlamda çalışmada Cambridge Keynesçilerinin varisi olarak anılan Pasinetti'nin iktisat literatürüne katkıları incelenir. Öncelikle Pasinetti ile ilgili bir literatür çalışması yapılacak sonrasında Pasinetti'nin iktisat literatürüne kavramsal katkıları, iktisadi düşünce ve teoriye yaptığı katkılar ve son olarak da iktisadi büyüme alanına yaptığı katkılar onun çalışmaları doğrultusunda ortaya konulur.

2.BİR LİTERATÜR TARAMASI: CAMBRIDGE KEYNESÇİLERİNİN VARİSİ LUIGI LODOVICO PASINETTI

Velupillai (2024) çalışmasında Pasinetti'yi, Keynes'e yakın olanların yanı sıra Keynesyen iktisadın çeşitli yönlerine katkıda bulunan -bazen belirleyici olan- ikinci nesil akademisyenleri de kapsayan Cambridge Keynesyen Grubu'nun eski bir üyesi olarak değerlendirir.

Kurz, & Salvadori (2024) çalışmalarında Robert Solow'un sosyal getiri oranı kavramını yeniden canlandırma girişimini ve Luigi Pasinetti'nin bu kavrama yönelik eleştirisini ele alırlar. Solow, faiz oranının sosyal getiri oranı'nın doğru bir ölçüsü olduğunu savunur. Pasinetti ise Solow'un analizinin, sermaye miktarının faiz oranına bağlı olduğunu ve bu nedenle ondan bağımsız olarak alınamayacağını belirtir.

Lavoie & Seccareccia (2024) "Pasinetti kuralı ve Pasinetti endeksi nereden geliyor?" başlıklı çalışmalarında Pasinetti endeksi ve Pasinetti kuralının kökenlerini açıklayarak, bu kavramları modern kapitalist ekonomide sosyo-iktisadi gelir gruplarının etkilenmesi ve özellikle 1980'lerin Volcker dönemi yüksek faiz

politikalarından yararlanan geniş gelir sınıfları üzerine tartışmalara bağlarlar. Pasinetti'nin 1980-81 yıllarındaki orijinal yazılarıyla ortaya çıkan istatistiksel yapılar ve farklı normatif kavramlar incelenir. Pasinetti endeksinin amacı, bir ekonominin rantıye ve rantıye olmayan sektörleri arasındaki transferleri hem kısa hem de uzun vadede ölçmek ve izlemektir. Çalışma, ilk olarak Pasinetti kuralına odaklanır, ardından Pasinetti endeksinin varyantlarının nasıl oluşturulduğunu ve kullanıldığını açıklar. Son olarak, Pasinetti normunun günümüzdeki geçerliliğini tartışır.

Bortis (2024)'in çalışması iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm, Klasik-Keynesyen bir politik iktisat sisteminin detaylandırılması için Keynes ve Sraffa arasındaki uçurumun kapatılması ve Ricardo, Sraffa ve Keynes arasındaki bağlantılar gibi bazı ön açıklamalar içerir. İkinci bölümde, toplumsal üretim süreci sunulmakta ve bu süreç ile değer ve bölüşüm sorunları arasındaki ilişki ele alınır ve parasal bir üretim iktisadında çıktı ve istihdamın belirlenmesi incelenir. Pasinetti dönüşümünün Klasik ve Keynesyen analiz unsurlarını birbirine bağlamadaki önemi vurgulanır. Sember (2024)'in çalışması, toplam üretim fonksiyonu ve teknik ilerleme üzerine Solow-Pasinetti tartışmasını, sonraki iktisadi büyüme ve teknik değişim teorilerinde bir bölünmeyi öngören bir olay olarak inceler. Bu tartışma, teknik değişim sorununa ve politik iktisada tamamen farklı iki yaklaşımı ortaya koyar. Pasinetti, üretim faktörlerinin Neoklasik teorideki gibi simetrik olarak ele alınamayacağını vurgular ve Neoklasik iktisadın teknik değişimi değerlendirmek için üretim fonksiyonundaki kaymalar ile bu fonksiyon boyunca gerçekleşen hareketler arasında yaptığı ayrımı reddeder. Aslında, Pasinetti, Neoklasik Üretim Fonksiyonu'nu tamamen reddeder.

Japonya'da geleneksel olmayan para politikasının reel ücret artışı yaratmanın yanı sıra genel iktisadi durumu durgun olduğu için talebi ve büyümeyi yeniden canlandırmada sınırlı bir hesaba sahiptir. Tada & Kurose (2024) Pasinetti'nin kişisel gelir dağılımını ölçme yaklaşımını kullanarak Japonya'daki gelir eşitsizliği konusunu yeniden ele alır ve bunun efektif talep ve fonksiyonel gelir dağılımı üzerindeki etkisini incelerler. Kişisel gelir dağılımının bir göstergesi olarak işçilerin borçla güçlendirilmiş Pasinetti Endeksi'ni uygulayıp ve kişiler arası borç verme ve borçlanma ilişkilerinde işçilerden rantıyeye doğru ilerler.

Cardinale (2024) çalışmasında, Pasinetti'nin dinamik bir yol (doğal iktisadi sistem) ve bu yola yaklaşmak için somut kurumlar tasarlama ihtiyacı (kurumsal sorun) arasındaki ayrımı temel alır. Kurumsal sorunu ele almanın, iktisadi yapılar içindeki eylemleri teorileştirmeyi gerektirdiğini savunur. Bu yaklaşım, yapısal değişimle

büyüyen bir iktisadın kolektif ve sosyal grupların hedeflerini nasıl takip ettiklerini ve kısıtlandıklarını gösterir. Ayrıca, kolektif ve özel hedefler arasındaki etkileşimi de inceler. Temel argüman, sosyal grupların yapıları nasıl temsil ettikleri ve bu yapı içindeki konumlarının, iktisadın izlediği dinamik yolları belirlemede kritik bir faktör olduğudur.

Yagi (2024), Pasinetti'nin (1981) “Yapısal Değişim ve İktisadi Büyüme” başlıklı çalışmasındaki doğal iktisadi sistemin temel fikirlerine odaklanır. Bu sistem, mal fiyatları, üretim ve ücret ile kar oranlarının zaman içindeki gelişimini açıklar. Üç temel özellik; emek ve talep büyüme oranlarının toplamı doğal kar oranını belirler, pozitif doğal kar oranı altında, bir meta için emredilen emek miktarı, somutlaşan emek miktarına eşittir ve eşit miktarda homojen emek için eşit ödüller ödenmelidir. Bu özellikler, üç Sraffian ayrık zamanlı modelle incelenir; teknik değişim ve talep bileşenlerinin değişmediği basit bir iktisadi durum, gerçek ve standart net ürün arasındaki fark ve büyüyen iktisatta teknik ilerlemenin nasıl gerçekleştiğidir.

Botta ve diğerleri (2023) çalışmalarında, yükselen ve gelişmekte olan ülkelerde finansal entegrasyon, dış borç sürdürülebilirliği ve maliye politikası arasındaki ilişkiyi incelerler. Bu ilişkiyi, Pasinetti'nin “borç sürdürülebilirliğinin geometrisini” geliştirmekte olan ülkelere uygulayarak ve küresel finansal döngülere maruz kalmanın etkilerini analiz ederek değerlendirirler. Pasinetti'nin teorik çerçevesini kullanarak, küresel finansın yeşil yapısal dönüşümler gibi yapısal değişiklikler için mali destek sağlayıp sağlamadığını veya kısıtlamalar yaratıp yaratmadığını araştırırlar. Bu analiz, iklim krizi gibi acil sorunların çözümü için oldukça önemlidir.

Bellino & Nerozzi (2022)'nin çalışmaları, Pasinetti'nin Klasik ve Keynesyen iktisat teorileriyle ilgili metodolojik sorunları ele alır. Pasinetti'nin yaklaşımlarının Klasik Keynesyen teorilere olan etkilerini ve bu teorilerin çeşitli metodolojik yönlerini inceler. Çalışma, Pasinetti'nin iktisat teorisindeki yenilikçi katkılarını ve bu katkıların metodolojik ve teorik tartışmalar üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde ele alır. Kurose (2023)'un çalışması Pasinetti tarafından önerilen dokuz metodolojik özelliği inceleyen ve Enrico Bellino ve Sebastiano Nerozzi'nin editörlüğünü yaptığı çalışmanın incelemesidir. Çalışma, özellikle Klasik ve Keynesyen iktisadın entegrasyonuna odaklanarak Pasinetti'nin katkılarını ve metodolojilerini araştırır. 11 bölümden oluşan çalışmada; Marcuzzo, iktisat teorisinin başlangıç noktası olarak gerçeklik lehine soyut rasyonalitenin reddini tartışır. Salvadori ve Signorino, iktisadi mantıkta biçimsel titizlikten ziyade içsel tutarlılığın önemini analiz ederler. Kurz, Malthus'un Keynes'in öncüsü olduğu

fikrine karşı çıkararak Ricardo ve Keynes'in uyumlu olduğunu savunur. Dvoskin ve Trabucchi, Robinson'un Neoklasik modellere yönelik eleştirisini tartışarak iktisadi sistemlerin ergodik olmayan doğasını incelerler. Bellino ve Nerozzi, iktisat teorilerinde nedensellik ve karşılıklı bağımlılığı incelerler. Milgate ve Eatwell makroiktisadın, mikroiktisada göre önceliğini vurgulayarak makro olguların mikro olgulara indirgenmesini eleştirirler. Wirkierman, endüstriyel ekonomilerdeki normal dengesizlik ve istikrarsızlık durumunu ele alır. Hagemann, teknik değişim ve iktisadi büyüme ile başa çıkmak için uygun bir analitik çerçeveye duyulan ihtiyacı vurgular. Rotondi, Pasinetti'nin İtalyan geleneğinden ve Katolik kilisesinden etkilenen derin sosyal kaygılarını tartışır. Garbellini dokuz özelliği yorumlamakta ve bunları İtalyan kapitalizmi üzerine sosyolojik ve Marksist araştırmalarla ilişkilendirir. Schefold, “protoekonomi” kavramını ve Pasinetti'nin katkılarını tartışarak son değerlendirmelerde bulunur.

Velupillai (2023) çalışmasında Pasinetti'nin yaşamını ve çalışmalarını inceler. Bu bağlamda Pasinetti'nin sermaye teorisine katkısını, mikroiktisadın makro temellerine ilişkin görüşünü, mübadeleden ziyade üretime odaklanmasını ve teorik ve kurumsal iktisadi analizi birbirinden ayırmasını tanımlar. Lucarelli (2023) çalışmasında, Pasinetti'nin çalışmalarından çıkan bazı temel unsurları vurgular. Pasinetti'nin 1981 tarihli çalışmasında, efektif talep teorisi ilk kez sunulmakta ve ardışık ile eşzamanlı iktisadi akıl yürütme arasındaki temel farklar belirtilir. Yapısal değişimin önemi zaten bilinmektedir ancak bu çalışmada çok sektörlü bir şema içinde incelenir. Pasinetti'nin açık iktisadi sistemler ve etik duruşuna dair düşünceleri, üretim araçlarının mülkiyetinin yalnızca haklar vermekle kalmayıp topluma da sorumluluklar yüklediğini gösterir.

Landesmann (2022)'ın çalışması Pasinetti'nin “Yapısal Değişim ve İktisadi Büyüme (1981)” ve “Yapısal İktisadi Dinamikler (1993)” başlıklı çalışmalarında uluslararası iktisadi ilişkilerin analizine yaptığı katkıları ele alır. Landesmann, Pasinetti'nin bu alandaki önemli katkılarını takdir ederken, aynı zamanda analizinin bazı yönlerini eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirir ve daha ileri gelişmeler önerir. Pasinetti'nin “Yapısal İktisadi Dinamikler” başlıklı çalışması, insan öğrenmesinin iktisadi yapılar üzerindeki etkilerini araştırır. Çalışma, öğrenme süreçlerinin iktisadi dinamikler ve yapısal değişim üzerindeki etkilerini anlamak için teorik bir çerçeve sunar. İktisadi yapılar ile insan bilgisi arasındaki etkileşimi ele alır ve öğrenmenin iktisadi gelişim ve dönüşüm üzerindeki etkilerine dair içgörüler sağlar (Pasinetti, 1993a).

Curzio ve diğerleri (2022) çalışmalarında Pasinetti'nin politik iktisat alanındaki katkılarını ele alır. Pasinetti'nin teorik çerçevesini, yapısal değişim ve iktisadi

büyüme konularındaki analizlerini ve bu analizlerin politik iktisat üzerindeki etkilerini detaylı bir şekilde incelerler. Pasinetti'nin iktisadi düşünceye getirdiği yenilikleri ve bu düşüncelerin politik iktisada olan etkilerini değerlendirirken, aynı zamanda bu yaklaşımların uygulamadaki sonuçlarını ve gelecekteki araştırmalar için potansiyel yolları tartışırlar.

Coffman (2021) çalışmasında François Quesnay ve Pasinetti'nin iktisat teorisindeki tarihsel bağlamlarını ele alır. Bu çalışma, Quesnay'ın fizyokrasiye dayalı analizleri ile Pasinetti'nin yapısal değişim ve iktisadi büyüme teorilerini karşılaştırarak, bu iki iktisatçının iktisat teorisine katkılarını ve bu katkıların tarihsel ve metodolojik önemini inceler. Coffman, her iki iktisatçının da teorilerinin, kendi dönemlerindeki iktisadi dinamikleri anlamak ve analiz etmek için nasıl kullanıldığını tartışarak, tarihsel perspektifin iktisadi düşüncedeki önemini vurgular.

Halevi (2021) çalışmasında, Pasinetti'nin 20. ve 21. yüzyıl iktisat teorisindeki önemini yansıtır. Giriş bölümünde, Geoffrey Harcourt ile birlikte Cambridge iktisat geleneğinin mirasçısı olarak anılan Pasinetti'nin öneminin kavramsal ve metodolojik yönlerini ana hatlarıyla ortaya koyulur. Pasinetti'nin kendisi, Leontief ve Sraffa tipi modellerin yakalayamadığı bir şekilde yapısal değişim dinamikleriyle ilgilenerek bu geleneği büyük ölçüde zenginleştirir.

Marcuzzo (2020)'un çalışması iki ana bölümden oluşur: ilki Pasinetti'nin biyografisi, ikincisi ise onun çalışmalarından ilham alan iktisatçıların entelektüel yolculuğunu anlatır. Çalışma, üç ana araştırma alanına odaklanır; Post-Keynesyen gelir dağılımı ve büyüme modelleri, sermaye teorisi tartışması, yapısal değişim ve iktisadi dinamikler. Pasinetti'nin araştırma programının temel özellikleri; doğal sistem ve toplumun kurumsal yapısı arasındaki ayrım, sektörler arasındaki verimlilik farkları ve tüketici harcamalarındaki değişikliklerden kaynaklanan yapısal değişim ve teknik ilerleme ve talep bileşiminin evrimidir.

Bellino & Nerozzi (2017) Pasinetti'nin nedensellik kavramının merkezi bir rol oynadığı çalışmalarını, altmışlı yılların ekonometrik tartışmaları içinde bir bağlama oturtmak, iktisadi anlamını özümsemek ve modern klasik yaklaşımın diğer alanlarıyla bağlantılarını göstermek amacıyla incelerler.

Pitelis (2016) çalışmasında, Pasinetti'nin iktisat bilimine yaptığı önemli katkılardan yararlanır. Pasinetti, Klasik iktisatçıların "ilk günahı" olarak gördüğü ve Neoklasik iktisatçılar tarafından daha da kötüleştirilen ölçüğe göre artan getiri varsayımını tersine çevirme çağrısında bulunur. Çalışma, bu çağrıya yanıt olarak Post Klasik bir

iktisat inşa etmeye yönelik ilerlemeyi ele alır. Pasinetti'nin öğrenme, teknik ilerleme, artan getiri, kaynak yaratma, ticaret ve yetiştirme konularındaki temel temaları ve katkıları ile iktisat içinden ve dışından destekleyen ve meydan okuyan katkılardan yararlanarak Post Klasik bir çerçevenin ana hatlarını çizer.

Seccareccia & Lavoie (2016)'nin "Gelir Dağılımı, Rantiyeler ve Kapitalist Ekonomideki Roller: Keynes-Pasinetti Perspektifi" başlıklı çalışmaları, Keynesyen ve Pasinetti'nin iktisat teorilerinin merceğinden kapitalist bir ekonomide gelir dağılımı ve rantiyelerin rolünü araştırır. Çalışmada gelir eşitsizliğinin ve rantiyelerin servet birikiminin iktisadi dinamikleri ve büyümeyi nasıl etkilediğini, Keynes ve Pasinetti'nin teorik çerçevelerini vurgulayarak, bu dinamiklerin iktisat politikası ve kapitalist sistemlerin genel işleyişi üzerindeki etkilerini incelerler.

Bellino (2015) Pasinetti'nin Ricardo'nun iktisat teorilerini anlamaya yönelik katkılarının kapsamlı bir özetini sunar. Pasinetti'nin çalışmaları, Ricardo'nun fikirlerinin kalıcı önemini vurgularken, aynı zamanda Klasik iktisadın sınırlarını dinamik yapısal değişimleri içerecek şekilde genişletir. Pasinetti'nin yorumları ve genişletmeleri sayesinde Ricardo'nun teorileri, modern iktisadi sistemlerin karmaşıklıklarını daha iyi açıklayacak şekilde uyarlanır.

Taylor (2014), Thomas Piketty'nin argümanlarını daha geniş bir iktisadi düşünce bağlamında kapsamlı bir şekilde analiz eder. Piketty'nin görüşlerini Pasinetti ve Keynes ile karşılaştırarak, iktisadi büyümenin, servet dağılımının ve rantiyeci sınıfın oluşturduğu zorlukların karmaşıklığını vurgular. Çalışma, eşitsizlik ve iktisadi farklılıkları ele almadaki politika rolü üzerine devam eden tartışmalara katkıda bulunur. Harcourt (2014) Taylor'un Piketty'nin modeline yönelik eleştirisini ve Piketty'nin Keynes ve Pasinetti'nin görüşlerini de katarak modelini genişletmesini tartışır. Harcourt'un yorumu, Piketty'nin ampirik araştırması ile Keynes ve Pasinetti'nin teorik katkıları arasında köprü kurar. Bunu yaparak, tarihsel verileri sağlam iktisadi teorilerle birleştiren çok boyutlu bir anlayış sunarak iktisadi eşitsizlik söylemini zenginleştirir.

Woods (2013), Pasinetti'nin hipotezlerini inceler ve iktisadi olguları ve bunların etkilerini anlamak için kullanılan varsayımsal senaryoları değerlendirir. Bu karşı-gerçek senaryolar, mevcut iktisadi teorilere meydan okumak ve iktisadi sonuçlar hakkında alternatif bakış açıları sunmak için kullanılır. Woods, Pasinetti'nin yaklaşımını eleştirel bir şekilde analiz ederek hipotezlerinin altında yatan varsayımları ve bunların çağdaş iktisat teorisine olan ilgisini araştırır ve iktisadi

analizde karşı-gerçeklerin kullanımının metodolojik yönlerine inerek Pasinetti'nin sonuçlarının sağlamlığını değerlendirir.

Scazzieri (2012), çalışmasında Pasinetti'nin Sraffa'nın kaynaklarındaki derinliği ve çeşitliliği araştırdığını ve yayımlanmamış el yazmalarının “Malların Mallarla Üretimini” anlamak için sezgisel değerini nasıl vurguladığını ortaya koyar.

Solow (2012) çalışmasında Pasinetti'nin çalışmalarını ve Keynesyen iktisada katkılarını ele alır. Pasinetti'nin özellikle iktisadi büyüme ve gelir dağılımı konularındaki çalışmalarının geleneksel Keynesyen teorileri nasıl genişlettiğini ve bunlara nasıl meydan okuduğunu inceler. Pasinetti'nin özellikle sermaye birikiminin dinamikleri ve bunun gelir dağılımı üzerindeki etkileri konusunda Keynesyen iktisattaki boşlukları giderme çabalarını kabul eder. Pasinetti'nin katkılarının önemli olmakla birlikte, Keynesyen çerçevenin eksik kaldığı veya daha fazla geliştirilmesi gereken alanları da vurguladığını belirtir. Solow Pasinetti'nin çalışmalarını “İktisatta Tamamlanması Gereken Bir Devrim” olarak nitelendirir.

Harcourt (2012) çalışmasında Pasinetti'nin Cambridge İktisat Okulu'na katkıları ve iktisat teorisinde öncü bir figür olarak rolü hakkında ayrıntılı bir genel bakış sunar. Harcourt (2009) çalışmasında, Keynesyen iktisat alanında önemli ilerlemeler kaydedilmiş olsa da daha yapılacak çok iş olduğu sonucuna varır. Harcourt, Pasinetti'nin katkılarını, iktisadi düşüncede devam eden bu devrimin ilerlemesi için çok önemli görür. Bortis (2012) çalışmasında Pasinetti'nin Post Keynesyen iktisada katkılarını odaklanır ve Pasinetti'nin fikirlerini bu iktisadi düşünce ekolünün daha geniş bağlamı içinde sentezlemeyi amaçlar. Villani (2010) çalışmasında Pasinetti'nin Keynesyen devrimin anlamı, önemi ve sonuçları ile Cambridge Keynesyenlerinin en önemlilerinin oynadığı rol hakkındaki değerlendirmesini analiz eder. Ayrıca Keynes ve Sraffa'nın “doğal bir iktisadi sistem” fikrini ortaya koyan detaylandırmasını tamamlama girişiminin sonuçlarını ele alır. Leijonhufvud (2008), Pasinetti'nin Cambridge İktisat Okulu bağlamındaki katkılarını ve bakış açılarını inceler. Pasinetti'nin çalışmalarının Cambridge Okulu'nun iki merkezi figürü olan Keynes ve Sraffa'nın teorik yaklaşımları arasında nasıl bir köprü kurduğunu vurgular.

Uthman (2006)'un çalışması, Kaldor-Pasinetti modeline faiz oranını dahil ederek yeniden formüle eder ve kar oranının ve milli gelirdeki kar payının, tasarruf eğiliminden bağımsız olmadığını gösterir. Faiz oranının her zaman gelirler üzerinde bir vergi olduğu ve kar üzerinde olumlu bir etkisinin olmadığı belirtilir. Alternatif bir modelde, işçiler sabit faiz yerine kardan pay alırlar. Bu durumun, kar oranı ve

payı üzerinde olumlu bir etkisi olduğu ve sermaye birikimi ile istihdamı teşvik edebileceği vurgulanır. Pasinetti'nin Cambridge Denklemi'nin bu kar paylaşımı rejimine daha yakın olduğu ortaya konur.

Gualerzi (1996)'un çalışması Pasinetti'nin iktisadi dinamikler ve talep teorisi üzerine yaptığı katkıları inceler. Gualerzi, modern kapitalist ekonomilerde talebin bazı kritik özelliklerinin Pasinetti'nin teorik çerçevesiyle uyumlu olmadığını savunur. Pasinetti'nin çerçevesinin, büyümenin dışsal güçler tarafından yönlendirildiği ve tüketim kalıplarının içsel belirleyiciliği ile çeliştiği belirtilir. Öğrenme ilkesi, üretim ve tüketim dinamikleri arasında bir köprü önerse de, bu bağlantının tarihsel gelişim bağlamında ele alınması gerektiği vurgulanır. Engel tipi talep teorisinin nesnel karakterinin, meta temelli tatmin biçimlerinin dikkate alınmasıyla uzlaştırılamayacağı ifade edilir.

Trigg & Lee (2005)'un çalışmaları Keynesyen çarpan ile Pasinetti'nin saf üretim modeli arasındaki ilişkiyi inceler. Pasinetti'nin modelinde çok sektörlü yapı ve emek değer teorisi öne çıkar. Yatırımın dışsal bir belirleyici olarak eklenmesiyle, Keynes'in ücret birimi kavramı kullanılarak gerçek bir makroiktisat çarpanı elde edilir. Bu yaklaşım, tek mal varsayımı yapmadan Keynesyen çarpanı kullanmayı sağlar ve emek değer teorisiyle ilişkisini geliştirir. Ayrıca çalışma, Pasinetti'nin kurumsal analizi küçümsediği iddialarına karşı, bu modelin parasal üretim iktisadıyla ilgili önemini vurgular.

Lavoie (1998)'un çalışması Neo Pasinetti teoremini Cambridge ve Kaleckian büyüme ve dağılım modelleri bağlamında inceler. İlk olarak Pasinetti tarafından ortaya atılan Neo Pasinetti teoremi, belirli iktisadi modellerde kapitalistler ve işçiler arasındaki gelir dağılımının iktisadi büyüme oranını etkileyebileceğini öne sürer. Lavoie'nin çalışması, gelir dağılımı ve sermaye birikimindeki değişimlerin bu teorik çerçeveler içinde iktisadi büyümeyi nasıl etkilediğinin anlaşılmasına katkıda bulunur ve Neo Pasinetti teoreminin pratik sonuçları hakkında fikir verir.

Becker (1995)'in çalışması, büyüme teorisi ve yapısal değişime yaptığı katkılarla tanınan önemli bir iktisatçı olan Pasinetti'ye adanmış bir derlemedir. Fleck & Domenghino (1987) çalışmalarında; Post Keynesyenler gerçek Keynesyenler olsalardı, iki Cambridge arasında Post Keynesyen gelir dağılımı teorisi üzerine yapılan tartışma daha özlü ve daha “verimli” olabilir miydi? Post Keynesyenler Keynes'in hükümet faaliyetlerinin modern iktisadi modellere dahil edilmesi gerektiği inancına uygun hareket etmiş olsalardı? Özellikle, Post Keynesyen teorinin hararetle tartışılan odak noktası olan Pasinetti'nin ufuk açıcı “Cambridge

denklemleri”, Joseph Alois Schumpeter'in “Ricardocu ahlaksızlık” olarak damgaladığı analiz türünün bir sonucu mudur? Başka bir deyişle: Metodolojisi “en saf durumu” bulmayı amaçladığı ve böylece önemli bir Keynesyen belirleyici olan hükümet faaliyeti modelini geçersiz kıldığı için “Pasinetti'nin Paradoksu” konu dışı mıdır? Ve daha da kötüsü, Kaldor'un Neoklasik teorinin geçerliliğini kategorik olarak reddetmesi bu nedenle geçerli midir? sorularına cevap ararlar.

Ahmad (1986)'ın çalışması, Pasinetti teorisine alternatif bir bakış açısını tartışır. Pasinetti teorisi, kar payının ücretlere oranının gelir dağılımı ve iktisadi büyüme tarafından belirlendiğini öne sürer. Ahmad'ın çalışması, Pasinetti modelinin geçerli olmadığı veya ayarlanması gereken koşulları araştırarak bu teoriye karşı bir argüman veya değişiklik önerisi sunar. Çalışma, teorik sonuçları ele alır ve Pasinetti yaklaşımının ampirik veya kavramsal eleştirilerini içerir.

“İktisadi Dinamizm ve Yapısal Değişim: Pasinetti Üzerine Bir Yorum” başlıklı çalışmasında Scazzieri (1983), Pasinetti'nin iktisadi dinamizm ve yapısal değişim üzerine sunduğu fikirleri eleştirir ve tartışır. Çalışma, Pasinetti'nin iktisadi yapı ve dönüşüm konusundaki teorilerini değerlendirir ve bu yapının zamanla nasıl evrildiği ve uyum sağladığı hakkında ek bakış açıları sunar. Scazzieri'nin yorumu, Pasinetti'nin argümanlarını ele alarak ve görüşlerinde eklemeler veya değişiklikler önererek iktisadi dinamikler üzerine daha geniş bir tartışmaya katkıda bulunur.

Morishima (1977), Pasinetti'nin iktisadi büyüme ve gelir dağılımı üzerine yaptığı çalışmaları yeniden ele alır. Pasinetti'nin orijinal katkıları, özellikle Klasik iktisat teorisi çerçevesinde büyüme ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiye odaklanır. Morishima'nın çalışması, Pasinetti'nin sonuçlarını yeniden değerlendirir ve teoriye yeni bakış açıları ya da alternatif yorumlar sunar.

Steedman (1972), Pasinetti sürecinin durumunu ve sonuçlarını inceler. Özellikle, Pasinetti'nin iktisadi büyüme ve dağılım modelini tartışır ve bu modelin geçerliliği ile etkilerini değerlendirir. Meade (1966) Pasinetti sürecinin iktisat teorisi üzerindeki etkileri ele alır. Pasinetti süreci, sermaye birikimi ve gelir dağılımını inceleyen bir modeldir. Meade, bu çalışmada sürecin sonuçlarını ve etkilerini değerlendirir, teorik katkıları ve olası sınırlamaları tartışır.

Samuelson & Modigliani (1966) Pasinetti Paradoksu'nu ele alırlar. Paradoks, Pasinetti tarafından öne sürülen bir olgudur ve farklı tasarruf oranlarına sahip nesiller içeren bir modelde, kapital-üretim oranının zamanla sabit kalacağını, tasarruf oranları değişse bile, ileri sürer. Samuelson ve Modigliani, bu paradoksu

Neoklasik iktisat çerçevesinde incelerler. Paradoksun çeşitli varsayımlar ve koşullar altında nasıl geçerli olduğunu veya geçerli olmadığını araştırırlar. Çalışma, Pasinetti Paradoksunun sağlamlığı ve sınırlamaları hakkında bir katkı sağlar.

3.LUIGI LODOVICO PASINETTI’NİN İKTİSAT LİTERATÜRÜNE KAVRAMSAL KATKILARI

Pasinetti 1980 yılında yayımlanan “İktisadi Analizde Dikey Entegrasyon Kavramı” başlıklı çalışmasında, dikey entegrasyonun bir firmanın farklı üretim ve dağıtım aşamalarını tek bir kontrol altında birleştirme anlamına geldiğini inceler. Pasinetti, dikey entegrasyonu tanımlayarak, bunun iktisadi süreçleri anlamada önemini vurgular. Dikey entegrasyonun üretim sürecindeki karşılıklı bağımlılıkları analiz etmek açısından kritik bir rol oynadığını savunur. Çalışmada, dikey entegrasyonun iktisat teorisindeki tarihsel yeri ele alınır, Klasik iktisatçıların katkıları ve entegrasyon hakkındaki görüşleri tartışılır. Pasinetti, bu kavramı incelemek için bir analitik çerçeve sunar ve bu çerçevenin bir iktisadın üretim yapısını ve sektörler arası ilişkileri analiz etmekte nasıl kullanılabileceğini açıklar. Ayrıca, ortak üretimin dikey entegrasyon ve iktisadi analiz üzerindeki etkileri ele alınır. Pasinetti, dikey entegrasyonu anlamının iktisadi verimlilik ve büyümeyi teşvik eden politikalar geliştirmede yardımcı olabileceğini öne sürer (Pasinetti, 1980a).

Pasinetti'nin 1990 tarihli çalışması iktisadi sistemlerde dikey olarak entegre edilmiş sektörlerin teorik çerçevesini araştırır. “Normalize edilmiş genel koordinatlar” kavramı, iktisadi faaliyetlerin ve etkileşimlerin temsiliyi basitleştirmek ve standartlaştırmak için tanıtılır. Pasinetti, iktisadın, birincil girdilerden nihai çıktılara kadar tüm üretim süreçlerini kapsayan sektörler açısından analiz edildiği dikey olarak entegre edilmiş sektörler üzerine önceki çalışmalarını genişletir. Normalize edilmiş genel koordinatlar, iktisadi faaliyetlerin tanımını normalleştirmek ve düzene sokmak için tanıtılır, bu da farklı sektörleri ve bunların etkileşimlerini analiz etmeyi ve karşılaştırmayı kolaylaştırır. Normalize edilmiş genel koordinatları kullanarak, çalışma karmaşık iktisadi modelleri basitleştirmeyi amaçlar, aynı iktisadi olguları tanımlamak için birden fazla değişkene ve denkleme duyulan ihtiyacı azaltır. Bu kavramları basit iktisadi durumlara uygular, bu çerçevenin iktisadi sistemlerin yapısını ve dinamiklerini daha açık ve birleştirilmiş bir şekilde analiz etmek ve anlamak için nasıl kullanılabileceğini gösterir. Önerilen çerçeve, iktisadi analiz için önemli çıkarımlara sahiptir, farklı sektörler ve genel ekonomi arasındaki karşılıklı ilişkileri incelemek için daha verimli ve tutarlı bir yöntem sunar. Genel olarak, çalışma iktisadi modellemeye yenilikçi bir yaklaşım sağlar ve iktisadi sistemleri anlamada düzenlenmiş ve standartlaştırılmış analitik araçların önemini vurgular (Pasinetti, 1990a).

Pasinetti'nin 1989 tarihli “Büyüyen Alt Sistemler ve Dikey Olarak Hiper Bütünleşmiş Sektörler: Bir Açıklama Notu” başlıklı çalışmasında, büyüyen alt sistemler ve dikey olarak hiper bütünleşmiş sektörler kavramlarına açıklık getirir. Pasinetti, özellikle iktisadi büyüme ve sektörel entegrasyonun anlaşılmasına yönelik çıkarımlara odaklanarak, bu kavramların iktisat teorisiyle nasıl ilişkili olduğunu araştırır (Pasinetti, 1989a).

Pasinetti'nin “Büyüyen Alt Sistemler, Dikey Hiper Entegre Sektörler ve Emek Değeri Teorisi” başlıklı çalışmasında, ekonominin çeşitli alt sistemleri arasındaki dinamik ilişkileri incelenir. Ana odak noktası, dikey olarak hiper entegre sektörler kavramıdır; bu kavram, hammadde aşamasından nihai ürüne kadar üretimin tüm aşamalarını içeren kapsamlı bir iktisadi sektörler görüşünü ifade eder. Pasinetti, ekonominin farklı parçalarının veya alt sistemlerinin nasıl genişlediğini ve geliştiğini tartışır. Bu alt sistemleri hem bireysel olarak hem de birbirleriyle ilişkili olarak anlamanın, iktisadi büyümeyi kavramak için çok önemli olduğunu vurgular. Dikey hiper entegre sektörler kavramı, iktisadi sektörlerin tüm üretim zincirini dikkate alarak bütünsel bir şekilde analiz edilmesini içerir. Bu şekilde, ekonomideki bağımlılıkları ve değer akışını daha iyi anlamak mümkündür. Pasinetti, bir malın değerinin temelde onu üretmek için gerekli olan toplumsal olarak gerekli emek miktarı ile belirlendiğini öne süren klasik emek değeri teorisini yeniden ele alır. Bu teoriyi büyüyen alt sistemler ve dikey hiper entegre sektörler analizine entegre eder. Çalışma, iktisadi büyüme teorilerini emek değeri teorisi ile ilişkilendirerek önemli bir katkı sağlar. Pasinetti, bu Klasik iktisat teorilerinin modern iktisadi dinamikleri anlamak için nasıl uygulanabileceğini gösterir. Pasinetti, ekonominin farklı sektörlerinin nasıl büyüdüğünü ve zaman içinde nasıl etkileşimde bulunduğunu analiz etmek için kullanılacak bir çerçeve geliştirir. Bu çerçeve, karmaşık ilişkileri ve iktisadi gelişim sürecini anlamaya yardımcı olabilir. İktisadi alt sistemlerin nasıl büyüdüğüne ve etkileşimde bulunduğu dair daha net bir resim sunan çalışma iktisadi politika ve planlama için değerli bilgiler sunar. Politika yapıcılar, bu bilgiyi dengeli ve sürdürülebilir iktisadi büyümeyi teşvik etmek için kullanabilirler. Büyüme teorilerinin emek değeri teorisi ile entegrasyonu, iktisat teorisini zenginleştirir ve ekonomilerin nasıl işlediği ve geliştiği konusunda daha kapsamlı bir anlayış sunar (Pasinetti, 1988b).

Pasinetti'nin 1990 tarihli “Büyüyen (veya Hiper) Alt Sistemler ve Dikey Olarak Hiper-Entegre Edilmiş Sektörler” başlıklı çalışması, özellikle Sraffa'nın çalışmalarından etkilenen Klasik iktisat içindeki kavramsal çerçeveleri inceler. Pasinetti, ekonominin zamanla genişleyen ve iktisadi büyümeye katkıda bulunan

“büyüyen alt sistemler” kavramını tartışır. Hiper alt sistemler, belirli sektörlerin orantısız şekilde daha yüksek bir oranda büyüdüğü ve diğer sektörleri ve tüm ekonomiyi etkilediği bu kavramın bir uzantısıdır. Dikey olarak entegre edilmiş sektörler, üretimin farklı aşamalarının (ham maddeden nihai ürüne kadar) tek bir çerçeveye içinde kontrol edildiği sektörlerdir. Hiper-entegre, bu kavramı daha da ileriye götürerek, sektörler arasındaki yoğun bağlantıları ve bağımlılıkları vurgular ve daha karmaşık iktisadi dinamiklere yol açar. Pasinetti, özellikle Klasik iktisat teorisinin canlanmasına yönelik katkılarıyla Sraffa'nın teorilerini temel alır. Sraffa'nın üretim ve gelir dağılımı üzerindeki çalışmaları, bu kavramlar üzerinde temel bir etki olarak vurgulanır. Çalışma, büyüyen alt sistemlerin ve dikey olarak hiper-entegre edilmiş sektörlerin iktisadi büyüme ve ekonomi içindeki yapısal değişikliklere nasıl katkıda bulunduğunu inceler. Bu dinamiklerin etkili iktisat politikası ve planlaması için anlaşılmasının önemini vurgular. Pasinetti, farklı sektörler ve alt sistemler arasındaki ilişkileri açıklamak için matematiksel modeller kullanarak teorik ve analitik bir yaklaşım benimser. Çalışma, iktisadi büyümeyi yönlendiren mekanizmaların ve bu süreçteki belirli sektörlerin rolünün daha iyi anlaşılmasını sağlamayı amaçlar (Pasinetti, 1990b).

Pasinetti, 1990 yılında Johan Deprez'in “Dikey Entegrasyon ve Sabit Sermaye Problemi” başlıklı çalışmasına yaptığı eleştiriye yanıt verir. Pasinetti, Deprez'in dikey entegrasyon sürecinin hem amacını hem de işlevini yanlış anladığını öne sürer. Deprez, dikey entegrasyonu, yapısal değişiklik olmayan bir sistemdeki doğal dinamiklerin analiziyle uyumlu, eşzamanlı bir mantık yöntemi olarak tanımlar, ancak bunun nihayetinde önemli zamansal (diyakronik) unsurları yakalamakta yetersiz kaldığını savunur. Pasinetti ise bu eleştiriye ve dikey entegrasyonun “eşzamanlı düşüncenin” bir uzantısı olduğu iddiasını reddeder. Dikey entegrasyon, hem eşzamanlı hem de zamansal düşünmenin ötesine geçer ve iktisadi sistemi analiz etmenin bir yoludur. Bu süreç, nihai talep vektöründeki her fiziksel miktarı referans alır ve bu miktarın arkasındaki tüm ilişkileri basitçe fiziksel işgücü katsayısına ve fiziksel üretim kapasitesi birimine indirger. Model, gerçek dünya üzerinde bir kısıtlama getirmek yerine, analitik bir araç olarak tasarlanır (Pasinetti, 1990c).

Adam Smith düşünebileceği en basit iktisadi sistemi düşündüğünde, tüm malların yalnızca emekle üretildiği bir ekonomi öngörür. Böylesine basit bir ekonomide, göreceli değerler, göreceli emek miktarları tarafından belirlenir ve bu ikisi çakıştığı için “ihtiva edilen emek” ya da “kumanda edilen emek” ifadeleri arasında bir fark yoktur. Çünkü herhangi bir malda ihtiva edilen emek miktarı, değişim yoluyla her zaman kendisine eşit miktarda emeği kumanda edecektir. Smith böylesine basit bir

şemanın “toplumun hem stok birikiminden hem de toprağa el konulmasından önce gelen ilkel aşamasına” atıfta bulunduğunu düşünür. Ancak, tamamen analitik gerekçelerle, Smith'in kendisinin fark ettiği kadar çok daha geniş bir geçerliliği vardır. Pasinetti “Saf Emek Ekonomisinde Faiz Oranı ve Gelir Dağılımı” başlıklı çalışmasında sermaye birikiminin başlamasından ve dolayısıyla herhangi bir kar oranının ortaya çıkmasından önce gelen bir aşamada, saf emek ekonomisinin teorik şemasının zaten bir faiz oranı teorisi ve dolayısıyla bir gelir dağılımı teorisi içerdiğini gösterir. Pasinetti, ekonominin yalnızca iş gücünden oluştuğu, sermayenin üretim faktörü olarak hariç tutulduğu teorik bir model oluşturur. Bu, analizi tamamen iş gücüyle ilgili dinamiklere odaklanacak şekilde basitleştirir. Bu saf iş gücü ekonomisinde gelirin işçiler arasında nasıl dağıldığını inceler ve ücret seviyelerini ve genel gelir dağılımını etkileyen faktörleri araştırır. Pasinetti, bu modelde faiz oranının belirlenmesini inceler. İş gücünün tek üretim faktörü olduğu bir ekonomide faiz oranının nasıl ortaya çıkabileceğini ve bunun gelir dağılımını nasıl etkilediğini araştırır. Analiz, talebin rolünü, gelir dağılımının önemini ve iktisadi büyümenin dinamiklerini vurgulayan Post Keynesyen iktisat teorisine dayanır. Bulgular, hükümetlerin ve kurumların istenen iktisadi sonuçlara ulaşmak için faiz oranını ve gelir dağılımını nasıl etkileyebileceği konusunda iktisadi politikalar için çıkarımlara sahiptir. Pasinetti'nin çalışması, iktisadi iş gücü bileşenlerine indirilmesiyle hem teorik hem de pratik iktisadi değerlendirmelere uygun içgörüler sunarak, faiz oranları ve gelir dağılımı üzerine yapılan geniş tartışmalara katkıda bulunur (Pasinetti, 1980b).

Pasinetti'nin “Temel, Temel Olmayan ve Birlikte Üretim Üzerine Bir Not” başlıklı çalışmasında, temel ve temel olmayan mallar arasındaki ayrımı yapar. Temel mallar, ekonomideki diğer tüm malların üretimi için gerekli olan mallardır, temel olmayan mallar ise bu şekilde zorunlu değildir. Birlikte üretim kavramı, tek bir üretim sürecinden aynı anda birden fazla çıktının üretilmesini içerir. Pasinetti, bunun malların temel veya temel olmayan olarak sınıflandırılmasını nasıl etkilediğini inceler. Birlikte üretimin, genellikle girdiler ve çıktılar arasında birebir ilişkiyi varsayan geleneksel iktisat teorilerini nasıl karmaşık hale getirdiğini tartışır. Pasinetti'nin çalışması, birlikte üretim olan ekonomileri doğru bir şekilde temsil etmek için daha karmaşık modellere duyulan ihtiyacı vurgular. Pasinetti, temel ve temel olmayan mallar için koşulların birlikte üretimin varlığıyla nasıl değiştiğini göstermek için matematiksel modeller kullanır. Ayrıca, bir ekonomideki fiyatlar ve dağıtım üzerindeki etkilerini de ele alır (Pasinetti, 1980c).

Pasinetti'nin 1983 yılında yayımlanan “Sermaye Birikimi” başlıklı çalışması, ekonomide sermaye birikiminin dinamiklerini ve karmaşıklıklarını ele alır.

Pasinetti, sermayenin birikimini açıklayan çeşitli teorilere ve modellere değinir; bu bağlamda tasarruflar, yatırımlar ve gelir dağılımı gibi unsurların rolünü inceler. Teknolojik ilerlemeler, işgücü verimliliği ve sermaye oluşumu arasındaki etkileşimleri analiz ederek iktisadi büyüme ve kalkınmanın nasıl gerçekleştiğini açıklar. Ayrıca, sermaye birikimi ve iktisadi istikrar üzerindeki politika önlemlerinin etkilerini de tartışır. Pasinetti, üretimin sermaye malları kullanılarak yapıldığı sistemlerin, dayanıklı tüketim malları birikiminden farklı olarak toplumsal açıdan yeni özellikler kazandığını vurgular. Üretim sürecinin devamı ve genişlemesi için mevcut sermaye malları stokunun yenilenmesi gerektiğini belirtir. Bu süreçte küresel efektif talep ve sermaye birikimi önemli iki koşul olarak öne çıkar. Pasinetti, sermaye malları mülkiyetinin, dayanıklı tüketim malları mülkiyetinden farklı bir öneme sahip olduğunu ve bu nedenle iktisadi sistemin tamamını ilgilendirdiğini savunur. Sonuç olarak, sermaye birikimi süreci, sanayi toplumlarının kaçınamayacağı sosyal sonuçlara yol açar (Pasinetti, 1983a).

Pasinetti'nin 1959 tarihli “Verimlilikteki Değişikliklerin Kavramları ve Ölçümleri Üzerine” başlıklı çalışması, verimlilik ölçümünün teorik ve ampirik yönlerine dair derinlemesine bir inceleme sunar. Verimliliğin çeşitli kavramlarını araştırır, verimlilik değişikliklerini ölçmek için farklı yöntemleri tartışır ve bu yöntemlerin iktisadi analiz üzerindeki etkilerini değerlendirir. Pasinetti, geleneksel yaklaşımları eleştirir ve iktisadi çalışmalarda verimlilik değişikliklerini daha iyi yakalamak için iyileştirmeler önerir. Pasinetti, teknolojideki değişikliklerin sonuçlarını yorumlarken sermaye girişini dikkate almayan sınırlı yaklaşımları eleştirir. 1929-1950 ABD vakası, emeğin ve sermayenin milli hasıladaki paylarının değişmediğini, ücretlerin milli gelire orantılı arttığını, kişi başına sermaye ve üretimin arttığını ve sermayenin ücretlendirme oranının sabit kaldığını gösterir. Pasinetti, sermayenin oluşturulmasındaki teknik değişimleri analiz ederek bir değerlendirme prosedürü önerir. Solow ve Pasinetti, ABD ekonomisinin üretkenlik artışlarını ölçmek için farklı metodolojiler kullanır: Solow Neoklasik üretim fonksiyonunu, Pasinetti ise Cambridge'de geliştirilen sermaye teorisini uygular. Pasinetti, sermaye/emek ve sermaye/çıktı oranlarının zıt yönlerde değiştiğini ve makineleşmenin arttığını, ancak sermaye yoğunluğunun azaldığını vurgular. Bu, Solow'un sonucunun kapitalist üretimin artışı veya azalışını ölçmeyi zorlaştırdığını gösterir (Pasinetti, 1959).

Pasinetti'nin “İşsizlik ve Dayanışma Prensibi” başlıklı çalışmasına dayanışma ilkesini tanımlayarak başlar. Dayanışma, bir toplum içindeki bireylerin karşılıklı destek ve ortak sorumluluklarını vurgulayan bir ilkedir. Bu ilke, çeşitli sosyal, etik ve dini geleneklerde köklüdür. İşsizlik, yalnızca iktisadi bir sorun değil, aynı

zamanda bireyler ve topluluklar üzerinde etkisi olan önemli bir sosyal sorundur. Yüksek işsizlik oranları sosyal dışlanmaya, yoksulluğa ve çeşitli psikolojik ve sosyal streslere yol açar. Pasinetti, işsizliğin sosyal boyutlarını ele almayan geleneksel iktisat teorilerini eleştirir. Birçok iktisadi modelin piyasa verimliliğine odaklandığını ve işsizlikle ilgili insan ve sosyal maliyetleri göz ardı ettiğini savunur. Pasinetti, dayanışma ilkesini içeren iktisat politikalarını önerir. Bu politikalar tam istihdam sağlamayı, sosyal güvenlik sunmayı ve adil bir servet dağılımını teşvik etmeyi hedeflemelidir. Dayanışma odaklı politikalar, işsizliğin olumsuz etkilerini azaltabilir ve daha kapsayıcı bir toplum oluşturur. Pasinetti, dayanışmayı teşvik eden kuruluşların rolünü vurgular. Devletler, işçi sendikaları ve topluluk organizasyonları, işsizlikten etkilenenler için destekleyici çerçeveler oluşturmak için birlikte çalışmalıdır. Bu, iş eğitimi programları, işsizlik yardımları ve aktif işgücü piyasası politikalarını içerir. Dayanışma odaklı işsizlik yaklaşımlarının başarılı bir şekilde uygulandığı bölgeler veya ülkelerden örnekler ve vaka çalışmaları içerir. Bu örnekler, bu tür politikaların işsizliği azaltma ve sosyal uyumu artırmadaki pratik yararlarını gösterir. Pasinetti, dayanışma ilkesinin iktisadi düşünce ve politika yapımına entegre edilmesinin önemini yeniden vurgular. İşsizlikle başa çıkma konusunda daha insani ve sosyal açıdan sorumlu yaklaşımlara doğru bir paradigma değişimi çağrısında bulunur (Pasinetti, 1992a).

Pasinetti'nin 1993 tarihli "Teknik İlerleme ve Yapısal Değişim" başlıklı çalışmasında teknolojik yeniliklerin verimlilik ve iktisadi büyüme üzerindeki etkilerini inceler. Teknolojik ilerlemenin, üretim yöntemlerini ve verimliliği nasıl etkilediğini öne sürer. Teknolojik ilerlemenin iktisattaki yapısal değişimlere, örneğin sektörlerin değişimine, işgücü piyasası ayarlamalarına ve tüketim kalıplarına nasıl yol açtığını tartışır. Pasinetti, teknolojik ilerleme ve yapısal değişim dinamiklerini anlamının, etkili iktisadi politikalar ve büyüme stratejileri geliştirmek için kritik olduğunu vurgular (Pasinetti, 1993b).

1992'de imzalanan Maastricht Antlaşması, Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkelerin tek para birimine katılma uygunluğuna ilişkin düzenlemeler içerir. Bir ülkenin kamu maliyesi pozisyonunun sürdürülebilirliği, tek para birimine üyelik için dört kriterden biridir. Önemli bulgulardan biri, mali ve finansal istikrar çerçevesinde orta ve uzun vadeli faiz oranlarının seviyesini düzenlemeye yönelik politikaların oynayacağı son derece önemli roldür. Daha yüksek borç/GSYİH oranlarına sahip olan Belçika ve İtalya, kamu borç işletmelerinin özelleştirilmesi yoluyla yakınsamayı daha çabuk gerçekleştirebilir. Pasinetti'nin 1998 tarihli "Avrupa Birliği 1997 Sonunda: Kamu Maliyesi Sürdürülebilirlik Bölgesinde Kim Var?" başlıklı çalışmasında, 1997 yılının sonunda Avrupa Birliği'nde kamu maliyesinin

sürdürülebilirliği kavramını inceler. Pasinetti, hangi AB ülkelerinin belirli kriterlere göre kamu maliyesini sürdürülebilir bir şekilde yönettiğini değerlendirir. Çalışma, bütçe açıkları, kamu borç seviyeleri ve iktisadi performans gibi faktörleri dikkate alarak hangi ülkelerin sürdürülebilirlik ilkelerine uygun olduğunu ve hangilerinin olmadığını tartışır. Analizde, Maastricht kriterleri ve bunların üye devletler tarafından istikrarlı kamu maliyesi sağlama açısından nasıl uygulandığı da ele alınır (Pasinetti, 1998a).

Pasinetti'nin “Adil Faiz Oranı Üzerine Analitik Bir Yaklaşım: Sermaye Üzerinde İşgücünün Önceliği” başlıklı çalışması adil faiz oranı kavramına odaklanır. Faiz oranını belirlerken işgücünün sermayeden öncelikli olarak değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Pasinetti'nin analizi, geleneksel iktisat teorilerine yönelik bir eleştiriyi içerir ve işgücünün çıkarları ve katkılarıyla daha uyumlu bir çerçeve önerir. Klasik bir çerçeve benimsenerek, doğal faiz oranı işgücü verimliliğindeki değişim oranıyla ilişkilendirilir. Böylece kavramın, daha geniş anlamda insan faaliyeti olarak algılanan emeğe dayandığı ortaya çıkar. Emeğin sermaye üzerindeki önceliğini hemen açığa çıkarma avantajına sahiptir. Kavramın, Thomistik değişmeli adalet de dahil olmak üzere dikkate değer özelliklere sahip olduğu gösterilir. Çalışma faiz oranının, yaygın olarak ilişkilendirildiği ve sıklıkla karıştırıldığı kar oranı kavramından keskin bir şekilde farklı, özerk bir kavram olarak ortaya çıkmasını sağlar (Pasinetti, 2002a).

Pasinetti'nin 1989 tarihli “Kamu Açıklarının Değerlendirilmesi Üzerine Bir Not: Faiz Hariç Mi, Faiz Dahil Mi?” başlıklı çalışmasında kamu açıklarının değerlendirilmesinde faizin dahil edilip edilmeyeceğine odaklanır. Pasinetti, kamu borcu faiz ödemeleri hariç net açık ile faiz ödemeleri dahil brüt açık arasındaki ayrımın önemini vurgular. Bu ayrımın, hükümetin mali duruşunu doğru bir şekilde değerlendirmek için kritik olduğunu savunur. Faiz hariç kamu açıklarının değerlendirilmesinin iktisadi etkilerini tartışır. Pasinetti, net açıkların, faiz ödemelerinin yarattığı bozulma olmadan birincil dengeyi yansıttığı için hükümetin mali politikasının ve ekonomiye etkisinin daha net bir resmini sunduğunu öne sürer. Pasinetti, brüt açığı bir ölçü olarak kullanmanın yanıltıcı olabileceğini çünkü geçmiş borçlanmanın (faiz ödemeleri) etkilerini mevcut mali politika kararlarıyla karıştırdığını savunur. Faiz hariç açığın değerlendirilmesi, hükümetin mevcut mali eylemlerinin daha doğru bir şekilde değerlendirilmesine olanak tanır. Pasinetti, politika yapıcılarının ve analistlerin kamu açıklarını değerlendirmede net açığı standart bir ölçü olarak benimsemelerini önerir. Bu yaklaşım, mali politika analizinin ve karar almanın netliğini ve etkinliğini artırır. Pasinetti, net açığın kamu açıklarını değerlendirmek için daha uygun bir ölçü olduğunu ve hükümetin mali

politikası ile iktisadi etkilerinin daha net ve doğru bir resmini sunduğunu sonucuna varır (Pasinetti, 1989b).

Pasinetti'nin 2005 tarihli “İktisat ve Mutluluk-Analizinin Çerçevesi” başlıklı çalışması, iktisat alanında mutlulukla ilgili çeşitli paradoksları inceler. Gelir ve mutluluk arasındaki ilişki açık değildir. Artan gelir belirli bir noktaya kadar refahı artırabilirken, bu eşğin ötesinde, ek gelir mutlaka daha fazla mutluluğa yol açmaz. Gelirin mutluluk üzerindeki etkisi genellikle mutlak gelir seviyelerinden ziyade başkalarının gelirlerine göredir. İnsanlar, mutlak gelirleri yeterli olsa bile, kendilerini akranlarına kıyasla daha kötü durumda algıladıklarında daha az mutlu hissedebilirler. İktisadi büyüme daha yüksek gelir seviyelerine yol açmasına rağmen, her zaman mutluluğun artmasıyla sonuçlanmaz. Bu paradoks, iktisadi büyümenin toplumsal ilerleme ve refahın bir ölçütü olarak etkinliği konusunda soru işaretleri yaratır. Mal ve hizmet tüketimi sıklıkla artan mutlulukla ilişkilendirilir, ancak bu ilişki tüketimin yeniliği ve materyalist değerlerin peşinde koşma gibi faktörler tarafından azaltılabilir. Pasinetti'nin analizi, gelir ve mutluluk arasında doğrudan ve doğrusal bir ilişki olduğunu varsayan geleneksel iktisat modellerine meydan okumakta, bunun yerine mutluluğun bir dizi psikolojik ve sosyal faktörden etkilendiğini öne sürer. On sekizinci yüzyıldaki Sanayi Devrimi'nden bu yana, Batı ekonomileri milli gelirden benzeri görülmemiş ve sürekli bir büyüme yaşar. Ancak yapılan ampirik araştırmalar sürekli olarak insanların aynı oranda daha mutlu olmadıklarını ortaya koyar. Milli gelir ile mutluluk arasındaki bağlantılar zaman içinde giderek zayıflar. Pasinetti, Klasik iktisat yaklaşımının insan davranışını ve dolayısıyla mutluluğu ilgilendiren birçok konunun araştırılması için daha geniş bir teorik çerçeve sunabileceğini öne sürer (Pasinetti, 2005a).

4.LUIGI LODOVICO PASINETTI'NİN İKTİSADİ DÜŞÜNCEYE KATKILARI

Sanayi Devrimi'nden beri kapitalist ekonomilerin uzun dönemli gelişimi, sadece milli hasılanın büyümesiyle değil, aynı zamanda yapısal değişimlerle de karakterize edilir. Bu yapısal değişiklikleri, ekonominin konjonktürel dalgalanmalarından kaynaklanan geçici değişikliklerden ayırmak zordur. Pasinetti, yapısal değişimin modern iktisadi büyüme süreçleriyle ilişkili olduğunu vurgular ve modern iktisat teorisinin teknik değişimin rolünü araştırmadaki yetersizliklerinden yakınır. Cambridge İktisat Okulu'ndan etkilenen Pasinetti, Ricardo'nun yeni teknolojilerin istihdam sonuçlarına odaklanan çalışmalarına paralel olarak araştırmalar yapar (Hagemann ve diğerleri, 2012).

Pasinetti, Cambridge Sermaye Tartışmaları'nda önemli bir figürdür. Bu tartışmalar, sermayenin doğası ve üretim fonksiyonlarının şekli üzerine odaklanır ve Neoklasik iktisat teorisini sorgulayan önemli sonuçlara yol açar. Pasinetti, gelir dağılımı ve büyüme üzerine önemli teoriler geliştirir. Özellikle, “Pasinetti Teoremi” olarak bilinen teorem, büyüme sürecinde sermaye sahiplerinin ve işçilerin gelir paylarının nasıl evrildiğini analiz eder. Bu teorem, Neoklasik büyüme teorilerine alternatif bir bakış sunar.

Pasinetti, yapısal değişim ve iktisadi büyüme arasındaki ilişkileri inceleyen çalışmalar yapar. İktisadi sistemlerdeki sektörel değişimlerin uzun dönemli büyüme üzerindeki etkilerini analiz eder ve bu alanın teorik temellerine önemli katkılarda bulunur.

Pasinetti, Sraffa'nın çalışmalarını genişleterek fiyat ve dağılım teorisi üzerine önemli katkılarda bulunur. Sraffa'nın “Malların Mallarla Üretimi” başlıklı çalışmasından esinlenen Pasinetti, alternatif fiyat teorileri geliştirir.

Pasinetti, Post Keynesyen iktisat teorisinin önde gelen temsilcilerinden biri olur. Özellikle, sermaye birikimi, teknik değişim ve büyüme konularında yaptığı çalışmalar bu alanda önemli bir yere sahiptir. Pasinetti'nin çalışmaları, iktisat teorisinin çeşitli alanlarına derinlemesine katkılarda bulunur ve onun analizleri, iktisat bilminde tartışmaların ve teorik yeniliklerin yolunu açar.

Pasinetti, Keynes sonrası ekolün İtalyan iktisatçılarından biridir ve Cambridge Keynesçilerinin varisi olarak kabul edilir. Sraffa ve Kahn'ın öğrencisi olan Pasinetti, yapısal iktisadi dinamikler ve Cambridge sermaye tartışmalarıyla tanınır. İktisada katkıları arasında, Neo Ricardocu iktisadın analitik temellerini geliştirmek ve Kaldorian büyüme ile gelir dağılımı teorisi üzerine çalışmaları yer alır.

Pasinetti'nin ilk büyük katkısı, 1960'ta yayımlanan “Ricardocu Sistemin Matematiksel Formülasyonu” adlı çalışmasıdır. Bu eserde, Klasik iktisadın temel yönlerini analiz eder ve Sraffa'nın çalışmalarından etkilenir. Özellikle değer teorisi ve gelir dağılımı teorisi üzerine odaklanır. Pasinetti, bu analizlerinde Kaldor'un 1956'da yazdığı çalışmadan ve Sraffa'nın emek değer teorisinden yararlanır.

Bu doğrultuda çalışmanın bu bölümünde Pasinetti'nin; Kahn, Ricardo, Keynes, Robinson, Sraffa, Samuelson, Modigliani ve Kaldor ile ilgili düşüncelerine yer verilir.

Kahn (1905-1989), makroiktisat ve iktisat teorisi alanında önemli katkılarda bulunan tanınmış bir İngiliz iktisatçıdır. Kahn, yatırımda meydana gelen ilk artışların ulusal gelirden daha büyük artışlara nasıl yol açtığını açıklayan çarpan kavramını geliştirir. Bu kavram, Keynesyen iktisadın temel taşlarından biri haline gelir. Ayrıca, yatırım değişimlerinin genel iktisadi faaliyet üzerindeki etkilerini ve iktisadi döngülerin anlaşılmasına katkıda bulunur. Kahn'ın fikirleri, Keynesyen iktisat teorisi ve politikaların gelişiminde, özellikle iktisadi istikrar ve büyüme bağlamında etkili olur. Pasinetti 1987 tarihli çalışmasında Kahn'ın iktisadi düşünceyi şekillendirmedeki rolünü ve makroiktisat alanındaki etkisini vurgular (Pasinetti, 1987b).

Pasinetti, Kahn hakkında şunları söyler (Arestis & Sawyer, 2001): *“Bu, kısa bir süre içinde, Topluluğun, iktisat ve siyaset dünyasında Keynesyen Devrim olarak bildiği bu entelektüel atılımda önemli bir katkıda bulunan kişinin hayatını anmak ve onun hayatını düşünmek için bu Şapelde üçüncü kez bir araya gelmekteyiz. Joan Robinson'inkinden kısa bir süre sonra başka bir anma töreninin Cambridge'de, ancak başka bir Şapel'de, Keynes'in bir başka yakın arkadaşı, Piero Sraffa için düzenlendiğini eklersek, bugünkü törenin neredeyse tüm tarihi bir aşamayı sonlandırdığı izlenimine karşı koyamayız. İktisadi düşüncenin yakın tarihinde bir dönem. Bu Cambridge iktisatçıları grubu, bilgiyi kesin bir şekilde ileriye götüren ve geçmişten bir kopuş yaratan fikirler tarihindeki olağanüstü ve benzersiz olayların kahramanlarıdır.”*

Pasinetti'nin “Ricardian Sisteminin Matematiksel Formülasyonu” başlıklı çalışması, Ricardo'nun Klasik iktisat teorisinin matematiksel bir modellemesini sunar. Çalışmanın temel odak noktası, Ricardo'nun fikirlerini matematiksel modeller kullanarak ifade edilmesidir. Pasinetti'nin formülasyonu, Ricardo'nun sermaye birikimi, gelir dağılımı ve iktisadi büyüme üzerindeki teorilerini modellemek için denklemler kurmayı içerir. Çalışma, Ricardo'nun işçi ve kapitalistler arasındaki gelir dağılımı hakkındaki teorilerini ve teknolojik ilerlemenin iktisadi büyüme üzerindeki etkilerini matematiksel bir bağlamda nasıl ifade edebileceğini göstermeyi amaçlar. Ricardo'nun sisteminin istikrarını ve bu sistemin işlediği koşulları ele alarak, iktisadi değişkenlerin zaman içindeki etkileşimlerine dair içgörüler sağlar. Bu yaklaşım, Ricardo'nun çalışmalarının teorik sonuçlarını netleştirmeye ve genişletmeye yardımcı olur, Klasik iktisadi düşünceyi daha modern matematiksel tekniklerle birleştirir (Pasinetti, 1960a).

Pasinetti'nin, 1979 tarihli “Tekniklerin Yeniden Değiştirilmesinin Kabul Edilemezliği - Burmeister, Krelle, Nuti ve von Weizsäcker Üzerine Bir Yorum ve

Neoklasik İktisat Teorisinin Göze Batmayan Postülası- Profesör Burmeister'e Bir Cevap” başlıklı çalışmasında iki ana eleştiriyi ele alır. İlki, Pasinetti, eski üretim tekniklerinin faktör fiyatlarındaki değişiklikler nedeniyle yeniden optimum hale gelmesini ifade eden yeniden değerlendirme kavramı hakkında yorum yapar. Burmeister, Krelle, Nuti ve von Weizsäcker'in Neoklasik modelin tekniklerin üretim koşullarındaki değişimlere her zaman sorunsuz bir şekilde uyum sağladığı varsayımını eleştirmelerine karşı Pasinetti, yeniden değerlendirme eleştirilerinin görüldüğü kadar sorunlu olmadığını ve Neoklasik çerçevenin bu karmaşıklıkları hala barındırabileceğini savunur. İkinci olarak da, Pasinetti, Profesör Burmeister'in Neoklasik teorinin varsayımlarına yönelik eleştirilerine yanıt verir. Gösterilmemiş postülatı savunur; bu postülat, iktisadi teorilerin dışsal etkilerden arınmış ve sadece kendi çerçevelerinin mantıksal tutarlılığına odaklanması gerektiğini öne sürer. Pasinetti, bu postülatın Neoklasik iktisadın teorik kesinliğini korumak için önemli olduğunu ve bu yaklaşımın eleştirilerinin teorik açıklık sağlama önemini göz ardı ettiğini belirtir (Pasinetti, 1979a).

Pasinetti'nin “Neoklasik Büyüme ve Dağılım Teorisi Üzerine Eleştiri” başlıklı çalışması, Neo Klasik iktisat teorilerine dair eleştirilerini içerir. Neoklasik büyüme ve dağılım teorisi, genellikle teknolojik ilerlemenin, sermaye birikiminin ve işgücü kuvvetinin iktisadi büyümeyi yönlendirmedeki rolünü vurgular. Pazarların rekabetçi olduğu ve iktisadi ajanların rasyonel bir şekilde fayda ve kar maksimize ettiği varsayılır. Pasinetti, Neoklasik modellerin sermaye birikimi sürecini aşırı basitleştirdiğini savunur. Bu modellerin, sermaye yatırımlarının iktisadi büyüme ve gelir dağılımı üzerindeki etkilerini yeterince hesaba katmadığını ileri sürer. Çalışma, Neoklasik varsayımın gelir dağılımının marjinal verimlilik tarafından belirlendiğini belirttiği görüşünü eleştirir. Pasinetti, bu görüşün gelir dağılımı ve iktisadi eşitsizlik üzerindeki tarihsel ve kurumsal faktörleri göz ardı ettiğini vurgular. Pasinetti, teknolojik ilerlemenin dışsal bir faktör olarak Neoklasik görüşünü sorgular. Teknolojik değişimin genellikle iktisadi ve sosyal faktörler tarafından yönlendirildiğini ve büyüme ile dağılım üzerindeki etkisinin Neoklasik modellerin öne sürdüğünden daha karmaşık olduğunu savunur. Çalışma, büyüme ve dağılımı anlamak için alternatif yaklaşımlar önerir ve tarihsel ve kurumsal faktörleri içeren modellerin gerekliliğini vurgular. Pasinetti, gerçek dünya karmaşıklıklarını daha iyi yansıtan daha ayrıntılı bir iktisadi dinamik anlayışını savunur (Pasinetti, 2000b).

Pasinetti'nin “Keynes ve Cambridge Keynesyenleri: Bir İktisat Devrimi'nin Gerçekleşmesi” çalışması, Keynesyen iktisadın entelektüel tarihini ve etkilerini, özellikle Cambridge Üniversitesi'ndeki Keynesyen iktisatçıların katkılarını inceler.

Çalışma, Keynesyen düşüncenin evrimini ve bu düşüncenin iktisat teorisi ve politikası üzerindeki paradigma kayması hedeflerini ele alır. Hem teorik ilerlemeleri hem de Keynesyen fikirlerin pratik etkilerini tartışır, devam eden tartışmaları ve alandaki potansiyel gelişmeleri vurgular (Pasinetti, 2007).

Pasinetti, 2005 tarihli çalışmasında Cambridge Okulu'nun kökenlerini, Keynesyen iktisada olan etkisini ve gelişimini ele alır ve bu okulun Keynes'in çalışmalarından ve ardından Robinson ve Sraffa gibi iktisatçıların katkılarından nasıl şekillendiğine odaklanır. Çalışma, Cambridge Okulu'nun temel ilkelerini özetler. Bu okulun Keynesyen iktisat yaklaşımında, gelir dağılımı, sermaye rolü ve Neoklasik iktisada eleştiri gibi konulara özellikle vurgu yapar. Cambridge Okulu'nun önemli teorik katkıları ele alır. Örneğin, "Cambridge denklemi" ve sermayenin marjinal verimlilik teorisine yönelik eleştiriler gibi konular incelenir. Pasinetti, Cambridge Okulu'nun iktisat teorisi ve politika üzerindeki etkisini de değerlendirir. Bu okulun iktisadi düşünce üzerindeki etkisi ve Neoklasik yaklaşımlardan sapması üzerinde durur. Cambridge Okulu'nun fikirlerinin çağdaş iktisadi tartışmalardaki devam eden önemini, özellikle gelir eşitsizliği ve iktisadi istikrarsızlıkla ilgili konularda nasıl hala geçerli olduğunu yansıtır (Pasinetti, 2005b).

Yirminci yüzyılın sonuna doğru yaklaşırken, iktisat tarihçilerinin geriye dönüp bakmaları ve gerçekleşen büyük atılımları değerlendirmeye çalışmaları doğaldır. Eleştirilere, tereddütlere ve saldırılara rağmen Keynes, yirminci yüzyılın iktisatçıları arasında bir dev olmaya devam etmektedir. Pasinetti'nin 1999 tarihli çalışması Keynes'in bir "devrim" olarak görülebilecek yeni iktisat teorisini gözden geçirmeyi amaçlar. Pasinetti, Keynes'in devrimci fikirlerinin, klasik yaklaşımlardan uzaklaşıp toplam talep, istihdam ve devlet müdahalesinin rolüne odaklanmaya yönelttiğini savunur. Çalışma ayrıca, Keynesyen iktisadın politika yapımı, iktisadi istikrar ve makroiktisat teorisinin gelişimi üzerindeki daha geniş etkilerini de değerlendirir (Pasinetti, 1999).

Schefold & Pasinetti'nin, 1999 tarihli çalışmaları Keynes'in 20. yüzyıl boyunca iktisat teorisi üzerindeki etkisini derinlemesine analiz eder. Keynes'in "İstihdam, Faiz ve Paranın Genel Teorisi" çalışmasında sunduğu fikirlerin makroiktisat teorisini nasıl yeniden şekillendirdiğini, özellikle toplam talep ve devlet müdahalesi konularındaki etkilerini inceler. Keynes'in teorilerini geliştirdiği tarihsel ve entelektüel iklimi ve bu teorilerin "Büyük Buhran" gibi iktisadi zorluklara nasıl yanıt verdiğini araştırır. Keynesyen iktisadın dünya genelindeki iktisat politikalarını nasıl etkilediğini, özellikle mali ve para politikası yaklaşımlarını inceler. Keynesyen iktisadın evrimini, Yeni Keynesyen ve Post Keynesyen gibi

ortaya çıkan çeşitli düşünce okullarını analiz eder. Keynesyen iktisada yönelik eleştirileri ve Keynes'in orijinal fikirlerinden ya da bunları geliştiren sonraki revizyonları ve teorik gelişmeleri tartışır. Keynes'in iktisadi düşünce ve politika üzerindeki kalıcı mirasını değerlendirir hem başarılarını hem de sınırlamalarını ele alır. Çalışma, Keynes'in teorilerinin ve iktisat politikalarının doğasını ve önemini yeniden ele alır. Keynesyen düşüncenin önemli karşıt yorumlarını sunar ve Keynesçiliğin yüzyıl boyunca farklı Avrupa ülkelerindeki çeşitliliğini gösterir. Keynesçiliğin içeriğini ve sonuçlarını değerlendirmek için teorik ve tarihsel tartışmaların bir karışımını sunar. Keynes'in düşüncesinin modern yorumlarının yeniden değerlendirilmesini, Keynesyen fikirlerin farklı Avrupa ülkelerinde ne ölçüde öngörüldüğünü ve Keynesyen devrime verilen tepkileri içerir. Keynesyen düşüncenin, bu düşünce ekolünü benimseyen, reddeden veya alternatifler geliştiren kurumlar üzerindeki etkisini de ele alır. Çalışma üç ana bölüme ayrılır. İlk bölümde Keynesyen teori ele alınır. İkinci bölüm, Avrupa'daki Keynesyen tip politikaların ve teorilerin genel bir resmini sunar; bunların çoğu Keynes tarafından teşvik edilmemiş, ulusal geleneklerin ve süregelen tartışmaların bir sonucu olur. Üçüncü bölüm, Keynesyen politikanın 20. yüzyıl boyunca işsizlik ve deflasyonla başa çıkmak amacıyla hükümet ve sivil toplum kuruluşları tarafından nasıl kullanıldığına ayrılır (Schefold & Pasinetti, 1999).

Pasinetti, 2001 tarihli "Efektif Talep İlkesi ve Uzun Vadede Önemi" başlıklı çalışmasında Keynesyen iktisadın temel bir kavramı olan efektif talep ilkesini ele alır. Bu ilkenin yalnızca kısa vadede değil, aynı zamanda uzun vadede de önemini ve etkilerini inceler. Efektif talep ilkesi, iktisadi çıktının ve istihdam seviyelerinin esas olarak arz faktörlerinden ziyade toplam talep tarafından belirlendiğini savunur. Pasinetti, "Uzun vadede hepimiz ölmüş olacağız" diyen Keynes'in aksine efektif talebin uzun vadede de önemli bir rol oynadığını ve büyüme, dağılım ve iktisadi yapısal değişiklikleri etkilediğini savunur. Pasinetti, efektif talep ilkesini büyüme teorisine entegre eder ve uzun vadeli büyümenin talep taraflı faktörler tarafından etkilendiğini öne sürer. Talep ve gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi araştırarak, efektif talebin eşitsizlik ve iktisadi istikrar üzerindeki etkisini gösterir. Efektif talep, iktisadi yapısal değişiklikleri etkiler; bu değişiklikler teknolojik ilerlemeler ve sektörlerdeki kaymalar gibi unsurları içerir. Efektif talebi yönetmek için aktif mali ve parasal politikaların önemini vurgular. Uzun vadeli efektif talebi sürdürmek ve canlandırmak için kamu yatırımlarının rolüne dikkat çeker. Gelir dağılımını ele alan politikaların, sürdürülebilir talep ve iktisadi istikrar için gerekliliğini savunur. Pasinetti, efektif talep ilkesinin hem kısa hem de uzun vadeli iktisadi dinamikleri anlamak ve yönetmek için hayati bir kavram olduğunu sonucuna varır. Bu ilkenin

uygulanması, anlık iktisadi koşulların ötesine geçer ve zamanla büyüme, dağılım ve yapısal değişiklikleri etkiler (Pasinetti, 2001).

Pasinetti'nin 1997 tarihli "Efektif Talep İlkesi" başlıklı çalışmasında ise Keynes'in Genel Teori'sinin üçüncü bölümünde efektif talep ilkesine bir bölüm ayırmasına rağmen bu ilkeyi nasıl tanımlamadığını ve efektif talep ifadesinden sadece iki kez bahsettiğini tartışır. Ayrıca Keynes'in üçüncü bölümdeki analizinin çoğunun, belirli bir kurumsal yapı içinde parasal üretim iktisadının davranışını ilgilendiren bir inceleme düzeyinde gerçekleştirildiğini ileri sürer. Ancak efektif talep ilkesi, Keynes'in sadece kısmen ilerleyebildiği daha temel bir araştırma düzeyine aittir. Belki de geriye dönüp bununla açıkça yüzleşecek zamanı, gerekli sakinliği ya da uygun analitik araçları hiç olmadı. Keynes'ten sonra, onun analizini geleneksel teoriye yeniden dahil etmeye çalışanlar bu ilkedен hiç bahsetmemeye özen gösterirler; Keynes'in devrimini daha da ileriye taşımaya çalışanlar ise onu tanımlamakta çok aceleci davranırlar, böylece onun davranışsal ilişkileri ile efektif talep ilkesinin gerçekten ait olduğu daha derin düzey arasında yarı yolda kalırlar. Efektif talep ilkesi, biri davranışsal, diğeri temel ya da ilk klasiklerin deyimiyle doğal olmak üzere iki farklı inceleme düzeyinde görülmelidir. Bu inceleme düzeyleri, her ne kadar farklı olsalar ve farklı amaçlara yönelik olsalar da, hem temel hem de tamamlayıcıdır (Pasinetti, 1997a).

Pasinetti 1997 tarihli, "Yatırımın Marjinal Verimliliği" başlıklı çalışmasında Keynes'in sermayenin marjinal verimliliği kavramını inceler ve yatırım teşvikini belirleyen faktörleri analiz etmeyi amaçlar. Keynesyen iktisadi genişleterek yatırım dinamikleri ve bunların iktisadi büyüme üzerindeki etkilerini ayrıntılı bir şekilde inceler. Yatırımın marjinal verimliliği, iktisadi aktivite ve büyüme açısından önemli bir kavramdır. Bu kavram, ek bir yatırım biriminin beklenen getiri oranını ifade eder. Pasinetti'nin analizi bu getiri oranının iktisadi kararlar ve genel iktisadi performans üzerindeki etkilerini nasıl şekillendirdiğine dair Keynesyen teoriyi yeni bakış açılarıyla birleştirir (Pasinetti, 1997b).

Pasinetti, Keynes sonrası düşüncenin kökenlerine iner ve bu kökenleri bizzat Keynes'in çalışmalarında bulur. Post Keynesyen iktisadi doğru bir perspektife yerleştirmek için, devrimci yaklaşımın tam olarak ne zaman başladığını ve daha da temelde, hangi anlamda gerçekten yeni ve devrimci bir yaklaşım olduğunu açıklığa kavuşturmak önemlidir. Pasinetti'nin "Post Keynesyen Düşüncenin Köklerinde: Keynes'in Geleneği Bozması" başlıklı çalışması Keynes'in Klasik iktisadi teorilerden saparak sunduğu köklü değişimleri inceler. Bu çalışma, Keynes'in geleneksel iktisadi düşünceden nasıl önemli ölçüde ayrıldığını ele alır. Pasinetti,

Keynes'in Post Keynesyen iktisadın gelişimini nasıl etkilediğine dair önemli noktaları vurgular ve Keynes'in katkılarının iktisat teorisi üzerindeki devrim niteliğindeki etkilerini değerlendirir (Pasinetti, 1991). Pasinetti'nin "Alfred Eichner'in Post-Keynesyen İktisada Katkıları: Kişisel Bir Not" başlıklı çalışması, Alfred Eichner'in Post Keynesyen iktisada yaptığı katkılara odaklanır. Eichner'in makroiktisadi dinamikler ve büyük şirketlerin davranışları üzerindeki etkisini ve teorik ilerlemelerini vurgular. Pasinetti, Eichner'in araştırmalarının önemli fikirlerini ve bu fikirlerin iktisat teorisinin genel bağlamındaki önemini kişisel bir bakış açısıyla ele alır (Pasinetti, 2016).

Pasinetti, etkili bir iktisatçı olan Kaldor'un iktisat teorisi ve politika alanındaki önemli katkılarını vurgular, onun Post Keynesyen iktisadın gelişimindeki rolüne dikkat çeker. Kaldor, dağılım teorisi, iktisadi büyüme ve üretim yapısı üzerindeki çalışmaları ile tanınır ve iktisadi durgunluk ve enflasyonun nedenleri üzerine yaptığı ampirik çalışmalarla da öne çıkar. Pasinetti, Kaldor'un teorik ve uygulamalı iktisadi birleştirme yeteneğini överek, onun politika yapımındaki pratik katılımını ve tam istihdam ve iktisadi istikrarı hedefleyen politikalar için yaptığı savunuculuğu vurgular. Çalışma ayrıca, Kaldor'un titiz teorik analizleri gerçek dünya iktisat meselelerini anlamada birleştiren metodolojik yaklaşımına da değinir. Genel olarak, Pasinetti'nin Kaldor'a olan övgüsü, onun iktisat alanındaki kalıcı etkisini ve iktisadi düşünce ve politikayı derinden etkileyen bir düşünür olarak mirasını vurgular. Pasinetti'nin 1986 tarihli çalışması, Ricardian borç/vergileştirme eşdeğerliği kavramını Kaldor'un kar ve gelir dağılımı teorisi çerçevesinde inceler. Ricardian eşdeğerliği, hükümet borcunun genel ekonomi üzerinde etkili olmadığı görüşünü savunur çünkü insanlar bu borcun ödenmesi için gelecekteki vergileri öngörerek tasarruflarını buna göre ayarlarlar. Pasinetti, bu fikri Kaldor'un gelir dağılımı ve ekonomide karın rolünü ele aldığı teorisi bağlamında inceler. Çalışma, bu teorilerin nasıl kesiştiğini ve mali politika ile gelir dağılımını anlamak için hangi sonuçları ortaya koyduğunu analiz eder (Pasinetti, 1986a).

Pasinetti, 2005 tarihli "Yüksek Faiz Oranlarının Sosyal Yükü" başlıklı çalışmasında yüksek faiz oranlarının sosyal sonuçlarını Post Keynesyen bir bakış açısıyla inceler. Yüksek faiz oranlarının özellikle daha az varlıklı toplumsal kesimler üzerinde önemli sosyal maliyetler yükleyebileceğini savunur. Bu maliyetlerin nasıl dağıldığını ve iktisadi eşitsizlik üzerindeki etkilerini araştırır. Geleneksel iktisat teorilerini eleştirerek, faiz oranlarının ve bunların toplumsal etkilerinin daha ayrıntılı bir şekilde anlaşılması gerektiğini öne sürer. Çalışma, Post Keynesyen iktisadın ve iktisadi düşüncenin tarihiyle ilgili bir derlemenin parçasıdır (Pasinetti, 2005c).

Pasinetti, “Paul Samuelson ve Piero Sraffa—İki Ünlü Zihin, Karşıt Kutuplarda” adlı çalışmasında, Samuelson ve Sraffa'nın iktisat teorisine yaptıkları farklı katkıları inceler. Pasinetti, Samuelson'un Neoklasik yaklaşımı ile Sraffa'nın Klasik iktisada yönelik eleştirisi arasındaki farkları ele alır. Her iki iktisatçının çalışmalarının farklı metodolojileri ve teorik çerçeveleri nasıl yansıttığını ve iktisadi düşünce üzerindeki önemli, ancak karşıt etkilerini vurgular. Tartışma, her iki teorisyenin temel teorilerini, iktisadi düşünce üzerindeki etkilerini ve iktisadi araştırma ile politika üzerindeki daha geniş sonuçlarını kapsar (Pasinetti, 2006).

“Yeni Sonuçlar, Eski Bir Çerçeve: Samuelson ve Franco Modigliani Üzerine Bir Yorum” başlıklı çalışmasında Pasinetti, Samuelson ve Modigliani tarafından 1962 tarihli “İktisadi Büyüme Oranı ile İlişkili Olarak Kar Oranı ve Gelir Dağılımı” başlıklı çalışmalarına yanıt verir. Çalışmanın talihsiz bir dezavantajı vardır: belirli bir teoriyi savunmak amacıyla yazılır. Bu nedenle, Samuelson ve Modigliani yeni sonuçları önceden tasarlanmış bir çerçevenin katı kısıtlamalarına uydurmak zorunda kalırlar. Böyle bir yaklaşımın kısıtlayıcı sonuçları, tüm genelleme girişimlerinin altında yatar. Samuelson ve Modigliani sermayenin marjinal verimliliği teorisini savunur. Bilindiği gibi bu teori, iktisatçılar arasında geniş çaplı anlaşmazlıklara konu olan bir dizi varsayıma dayanır. Ancak sonraları yeni bir sonuca ulaşılır. Bu tür varsayımlar yapılsın ya da yapılmassın, “sermayenin marjinal verimliliği” diye bir şeyin varlığına inanılsın ya da inanılmasın, uzun dönem denge kar oranının -tek bir şartla- bu varsayımlardan tamamen bağımsız olan basit bir ilişkiye göre belirlendiği ortaya çıkar. Bu sonuç Samuelson ve Modigliani'yi öylesine şaşırtır ki, bunu bir “paradoks” olarak adlandırırlar ve yine de marjinal verimlilik teorisinin, gerektirdiği varsayımları yaparak uzun dönem kar oranını açıklamakta “uyumsuz” olmadığını belirtirler. Dolayısıyla, uzun vadede kar oranı, sermayenin marjinal verimliliğinin ne olacağını belirler. Pasinetti, marjinal verimliliğin kar oranını açıklamak için icat edilmiş bir kavram olması nedeniyle bu argümanları ikna edici bulmaz. Pasinetti, Samuelson ve Modigliani'nin teorilerine eleştiriler getirir. Pasinetti, Samuelson ve Modigliani'nin zamana yayılmış seçimler ve iktisadi büyüme hakkındaki teorilerine yanıt vererek, mevcut teorik çerçevede yeni görüşler sunar. Pasinetti, Samuelson ve Modigliani'nin önerdiği teorik modelleri yeniden ele alır, varsayımlarını ve sonuçlarını sorgular. Tüketici davranışı ve iktisadi büyüme ile ilgili varsayımlara yönelik eleştirilerde bulunur. Samuelson ve Modigliani'nin sonuçlarından farklı sonuçlar sunan alternatif bakış açıları önerir ve onların modellerinin iktisadi davranış ve büyümenin karmaşıklığını tam olarak yansıtmayabileceğini öne sürer. Çalışma, özellikle zamana yayılmış

seçimler ve iktisadi büyümeyi etkileyen faktörler konusunda önemli sonuçlar doğurur (Pasinetti, 1966).

“John Maynard Keynes’in ne kadarını Franco Modigliani’de bulabiliriz?” başlıklı çalışmada Pasinetti, Keynes’in Modigliani’nin iktisat teorileri üzerindeki etkisini inceler. Pasinetti, Modigliani’nin çalışmalarının Keynesyen prensipleri ne ölçüde yansıttığını araştırır ve Modigliani’nin iktisat teorisi ve politikası üzerindeki katkılarına odaklanır. Çalışma, iki iktisatçı arasındaki benzerlikler ve farklılıkları analiz ederek, Modigliani’nin fikirlerinin Keynesyen düşünceyle nasıl örtüştüğünü veya ayrıldığını vurgular. Tartışma, Modigliani’nin teorik yeniliklerini ve bunların Keynesyen iktisattaki köklerini içerir ve iktisat teorisinin evrimine dair içgörüler sunar (Pasinetti, 2005d).

Pasinetti, Joan Violet Robinson’ın iktisat alanına yaptığı katkıları da ele alır. Robinson (1903-1983), özellikle sermaye teorisi ve eksik rekabet teorisi konularındaki çalışmalarıyla tanınan önemli bir iktisatçıdır. Pasinetti, Robinson’un etkili fikirlerini, Klasik iktisat teorilerine yönelik eleştirilerini ve Keynesyen iktisadın gelişimindeki rolünü inceler. Robinson’un sermaye birikimi üzerindeki analizi ve tekelci rekabet teorisinin geliştirilmesindeki öncü çabaları, iktisadi düşünce üzerinde önemli bir etki yaratır. Robinson, iktisat alanında önemli bir figürdür ve iktisat teorisine katkıları ve Cambridge İktisat Okulu’ndaki rolüyle tanınır. Robinson, iktisadi büyüme üzerine yaptığı çalışmalarla da bilinir. 1933’te yayımlanan “Eksik Rekabet İktisadi” adlı çalışması, tekelci piyasa yapısı kavramını tanıtarak tam rekabetten sapmalar gösteren piyasa yapıları üzerinde durur ve bu da iktisat teorisi üzerinde büyük bir etki yaratır. Ayrıca, Keynesyen sonrası iktisat teorisinin geliştirilmesinde de önemli bir figürdür. Keynesyen teoriye yaptığı katkılar, 20. yüzyılın ortalarında iktisadi düşüncenin ilerlemesinde önemli rol oynar. Sermaye teorisi ve büyüme modelleri üzerindeki çalışmaları, özellikle Neoklasik iktisada yönelik eleştirileriyle, onun itibarını daha da sağlamlaştırır. Robinson’un entelektüel yolculuğu, iktisat alanındaki metodolojik sorunlara odaklanmayı da içerir ve iktisadi sorunlara daha gerçekçi ve pratik yaklaşımların savunucudur. Sonraki yıllarında, kapitalizm eleştirileri ve kalkınma iktisadi gibi daha geniş sosyo-iktisadi konularla ilgilenir. Pasinetti’nin çalışması, Robinson’un sadece teorik katkılarıyla değil, aynı zamanda birçok etkili iktisatçının akıl hocası ve öğretmeni olarak da ekonomi üzerindeki kalıcı etkisini vurgular. Robinson’un mirası, fikirlerinin iktisadi tartışmalar ve politika tartışmalarında devam eden önemiyle yansıtılır (Pasinetti, 1987a). Pasinetti, 1996 tarihli çalışmasında Robinson’un ekonomide “yeniden seçme” kavramına dair görüşlerini tartışır. Yeniden seçme, aynı üretim tekniklerinin farklı zamanlarda göreceli fiyatların

değişmesiyle benimsenmesi olgusudur. Pasinetti Robinson'un bu kavramdaki katkılarını ve teorik etkilerini inceler. Robinson, sermaye ve gelir dağılımı teorisi konusundaki çalışmalarıyla tanınır ve yeniden seçme hakkındaki görüşleri, sermaye birikimi ve yatırımla ilgili geleneksel görüşlere meydan okur. Pasinetti, onun argümanlarını, teorik etkilerini ve bu görüşlerin dönemin daha geniş iktisadi tartışmalarıyla nasıl örtüştüğünü ele alır (Pasinetti, 1996).

Pasinetti, 1979 tarihinde Sraffa'nın Cambridge'e gelmeden önceki yaşamı, Antonio Gramsci ve Keynes gibi çeşitli tarihi figürlerle ilişkisi ve Cambridge'deyken iktisat alanındaki etkili rolü hakkında kısa bir genel bakış sunar (Pasinetti, 1988a). Pasinetti'nin 1998 tarihli “Piero Sraffa: Cambridge'de Bir İtalyan İktisatçı” adlı çalışması, değer ve dağılım teorisi üzerindeki çalışmalarıyla tanınan Sraffa'nın katkılarını inceler. Çalışma, Sraffa'nın akademik yolculuğunu ve iktisat teorisine etkisini, özellikle Cambridge Üniversitesi'ndeki dönemini vurgulayarak araştırır. Pasinetti, Sraffa'nın iktisadi düşünceyi yeniden şekillendirmedeki önemli rolünü ve dönemin diğer önde gelen iktisatçılarla olan etkileşimlerini ön plana çıkarır (Pasinetti, 1998b). Sraffa'nın 1960 yılında yayımlanan “Malların Mallarla Üretimi” adlı çalışmasının içeriğini ve metodolojisini analiz eder (Pasinetti, 1979b; Pasinetti, 2014).

Sraffa iktisat teorisinin geleceğine nasıl bakıyordu: önce 1920'lerin ortasında İngiltere'ye geldiğinde, sonra da “Malların Mallarla Üretimi” çalışmasını yayımlanmasından sonra? Pasinetti, Sraffa'nın yayımlanmış çalışmasını, yayımlanmamış çok sayıda çalışmasını, tanıdıklarını, kişisel ilişkilerini ve değişimlerini inceler. Sraffa, marjinalizm ve değer ile dağıtım teorisi gibi Neoklasik kavramları sorgular. Üretim ve dağıtımın anlaşılmasında Klasik iktisadi, özellikle Ricardo ve Marx'ın eserlerinin önemini vurgular. Sraffa, iktisadi analiz için, marjinal fayda ve öznel tercihlerin yerine üretim süreçlerindeki girdi ve çıktılarının fiziksel miktarlarına odaklanan alternatif bir çerçeve önerir. Bu yaklaşım, daha nesnel ve bilimsel bir iktisat teorisi temeli sağlamaya çalışan Sraffian İktisat Okulu'nun gelişiminin nedenidir. Pasinetti, Sraffa'nın çalışmalarının, ekonomilerin işleyişine dair yeni içgörüler sağlayarak iktisat teorisini devrim niteliğinde değiştirme potansiyeline sahip olduğunu öne sürer. Sraffa'nın çalışmaları, iktisat dışında, siyaset bilimi, sosyoloji ve felsefe gibi alanları da etkiler (Pasinetti, 2012a; Pasinetti, 2013).

Pasinetti ve Garbellini'nin 2015 tarihli çalışması, Sraffa ve Marx'ın çalışmalarının teorik ve analitik bağlantılarını inceleyerek, değerlerin fiyatlara dönüşümü ve büyüyen iktisadi sistemlerin dinamikleri üzerinde durur. Çalışma, Sraffa ve Marx'ın

temel fikirlerini tartışarak başlar. Sraffa'nın çalışmaları, Klasik iktisat teorisinin titiz biçimsel hale getirilmesiyle tanınırken, Marx ise emek değer teorisi ve kapitalist ekonomilerin analiziyle tanınır. Çalışmanın temel konularından biri, değerlerin (emek tarafından belirlenen) üretim fiyatlarına nasıl dönüştürüleceği sorunudur. Çalışma, Sraffa'nın çerçevesinin, bu soruna geleneksel Marksist yorumlardan daha tutarlı ve mantıksal olarak tutarlı bir çözüm sunduğunu savunur. Çalışma, büyüyen iktisadi sistemlere yönelik tartışmayı genişleterek, Sraffa'nın yaklaşımının iktisadi genişleme ve zaman içindeki yapısal değişiklikleri anlamak için nasıl kullanılabileceğini inceler. Sraffa'nın analizinin teknolojik değişim ve sermaye birikiminin dinamiklerini içeren yeni bir iktisadi büyüme perspektifi sunduğunu öne sürer. Sraffa ve Marx tarafından sunulan analitik araçların karşılaştırmalı bir analizini yapar. Sraffa'nın fiyat denklemlerinin, kar oranlarının eşitlenmesi ve iktisadi sistemin yeniden üretilmesi gibi Marksist İktisada sıkça bulunan çelişkiler olmadan ekonomileri modellemek için nasıl kullanılabileceğini vurgular. Pasinetti ve Garbellini, Sraffian ve Marksist içgörülerin entegrasyonunun, gelir dağılımı, teknolojik ilerleme ve iktisadi büyümenin sürdürülebilirliği gibi çağdaş iktisadi meseleleri anlamada daha zengin bir anlayış sağlayabileceğini öne sürerler. Sraffian ve Marksist yaklaşımların sentezlenerek daha kapsamlı ve dinamik bir iktisat teorisi geliştirilmesi gerektiğini savunarak sonuçlanır. Bu sentezin, modern iktisadi sistemlerin karmaşıklıklarını ele almak ve adil ve sürdürülebilir büyümeyi teşvik eden politikalar formüle etmek için kritik olduğu görülür (Pasinetti & Garbellini, 2015).

Sraffa'nın "Malların Mallarla Üretimi" adlı çalışması, Klasik iktisada olan ilgiyi yeniden canlandırmada önemli bir rol oynar. Pasinetti'nin belirttiği gibi, bu çalışma hem mevcut iktisat teorisinin eleştirisi hem de iktisadın eski Klasik iktisatçıları çizgisinde yeniden inşası anlamında iki ana yönde ilerler. Sraffa, çalışmasında fiyat sistemiyle bağlantılı teorilere (değer ve gelir dağılımı teorileri) odaklanır ve fiziksel niceliklerin ekonomisiyle ilgilenmez. Bu, Keynes ve Post Keynesyen teorilere karşı olan temel farkıdır. Pasinetti, Sraffa'nın yaklaşımını benimserken, ekonominin zaman içindeki hareketlerini dikkate almayı amaçlar ve Sraffa'nın fiziksel miktarlara ilişkin varsayımlarının ötesine geçerek klasik çizgide iktisat teorisine uyum sağlar. 1987 tarihli "Sraffa'nın Dairesel Süreci ve Dikey Entegrasyon Kavramı" başlıklı çalışmasında, Sraffa'nın üretim modelinin dikey entegrasyon kavramıyla ilişkisini inceler. Pasinetti, Sraffa'nın dairesel akış modelini kullanarak bir firmanın üretim sürecinin çeşitli aşamalarını kontrol etmesi anlamına gelen dikey entegrasyonu analiz eder. Bu entegrasyon, maliyetleri azaltmak ve piyasayı kontrol etmek amacıyla üretim sürecinin farklı aşamalarını kontrol etmeyi hedefler ve firmaların üretim süreçlerini entegre ederek maliyetleri nasıl azaltabileceğini ve

koordinasyonu nasıl artırabileceğini tartışır. Bu çalışma, üretim ve firma davranışına dair iktisadi teorilerin nasıl birleştirilebileceğine dair içgörüler sunar (Pasinetti, 1987c). Pasinetti'nin 1988 tarihli çalışması Sraffa'nın gelir dağılımına dair katkılarına odaklanır. Pasinetti, Sraffa'nın Klasik iktisat teorilerine yönelik eleştirilerini ve gelir dağılımını anlamada sunduğu alternatif yaklaşımı inceler. Sraffa'nın çalışmasının iktisat teorisi ve politikası üzerindeki etkilerini tartışır ve bu çalışmanın, üretim, dağılım ve fiyatlar arasındaki ilişkileri anlamada nasıl farklı bir bakış açısı sunduğunu vurgular (Pasinetti, 1988a).

Pasinetti'nin "Sraffa'nın Düşüncesinde Süreklilik ve Değişim: Bir Arşiv Turu" başlıklı çalışmasında Pasinetti, Sraffa'nın iktisadi düşüncelerinin zaman içindeki evrimini araştırır ve entelektüel yolculuğuna dair içgörüler sağlamak için arşiv materyallerinden faydalanır. Sraffa'nın düşüncelerindeki sürekli öğeleri inceleyerek, farklı dönemlerde değişmeyen unsurları vurgular. Sraffa'nın fikirlerinin nasıl evrildiğini, diğer iktisatçılar ile etkileşimleri ve daha geniş iktisadi ortamdaki değişikliklerden nasıl etkilendiğini ele alır. Çalışma, Sraffa'nın entelektüel gelişimini aydınlatmak için arşiv belgelerini kullanarak, onun el yazmaları, yazışmaları ve diğer kişisel kayıtlarına dair ayrıntılı bir bakış sunar (Pasinetti, 2000a).

Pasinetti 2008 tarihinde, Piero Sraffa'nın yayımlanmamış çalışmalarını derinlemesine inceleyen bir çalışma yayımlar. Sraffa, değer ve dağıtım teorisinde önemli katkılarda bulunmuş bir iktisatçıdır. Pasinetti'nin çalışması, Sraffa'nın hayatını, akademik katkılarını ve yayımlanmamış çalışmalarının iktisat alanındaki etkisini keşfeder. Sraffa'nın entelektüel gelişimini, diğer iktisatçılarla olan etkileşimlerini ve fikirlerinin evrimini detaylı bir şekilde ele alır. Sraffa'nın yayımlanmamış el yazmalarını inceleyen Pasinetti, Sraffa'nın iktisat teorilerini ve Klasik iktisada yaklaşımını aydınlatır. Pasinetti'nin çalışması, Sraffa'nın katkılarını ve iktisadi tartışmalar içindeki yerini daha iyi anlamayı amaçlar (Pasinetti, 2008).

Pasinetti'nin 1990 tarihli çalışmasında Massimo Pivetti'nin bölüşüme ilişkin parasal açıklamasını eleştirir ve tartışır, Klasik iktisat teorilerinin nüansları ve modern yorumlarıyla ilgilenir. Parasal bir mercekten görüldüğü şekliyle bölüşümün teorik temellerini araştırmakta ve Klasik iktisadi düşünce üzerine daha geniş bir söyleme katkıda bulunur. Pasinetti, Sraffa'nın malların mallar aracılığıyla üretimi adlı çalışmasının belirli bir gelir dağılımı teorisi içerdiği yönündeki yaygın görüşe katılmadığını ifade eder. Pasinetti, Sraffa'nın bir gelir dağılımı teorisinin temelleri ile ilgilendiğine, bu temeller üzerine inşa edilebilecek herhangi bir spesifik teori ile ilgilenmediğine inanır. Dahası, Sraffa temelde gelir dağılımına marjinalist

yaklaşımı reddetmek ve eski Klasik iktisatçıların bakış açısına geri dönmekle ilgilenir (Pasinetti, 1990d).

5.LUIGI LODOVICO PASINETTI'NİN İKTİSAT TEORİSİNE KATKILARI

Pasinetti'nin “Ortak Üretim Teorisi Üzerine Denemeler” başlıklı çalışmasında ortak üretim kavramının ve iktisat teorisi içindeki önemini bir özetini sunar. Ortak üretim, aynı üretim süreci veya girdilerden aynı anda birden fazla çıktının üretildiği süreci ifade eder. Bu, doğal olarak veya insan mühendisliği süreçleriyle gerçekleşebilir. Kavramın, Klasik iktisatta, özellikle Adam Smith ve David Ricardo gibi iktisatçıların çalışmalarında tarihi kökleri vardır. Modern ekonomilerdeki daha karmaşık üretim süreçlerini ele almak için evrilir. Ortak üretim, tek ürünlü üretim süreçlerini varsayan geleneksel iktisat teorileri zorlar. Maliyet dağılımı, fiyatlandırma ve kaynak dağıtım konularında karmaşıklıklar getirir. Pasinetti, ortak üretimin matematiksel modellemesini tartışır ve bu süreçleri analiz etmek ve anlamak için daha sofistike araçlara duyulan ihtiyacı vurgular. Çalışma, ortak üretimin tarım, imalat ve hizmetler dahil olmak üzere çeşitli sektörlerdeki önemini vurgular ve geniş kapsamlı etkilerini gösterir. Ortak üretimi anlamak, kaynak tahsisi, çevresel sürdürülebilirlik ve iktisadi planlama ile ilgili kararları etkilediği için politika yapıcılar ve yöneticiler için hayati öneme sahiptir (Pasinetti, 1980d). 1980 tarihli Pasinetti'nin çalışması, Sraffa'nın genel ortak üretim şemasının resmileştirilmesini, dikey olarak bütünleşmiş sektörlerde iktisadi analiz için yeni araçların formüle edilmesini, dayanıklı üretim araçlarıyla bağlantılı çok sayıda sorunun analizini; teknik ilerlemenin etkilerinin araştırılmasını ve Sraffa'nın üretilmeyen üretim araçları için şemasının resmileştirilmesini içerir. Çalışma, tek bir girdi setinden birden fazla çıktı üretilen ortak üretim kavramını ele alır. Üretkenlik, verimlilik ve iktisat politikası üzerindeki etkilerini içeren çeşitli teorik yönleri inceler. Ortak üretimin iktisadi modeller ve politika oluşturma üzerindeki etkilerini araştırır (Pasinetti, 1980e).

Cambridge gelir dağılımı teorisi, 1956'da Kaldor tarafından sunulan Keynesyen gelir dağılımı teorisine dayanır. Kaldor, Klasik iktisattaki gelir dağılımı ardışıklığını tersine çevirerek, teknolojik ilerlemeden en çok işçilerin yararlandığını savunur. Kaldor'un modeli, özellikle işçilerin tasarruf yapmadığı durumda basitleşir ve “Cambridge denklemi” olarak bilinir: $\text{kar oranı} = \text{büyüme oranı} / \text{kapitalistlerin tasarruf eğilimi}$. Neoklasikler, bu denklemin geçerliliğini eleştirir, ancak Pasinetti, 1962'de bu denklemin genel durum için de geçerli olduğunu gösterir. 1966'da Pasinetti, kar oranı ve üretim teknikleri arasındaki ilişkiyi inceleyerek sermaye teorisindeki paradoksları vurgular ve geleneksel Neoklasik

görüşlere meydan okur. Pasinetti'nin çalışması, sermaye teorisinin karmaşıklığını ve iktisadi büyüme anlayışı üzerindeki etkilerini derinleştirir (Pasinetti, 1966).

Sermaye teorisinin iktisatçıları “paradoksal” davranış biçimlerini keşfetmeye yönlendirebileceği fikri, 1960'ların iktisat literatüründe, üretim teorisi alanındaki gelişmelerin bir sonucu olarak ortaya çıkar. Sermaye teorisinde olanlar, aslında daha genel bir olgunun özel bir örneğidir. Pasinetti & Scazzieri iktisatçıları tarafından tanımlanan paradoksları ve bunların sermaye teorisi üzerindeki etkilerini incelerler. Çalışma, sermaye teorisini iktisat teorisinin daha geniş çerçevesine yerleştirir ve temel prensiplerini ve ana konularını inceler. Özellikle, sermaye teorisinde ortaya çıkan ve geleneksel iktisat varsayımları ve çerçeveleri zorlayan paradokslara vurgu yapar. Bu paradoks, belirli bir üretim tekniğinin faiz oranının farklı seviyelerinde daha maliyet etkin hale gelmesi, sonra optimal olmaktan çıkması ve ardından oran değiştikçe yeniden optimal hale gelmesi durumunda ortaya çıkar. Faiz oranı ile üretim teknikleri seçimi arasındaki ilişkinin pürüzsüz, doğrusal bir ilişki olduğu düşüncesini zorlayarak sermaye teorisinde doğrusal olmayanların varlığını öne sürer. Bu paradoksal durum, kar oranındaki bir artışın beklenen düşüşün aksine daha sermaye yoğun tekniklerin benimsenmesine yol açtığına ortaya çıkar. Kar oranları ile sermaye yoğunluğu arasındaki ilişkinin istikrarını ve öngörülebilirliğini sorgular. Sermaye mallarının değeri ile gelir dağılımı (ücretler ve karlar) arasındaki karmaşık etkileşimi içerir. Sermaye değerleri, ücretler ve karlar arasındaki net ve belirgin ilişki hakkındaki Klasik ve Neoklasik iddiaları sarsar. Pasinetti & Scazzieri, bu paradoksların geleneksel iktisadi modellerin ve sermaye teorilerinin yeniden değerlendirilmesini gerektirdiğini tartışır. Bu paradoksların iktisatçıları tarafından zaman içinde nasıl anlaşıldığı ve tartışıldığına dair tarihsel bir genel bakış sunar. Bu paradoksların ele alınması ve çözülmesi için daha fazla araştırma ve teorik gelişim alanları önerir. Çalışma, sermaye teorisinin eleştirel bir yeniden değerlendirilmesini gerektirir ve bu paradoksları kapsayacak yeni teorik yaklaşımlara ihtiyaç olduğunu vurgular (Pasinetti & Scazzieri, 1990).

“Teknik Değişiklikler ve Sermaye Teorisinde Getiri Oranı” başlıklı Pasinetti'nin 1969 yılında yayımlanan çalışması, üretim tekniklerindeki değişikliklerin sermaye üzerindeki getiri oranı üzerindeki etkilerini araştırır. Pasinetti, bir üretim tekniğinden diğerine geçişin sermaye getiri oranını nasıl etkilediğini inceler. Teknolojik değişimlerin, yeni tekniklerin eski tekniklere kıyasla verimliliği ve üretkenliği doğrultusunda sermaye getiri oranlarını nasıl etkileyebileceğini tartışır. Çalışma, sermaye teorisi açısından, teknolojik ilerlemeler ve üretim yöntemlerindeki değişimlerin iktisadi getiri ve yatırım kararları üzerindeki etkileri

hakkında önemli bilgiler sunar. Bu çalışma, sermaye birikimi dinamikleri ve yatırımın karlılığını etkileyen faktörler üzerine daha geniş bir tartışmanın parçasıdır ve teknolojik ilerleme ile sermaye getirisi arasındaki etkileşimi anlamak için anahtar bir metin olarak kabul edilir (Pasinetti, 1969).

Pasinetti'nin 1970 tarihli çalışması, Robert Solow'un sermaye teorisi üzerine yaptığı çalışmaları eleştirel bir biçimde ele alır. Özellikle sermayenin getiri oranı kavramı üzerinde durur. Pasinetti, Solow'un daha önceki analizinin bazı yönlerini yeniden gözden geçirir ve eleştirir; bu eleştiriler özellikle iktisadi büyüme ve sermaye birikiminin anlaşılmasıyla ilgili teorik temellere ve çıkarımlara odaklanır. Pasinetti, Solow'un çerçevesinin, sermaye teorisinin karmaşıklıklarını, özellikle de getiri oranı ile tasarruf ve yatırım gibi iktisadi değişkenler arasındaki ilişkiyi aşırı derecede basitleştirebileceğini öne sürer. Bu çalışma, o dönemde iktisat literatüründe önemli bir yer tutan sermaye teorisi üzerine yapılan daha geniş bir tartışmaya katkıda bulunur; Solow'un yaklaşımındaki olası sınırlamaları vurgular ve sermayeyi ve bunun iktisadi büyümedeki rolünü analiz etmek için alternatif perspektifler önerir. Pasinetti'nin çalışması, sermayenin iktisadi modellerde ölçülmesi ve teorik olarak ele alınması konusundaki tartışmalara, özellikle Cambridge (İngiltere) ve Cambridge (ABD) okulları arasındaki Cambridge sermaye tartışması olarak bilinen tartışmaya dahildir (Pasinetti, 1970).

1989'da yayımlanan çalışmasında Pasinetti, Fleck ve Domenghino'nun hükümetin bütçe açığı harcamalarının Cambridge kar oranı teoremi ile uyumsuz olduğu yönündeki eleştirilerini ele alır. Pasinetti, hükümetin bütçe açığı harcamalarının Cambridge teoremi ile çelişmediğini savunur. Bu görüşünü desteklemek için teorik bir açıklama sunar ve hükümet harcamalarının toplam talep ve gelir dağılımı gibi iktisadi değişkenleri etkileyebileceğini, ancak bu etkilerin Cambridge teoreminin temel ilkelerini geçersiz kılmadığını vurgular. Pasinetti'nin yanıtı, hükümetin maliye politikalarının geleneksel kar oranı teorileriyle bir arada var olabileceği fikrini pekiştirir (Pasinetti, 1989d).

Pasinetti'nin 1979 tarihli çalışması, sermaye teorisi çerçevesinde Wicksell etkileri ve tekniklerin yeniden geçişi (reswitching) kavramlarını ele alır. Bu etkiler, faiz oranlarındaki değişimlerin üretim tekniklerinin seçimi üzerindeki etkilerini ifade eder. Özellikle, faiz oranlarındaki değişikliklerin üretim tekniklerini nasıl etkileyebileceğini ve bunun sonucunda sermaye ve gelir dağılımını nasıl etkilediğini inceler. Tekniklerin yeniden geçişi (reswitching) kavramı, daha yüksek bir faiz oranında optimal olarak kabul edilen bir üretim tekniğinin, daha düşük bir faiz oranında tekrar optimal hale gelebileceğini ifade eder. Bu durum, farklı faiz

oranlarında farklı tekniklerin kullanılmasına neden olabilir ve her faiz oranı için tek bir, istikrarlı bir teknik olabileceği fikrini çelişkiye düşürebilir. Pasinetti'nin çalışması, Wicksell'in fikirlerinden yararlanarak sermaye ve üretim tekniklerinin faiz oranlarıyla olan dinamikleri hakkında tartışmalara katkıda bulunur (Pasinetti, 1979c).

Pasinetti, Samuelson'un ikamesizlik teoremini analiz eder ve aslında bu teoremin iki farklı teoremden oluştuğu sonucuna varır: talep değiştikçe fiyatların değişmediğini savunan Samuelson teoremi ve fiyatlardaki bir değişimin ikameye neden olduğunu savunan tamamlayıcı ikame teoremi. Pasinetti, Samuelson teoreminin doğru ancak tamamlayıcı teoremin yanlış olduğu sonucuna varır. Samuelson teoremine ikamesiz teorem olarak atıfta bulunmanın yanıltıcı olduğunu ve mantıksal hataya yol açtığını kanıtlamaya devam eder. İfadenin yanıltıcı özelliği, bilginin olumsuz bir şekilde aktarılması ve böylece mantıksal olarak, teorem tarafından varsayılan koşullar yerine getirilmezse, o zaman bir şeyin (yani ikame) gerçekleşeceğini ima etmesidir. Pasinetti'ye göre bu ifade yanlıştır. Ortak ürünler olsun ya da olmasın, belirli bir teknolojiye sahip bir üretim bağlamında, geleneksel ikame kavramının hiçbir anlam ifade etmediği sonucuna varır. Pasinetti, üretim modellerinde “değiştirme” (non-substitution) kavramını inceler. Bu, iktisat teorisi ve uygulamalar üzerindeki etkilerini anlamak amacıyla yapılır. Belirli üretim faktörlerinin birbirleriyle kolayca değiştirilmediği, yani bir girdinin diğer bir girdi ile değiştirilebilme sınırlarının olduğu durumu ifade eder. Pasinetti, çeşitli üretim modellerini ve bu modellerin değiştirme kavramını nasıl ele aldıklarını tartışır. Pasinetti, değiştirme kavramının üretim modellerinin teorik temelleri üzerindeki etkilerini açıklar. Mevcut modelleri eleştirir ve üretim süreçlerinde girdi değiştirme sınırlamalarını daha iyi hesaplamak için değişiklikler önerir. Çalışma, üretim süreçlerinin daha doğru bir şekilde modellenmesi ve bu modellere dayalı politikaların nasıl ayarlanması gerektiği konusunda önemli çıkarımlar sağlar. İktisadi modellerin esnekliği ve gerçekliği üzerine geniş bir tartışmaya katkıda bulunur (Pasinetti, 1977a).

Pasinetti'nin 1977 tarihli çalışması, Leontief'in girdi-çıktı analizini ve Sraffa'nın üretim modelini ayrıntılı olarak sunmaya yönelik bir katkı olarak tasarlanır. Teknik seçimi problemi eklenir ve geleneksel sermaye teorisi için sonuçlar çıkarılır. Marx'ın dönüşüm problemi ve doğrusal programlama ile ilişkiler incelenir. Dinamik üretim modellerine de bir giriş yapılır. Çalışma, üretim teorisinin temel kavramları ve tarihsel gelişimi ile başlar. Pasinetti, Adam Smith ve David Ricardo gibi iktisatçıların klasik teorilerini, ayrıca marjinal analiz ve optimizasyonu vurgulayan Neoklasik yaklaşımı inceler. Ekonominin çeşitli sektörleri arasındaki

bağımlılıkları analiz etmek için kullanılan girdi-çıkıtı modellerinin derinlemesine bir incelemesi yapılır. Üretim sürecinde sermaye birikiminin ve teknolojik ilerlemenin rolü ele alınır. Üretimin gelir dağılımı ve genel refah üzerindeki etkileri analiz edilir. Üretimin büyüme ve döngüler gibi dinamik yönleri göz önüne alınır. Çalışma, üretim teorisinin iktisat politikası ve planlama üzerindeki etkilerini içeren bilgilerle sona erer (Pasinetti, 1977b).

Pasinetti'ye göre birçok farklı açıdan tasvir edildiği ve incelendiği üzere, iktisadi analizde üretim odaklı teoriler ile mübadele odaklı teoriler arasında bir ikilik vardır. “Değer Teorisi: İktisadi Analizde Alternatif Paradigmaların Kaynağı” başlıklı çalışmasında Pasinetti, bu ikiliğin kaynağının, değer teorisinde bulunabilecek daha derin bir ikiliğe kadar izlenebileceğini savunur. Bu katkı kapsamında ayrıntılı olarak incelenen sorun da budur. Pasinetti çalışmasında, iktisat teorilerinde değer kavramını inceler ve farklı paradigmaların alternatif bakış açıları ve içgörüler sunabileceğini vurgular. Pasinetti, geleneksel iktisat teorilerinin genellikle sınırlamalara sahip olduğunu ileri sürer ve değer konusunu farklı teorik bakış açılarıyla ele ederek, iktisatçıların yeni boyutlar ve açıklamalar keşfedebileceğini savunur. Bu yaklaşımın iktisadi olguları daha kapsamlı bir şekilde anlamaya ve yeni teorik çerçevelerin geliştirilmesine katkıda bulunabileceğini öne sürer (Pasinetti, 1986b).

Pasinetti'nin “Üretken Yapılardaki Değişimlerin Teorik Yönleri: Tartışma ve Sonuçlar” başlıklı çalışması, üretken yapıların zaman içindeki evrimini açıklayan teorik çerçeveleri ele alır. Pasinetti, üretken yapıların değişiminin iktisadi büyüme ve gelişim üzerindeki etkilerini inceler. Bu değişimleri tetikleyen faktörler ve gelişmiş ile gelişmekte olan ekonomiler üzerindeki etkileri tartışır. İktisadi bağımlılığın üretken yapıları şekillendirmedeki rolünü vurgular. Pasinetti, küresel iktisadi bağlantıların iktisadi içyapıların yapısal ayarlamalarını nasıl etkilediğini analiz eder. Pasinetti, ekonomilerin üretken yapılardaki değişikliklere nasıl uyum sağladığını tartışır. Bu, teknoloji değişimleri, iş gücü piyasalarındaki değişiklikler ve iktisadi politikaların varyasyonlarını içerir. Pasinetti, tartışmasının teorik içgörülerini ve pratik sonuçlarını özetler. Bu anlayışların, politika yapıcılar ve iktisatçılar için yapısal değişimlerin yönetilmesinde nasıl rehberlik edebileceğini yansıtır (Pasinetti, 1987d).

Pasinetti'nin “Ekonomide Rant Teorisinin Kökeni Üzerine” başlıklı çalışması, rant teorisinin iktisat alanındaki tarihsel gelişimini ve kavramsal evrimini izler. Çalışma, farklı iktisat düşünürlerinin rant kavramını nasıl anladıklarını, nedenlerini ve iktisat teorisi ve politikası üzerindeki etkilerini inceler. Rant teorisinin kökenleri Smith,

Ricardo ve Malthus gibi Klasik iktisatçılara dayanır. Özellikle Ricardo'nun, rant toprağın farklı verimlilik seviyeleriyle ilişkilendiren teorisi büyük etki yaratır. Klasik iktisattan Neoklasik iktisada geçiş, rantın kavramsallaştırılmasında değişiklikler getirmiş, marjinal verimlilik ve toprağın üretim faktörü olarak rolü daha çok ön plana çıkar. Pasinetti, Ricardo'nun teorisini ele alır, burada rant toprağın verimliliği ve konumundaki farklılıklardan kaynaklanır. Bu farklılık rant kavramı, erken dönem iktisadi düşüncede çok önemli bir yere sahiptir. Çalışma, modern iktisatçıların rant teorisini nasıl geliştirdiğini ve genişlettiğini, piyasa kusurları, sermayenin rolü ve iktisadi büyüme ve dağılım üzerindeki geniş etkileri gibi unsurları içerecek şekilde inceler. Rant teorisinin toprak politikası ve vergilendirme üzerinde önemli etkileri vardır. Pasinetti, toprak reformu üzerine tartışmaları ve rant vergilendirmenin eşitsizlikle mücadeledeki iktisadi gerekçelerini vurgular. Teorinin, kaynak tahsisi ve teknolojik ilerlemelerle zaman içinde ekonomilerin nasıl evrildiği konusundaki yapısal iktisadi dinamiklerle ilgili önemi vardır. Pasinetti, çeşitli rant teorilerinin güçlü ve zayıf yönlerini eleştirel bir şekilde inceler, bunların çağdaş iktisadi bağlamlarda uygulanabilirliğini tartışır (Pasinetti, 2015).

6.LUIGI LODOVICO PASINETTI'NİN İKTİSADİ BÜYÜMEYE KATKILARI

Pasinetti'nin 2012 tarihli "İkinci Son Söz: Yapısal İktisadi Dinamiklerin Önemi" başlıklı çalışmasında uzun vadeli iktisadi büyümeyi anlamada yapısal iktisadi dinamiklerin önemini vurgular. Üretim tekniklerinde, işgücü piyasası dinamiklerinde ve teknolojik ilerlemelerdeki değişimlere odaklanmanın, geleneksel yaklaşımlardan daha derin bir iktisadi büyüme anlayışı sağlayabileceğini ileri sürer. Pasinetti, bu yapısal dinamiklerin iktisadi politikalar ve kurumsal çerçeveler tarafından şekillendirildiğini dolayısıyla çağdaş iktisadi zorlukları ele almak için bu dinamiklerin anlaşılmasının kritik olduğunu belirtir (Pasinetti, 2012b).

Pasinetti'nin "Yapısal İktisadi Dinamikler" başlıklı çalışması, ekonomilerin zaman içinde değişen yapısını, iktisadi büyüme ile yapısal değişim arasındaki ilişkiyi vurgulayarak inceler. Pasinetti, iktisadi yapıların dinamiklerini analiz etmek için çok sektörlü modeller geliştirir. Bu modeller, üretim tekniklerindeki, tüketim kalıplarındaki ve sektörler arası işgücü dağılımındaki değişiklikleri dikkate alır. Çalışma, teknolojik gelişmelerin iktisadi büyümeyi ve yapısal dönüşümleri nasıl yönlendirdiğini araştırır. Pasinetti, farklı sektörlerdeki yeniliklerin rolünü ve bunların verimlilik ve istihdam üzerindeki etkilerini inceler. Yapısal değişimler, talep ve arz arasındaki etkileşimlerden etkilenir. Pasinetti, tüketici tercihlerindeki değişimlerin sanayi yapılarını nasıl değiştirdiğini tartışır. Farklı gruplar arasındaki

gelir dağılımı ve bunun iktisadi dinamikler üzerindeki etkileri analiz edilir. Pasinetti, gelir dağılımının tüketim kalıplarını ve dolayısıyla yapısal değişimleri nasıl etkilediğini ele alır. Çalışma, yapısal iktisadi dinamiklerin iktisadi politika üzerindeki etkilerine dair içgörüler sunar. Pasinetti, yapısal değişimleri yönetmek, dengeli büyümeyi teşvik etmek ve yapısal değişimlerden kaynaklanan işsizliği ele almak için politikalar önerir. Pasinetti, teorik modellerini ampirik verilerle destekleyerek, kavramlarının gerçek dünyadaki uygulanabilirliğini gösterir. Analiz, çeşitli ekonomilerdeki yapısal değişimlerin tarihsel örneklerini içerir (Pasinetti, 1993c).

Yapısal değişim ve bunun sonucunda ortaya çıkan uyum süreci, gelişmiş, gelişmekte olan piyasa veya planlı ekonomilerin en yaygın özelliklerinden biridir ve ilgili sorunların giderek uluslararasılaşması söz konusudur. Yapısal değişim Lloyd & Pasinetti'nin 1987 tarihli "Yapısal Değişim, İktisadi Bağımlılık ve Dünya Kalkınması" başlıklı çalışmalarında birçok açıdan ele alınır: teknoloji seçimi, yayılma süreci, tüketim ve üretim yapıları, fiyatlar, faaliyet ve istihdam düzeyi üzerindeki etkileri. Çalışma, ekonomiler içindeki yapısal dönüşüm süreçlerini ve ülkeler arasındaki artan iktisadi bağımlılığı inceler. Çalışma ekonomilerin zamanla nasıl evrildiğini, tarıma dayalı sistemlerden sanayi ve hizmet odaklı yapılar haline nasıl geçtiğini ele alır. Bu, teknolojik ilerlemelerin ve üretim ile istihdamın değişen bileşiminin etkisini de içerir. Ticaret, yatırım ve finansal akışlar yoluyla ekonomilerin giderek artan birbirine bağlılığı analiz edilir. Çalışma, bu bağlantıların iktisat politikaları ve kalkınma stratejilerini nasıl etkilediğini açıklar. Farklı iktisadi kalkınma perspektifleri tartışılmakta ve ülkelerin benimsediği çeşitli yollar ve stratejiler vurgulanır. Bu, sanayi politikası, bölgesel kalkınma ve hükümetin iktisadi dönüşümdeki rolü gibi konuları içerir. Çalışma, uluslararası kuruluşların, çok uluslu şirketlerin ve küresel piyasaların ulusal ekonomiler üzerindeki etkisini içeren daha geniş küresel iktisadi bağlamı ele alır. Yapısal değişim ve iktisadi bağımlılığın politika sonuçlarına dair içgörüler sunmakta ve politika yapıcılara sürdürülebilir ve kapsayıcı büyümeyi teşvik etmeleri için önerilerde bulunur (Lloyd, & Pasinetti, 1987).

Pasinetti'nin 1979 yılında yayımlanan "Büyüme ve Gelir Dağılımı: İktisat Teorisinde Denemeler" başlıklı çalışması altı bölümden oluşan bir derlemedir. İlki Ricardocu sistemin formülasyonunu içerir. İkinci ve üçüncü bölümler Pasinetti'nin dalgalanmalar ve iktisadi büyümeye ilişkin sentetik yaklaşımını ve işçi sınıfının tasarruf eğiliminden bağımsız olarak uzun dönem kar oranı ve gelir dağılımı teoremini içerir. Diğer bölümler Keynes'in analizinin Ricardocu köklerinin açığa çıkarılmasını, Harrod, Domar ve Kaldor'un teorileri ışığında iktisadi büyümeyi

içerir. Son bölüm ise iktisadi tartışmaların değerlendirilmesine ve iktisadi büyüme sürecinde kar oranını belirleyen temel güçlere ayrılır. Çalışma genel olarak iktisadi büyüme ile gelir dağılımı arasındaki ilişkiyi teorik bir çerçevede ele alır. Yapısal iktisadi dinamikler alanında önde gelen bir iktisatçı olan Pasinetti, büyümenin gelir dağılımını nasıl etkilediğini ve bunun tersini anlamak için çeşitli iktisat teorilerini ve modelleri inceler. Çalışma, sermaye birikiminin, teknolojik ilerlemenin ve kurumsal faktörlerin iktisadi dinamikler üzerindeki rolü gibi konuları ele alır. Klasik ve Keynesyen yaklaşımların kapsamlı bir analizini sunarak, bu yaklaşımların politika ve iktisadi gelişim üzerindeki etkilerini vurgular. Pasinetti'nin çalışması, iktisadi büyümenin karmaşıklıklarını ve bunun gelir eşitsizliği üzerindeki etkisini anlamak için önemli bir kaynaktır (Pasinetti, 1979d). Pasinetti'nin 1987'de yayımlanan “Tatmin Edici” ve Optimal İktisadi Büyüme” başlıklı çalışması, iktisat teorisinde “tatmin edici” ve “optimal” büyüme arasındaki ayrımı ele alır. Pasinetti, genellikle çıktıyı veya faydayı en üst düzeye çıkarmak gibi iktisadi değişkenlere odaklanan, katı varsayımlar ve matematiksel formülasyonlar altında optimal büyümeye odaklanmayı eleştirir. Bunun yerine, Pasinetti, sosyal refah, adil gelir dağılımı ve uzun vadeli sürdürülebilirlik gibi daha geniş sosyo-iktisadi hedefleri göz önünde bulunduran “tatmin edici” büyüme kavramını vurgular. Tatmin edici büyümenin, optimal büyüme modellerinin sıklıkla göz ardı ettiği kalkınmanın niteliksel yönlerini dikkate alarak, gerçek dünya iktisadi dinamikleri ve toplumsal ihtiyaçlarla daha uyumlu olduğunu savunur. Pasinetti'nin çalışması, büyüme teorisi üzerine yapılan geniş çaplı tartışmalara katkıda bulunarak, mevcut paradigmaları sorgular ve iktisadi kalkınmayı anlamak ve yönlendirmek için daha bütüncül bir yaklaşım önerir. Onun fikirleri, iktisadi verimliliğin yanı sıra sosyal ve etik kaygıların ele alınmasının önemini vurgulayarak, daha kapsayıcı ve sürdürülebilir iktisadi politikalara yönelik bir değişimi yansıtır (Pasinetti, 1987e).

Pasinetti'nin “Yapısal Değişim ve İktisadi Büyüme: Ulusların Servetinin Dinamikleri Üzerine Teorik Bir Deneme” adlı çalışması, bir ekonomideki yapısal değişiklikler ile iktisadi büyüme arasındaki karmaşık ilişkiyi inceler. Pasinetti, bir ekonominin zaman içinde nasıl evrildiğini ve tarım, sanayi ve hizmetler gibi farklı sektörler arasındaki değişimleri ele alır. Çalışma, iktisadi büyümeyi yönlendiren dinamik süreçleri, teknolojik ilerlemeler, tüketici tercihlerindeki değişiklikler ve sermaye birikimi gibi faktörleri tartışır. Pasinetti, yapısal değişimlerin uzun vadeli iktisadi büyüme ve servet dağılımı üzerindeki etkilerini açıklamak için Klasik ve Keynesyen iktisat teorilerini kullanır. Çalışma, yapısal değişim ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkileri biçimsel olarak ifade eden matematiksel modeller içerir ve bu dinamikleri analiz etmek için teorik bir çerçeve sunar. Pasinetti, bulgularının iktisat

politika üzerindeki etkilerini ele alır ve iktisadi büyümeyi sürdürebilmek için yapısal dönüşümü destekleyen politikaların gerekliliğini vurgular (Pasinetti, 1983b).

Pasinetti'nin 1960 yılında yayımlanan “Döngüsel Dalgalanmalar ve İktisadi Büyüme” başlıklı çalışması, iktisadi büyüme ile döngüsel dalgalanmalar arasındaki etkileşimi inceler. Çalışmada, iş döngülerinin uzun vadeli iktisadi büyüme üzerindeki etkileri ele alınır. Pasinetti, yatırımlar, teknolojik ilerlemeler ve politika tepkileri gibi faktörlerin analizini yaparak, kısa vadeli dalgalanmaların genel iktisadi gelişim üzerindeki etkilerini anlamaya yönelik teorik çerçeveler ve dönemin ampirik verilerini sunar. Pasinetti, matematiksel bir ek yardımıyla daha genel bir içsel dinamik modelin özelliklerinin derinlemesine bir analizini sunar. Bu model, yalnızca çarpan ve hızlanma ilkesinin etkileşiminden kaynaklanabilecek farklı dinamik hareketleri değil, aynı zamanda gelir hareketleri ile sermaye stoku hareketleri arasındaki karşılıklı ilişkilerden kaynaklanan sistemin istikrarına yönelik sonuçları da keşfetmeye yardımcı olur. Model, çalışmada sunulan diğer tüm teorilerin neden konjonktürel hareketleri ve büyüme hareketlerini birlikte açıklayamadığını açıklamak için kullanılır (Pasinetti, 1960b). Pasinetti, “Döngüsel Dalgalanmalar ve İktisadi Büyüme: Bay Neisser'a Bir Yanıt” başlıklı çalışmasında, iktisadi döngüler ve büyüme arasındaki ilişki üzerine önceki çalışmalarına yönelik Bay Neisser tarafından getirilen eleştirileri ele alır. Pasinetti, orijinal argümanlarını savunur veya döngüsel dalgalanmaların uzun vadeli iktisadi büyüme üzerindeki etkisi hakkında anlaşılmayan noktaları açıklığa kavuşturur (Pasinetti, 1961).

Pasinetti'nin 1962 tarihli “Kar Oranı ve Gelir Dağılımı ile İktisadi Büyüme Oranı İlişkisi” başlıklı çalışması, iktisadi büyüme, gelir dağılımı ve kar oranı arasındaki ilişkiyi inceler. Pasinetti, kar oranının, gelir dağılımının iktisadi büyümeyi nasıl etkilediğini anlamada temel bir unsur olduğunu savunur. Pasinetti, Cambridge'de geliştirilen makroiktisadi teorilerin en önemli sonuçlarından birinin, farklı tasarruf eğilimlerinin etkileşimi yoluyla kar oranı ve gelir dağılımını iktisadi büyüme oranına bağlayan basit bir ilişki olduğunu belirtir. Bu ilişki, Keynesyen iktisatta gelirin efektif talep tarafından belirlendiği ve yatırımın tüketimden bağımsız olduğu düşüncesine dayanarak, klasik gelir dağılımı ve sermaye birikimi arasındaki bağıntıya modern bir yorum getirir. Çalışma, tam istihdama ulaşmak için gerekli teorik çerçevenin yeniden değerlendirilmesini sunar ve Kaldor'un orijinal modelinin sürdürülemez olduğunu gösterir (Pasinetti, 1962). Pasinetti'nin “Büyüyen Bir Ekonomide Kar Oranı: Bir Yanıt” başlıklı çalışmasında, Pasinetti önceki çalışmalarındaki kar oranı ile ilgili eleştirilere ve tartışmalara yanıt verir. Pasinetti, argümanlarını tekrar gözden geçirir ve diğer iktisatçıların sunduğu

alternatif görüş veya karşı argümanlara yanıt verir. Bu yanıtı, büyüme koşullarında kar oranlarının nasıl davrandığına dair devam eden tartışmalara katkıda bulunur ve büyümenin sermaye birikimi ve dağılımı üzerindeki etkilerini yansıtır (Pasinetti, 1966).

1963 tarihli “Çok Sektörlü İktisadi Büyüme Modeli” başlıklı çalışmasında Pasinetti'nin modeli, iktisadi büyümeyi birden fazla sektörü içeren bir çerçevede analiz etmeye odaklanır. Bu model, Solow büyüme modelini genişleterek farklı sektörlerin analizini içerir. Model, ekonominin farklı üretim fonksiyonlarına ve teknolojik özelliklere sahip çeşitli sektörlerden oluştuğunu dikkate alır. Sermaye birikiminin sektörler arasında farklı şekilde gerçekleştiğini ve bunun iktisadi büyümeyi nasıl etkilediğini vurgular. Bir sektördeki büyümenin diğer sektörler üzerindeki etkilerini inceler. Model, farklı sektörlerdeki teknolojik ilerlemenin iktisadi büyüme üzerindeki etkilerini de içerir (Pasinetti, 1963).

Pasinetti, “İktisadi Büyüme Sorunlarına Yeni Bir Teorik Yaklaşım” başlıklı çalışmasında iktisadi büyümeyi anlamak için teorik bir çerçeve sunar. 1965'te yayımlanan bu çalışma, ekonometrik kalkınma planlaması üzerine daha geniş bir çalışma koleksiyonunun parçasıydı. Pasinetti'nin yaklaşımı, iktisadi kalkınmanın dinamiklerine yeni bakış açıları getirerek geleneksel iktisadi büyüme teorilerine meydan okur. Özellikle yatırım ve teknolojik ilerlemenin büyümeyi nasıl yönlendirdiğine odaklanarak farklı iktisadi sektörlerin ve bunların etkileşimlerinin rolünü vurgular. Çalışma, kalkınma iktisadı alanına yaptığı katkı ve daha sonraki iktisadi model ve teoriler üzerindeki etkisi açısından dikkate değerdir. İktisadi büyüme ve kalkınmanın teorik temelleriyle ilgilenen herkes için önemli bir kaynaktır (Pasinetti, 1965).

“Standart Fiyatlar ve Doğrusal Tüketim/Büyüme Oranı R” başlıklı çalışmasında Pasinetti, iktisadi model içinde standart fiyatlar fikrini tartışır. Bu fiyatlar, iktisadi analizde referans noktası olarak kabul edilen, sabit veya değişmeyen fiyatlardır. Çalışma, tüketim büyüme oranının bazı iktisadi faktörlerle doğrusal olarak ilişkili olduğu bir modeli tanıtır. Bu, iktisadi değişkenlerdeki değişikliklerin tüketim büyüme oranını nasıl etkilediğini analiz etmeyi içerir. Çalışma, bu kavramların iktisadi dinamikler üzerindeki etkilerini inceler, örneğin iktisadi büyüme ve istikrar. Matematiksel modelleme yoluyla ilişkilerin nasıl açıklanacağını ve sonuçların nasıl elde edileceğini içerir (Pasinetti, 1992b).

Pasinetti'nin “Büyüme ve Yapısal Değişim: Gelecek Perspektifleri” ve “İkinci Son Söz: Yapısal İktisadi Dinamiklerin Önemi” başlıklı çalışmasında Pasinetti, modern

ekonomiler bağlamında iktisadi büyüme ve yapısal değişimin dinamiklerini inceler. Pasinetti, ekonomilerin nasıl büyüdüğünü ve zamanla nasıl evrildiğini ele alır. Yapısal değişimlerin—iktisadi faaliyetlerin ve sektörlerin bileşimindeki değişikliklerin—büyüme üzerindeki rolüne vurgu yapar. Teknolojik ilerlemenin, üretkenlik, istihdam yaratma ve iktisadi gelişim üzerindeki etkileri önemli bir değişim sürücüsü olarak öne çıkarır. Yapısal değişimlerin iktisat politikası üzerindeki etkileri tartışır. Politika yapımcılarının, teknolojik ve yapısal değişimlerin uzun vadeli etkilerini dikkate alarak karar vermeleri gerektiği öne sürer. Farklı ekonomilerin yapısal değişimlerle nasıl başa çıktığını ve bu süreçleri nasıl yönettiğini gösteren tarihi örnekler sunar (Pasinetti, 2012c).

7.SONUÇ

Luigi Lodovico Pasinetti'nin iktisat teorisine yaptığı katkılar, Klasik ve Keynesyen iktisadi düşüncelerini birleştirerek, iktisadi büyüme, yapısal değişim ve gelir dağılımı gibi temel iktisadi sorunlara yeni yaklaşımlar getirir. Pasinetti, iktisadi büyüme modelleri ve bu modellerin uzun vadeli dinamiklerini analiz etme konusunda, özellikle de kapitalist ekonomilerin işleyişini anlamaya yönelik katkılarıyla tanınır. Onun yapısal iktisadi değişim teorisi, ekonomilerin sektörel yapılarının zaman içinde nasıl evrildiğini açıklar ve bu evrim sürecinin iktisadi büyüme ve gelir dağılımı üzerindeki etkilerini ortaya koyar.

Pasinetti'nin çalışmaları, günümüzde hala geçerliliğini koruyan önemli teorik temeller sunar ve modern iktisadi analizlerde sıkça referans alınır. Onun analizleri, sadece iktisadi büyüme ve yapısal değişim teorileri için değil, aynı zamanda sosyal refah ve eşitsizliklerin azaltılması konularında da önemli politik çıkarımlar sağlar. Pasinetti'nin teorik mirası, özellikle gelişmekte olan ülkelerin iktisadi kalkınma stratejilerinin oluşturulmasında kritik bir rol oynar. Bu nedenle, onun çalışmaları, modern iktisatçılar ve politika yapımcılar tarafından dikkatle incelenir ve bu incelemeler, iktisat politikalarının şekillendirilmesinde önemli bir yol gösterici olur.

Bu bağlamda, Pasinetti'nin iktisat bilimine yaptığı katkılar, sadece kendi döneminde değil, günümüz iktisadi sorunlarının çözümünde de büyük önem taşır. Onun teorileri, hem akademik dünyada hem de pratik politika uygulamalarında uzun süreli bir etki yaratır ve bu etkiler, gelecekte de devam edecektir. Pasinetti'nin mirası, iktisat biliminin gelişiminde kalıcı bir yer edinir ve iktisadi düşüncenin evrimine olan katkılarıyla unutulmaz bir hale gelir.

YAZARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazar, çalışmanın tümüne tek başına katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Ahmad, S. (1986). A Pasinetti theory of relative profit share for the anti-Pasinetti case. *Journal of Post Keynesian Economics*, 9(1), 149-158.

Arestis, P., & Sawyer, M. C. (Eds.). (2001). *A biographical dictionary of dissenting economists*. Edward Elgar Publishing.

Becker, R. A. (1995). *The Dynamics of the Wealth of Nations: Growth, Distribution and Structural Change: Essays in Honour of Luigi Pasinetti*.

Bellino, E. (2015). Pasinetti, Luigi Lodovico, on Ricardo. In *The Elgar Companion to David Ricardo* (pp. 397-404). Edward Elgar Publishing Limited.

Bellino, E., & Nerozzi, S. (2017). Causality and interdependence in Pasinetti's works and in the modern classical approach. *Cambridge Journal of Economics*, 41(6), 1653-1684.

Bellino, E., & Nerozzi, S. (Eds.). (2022). *Pasinetti and the Classical Keynesians: Nine Methodological Issues*. Cambridge University Press.

Bortis, H. (2012). Toward a Synthesis in Post-Keynesian Economics in Luigi Pasinetti's Contribution. *Structural Dynamics and Economic Growth*, 145-180.

Bortis, H. (2024). Luigi Pasinetti and the making of classical-Keynesian political economy. *Structural Change and Economic Dynamics*, 69, 395-405.

Botta, A., Spinola, D., Yajima, G., & Porcile, G. (2023). Pasinetti, debt sustainability and (green) structural change at the time of global finance: An emerging and developing countries' perspective.

Cardinale, I. (2024). Collective objectives, particular objectives, and structural conditions: On Pasinetti's natural economic system and the “institutional problem”. *Structural Change and Economic Dynamics*, 70, 202-210.

Coffman, D. M. (2021). François Quesnay, Luigi Pasinetti and the historical contexts of economic theory. *Structural Change and Economic Dynamics*, 56, 64-73.

Fleck, F. H., & Domenghino, C. M. (1987). Cambridge (UK) versus Cambridge (Mass.): a Keynesian solution of “Pasinetti’s paradox”. *Journal of Post Keynesian Economics*, 10(1), 22-36.

Gualerzi, D. (1996). Natural dynamics, endogenous structural change and the theory of demand: A comment on Pasinetti. *Structural Change and Economic Dynamics*, 7(2), 147-162.

Hagemann, H., Arena, R., & Porta, P. (2012). Luigi Pasinetti’s structural economic dynamics and the employment consequences of new technologies. *Structural Dynamics and Economic Growth*, 204-217.

Halevi, J. (2021). Book review: Mauro L Baranzini and Amalia Mirante, Luigi Pasinetti: An Intellectual Biography.

Harcourt, G. C. (2009). A revolution yet to be accomplished: reviewing Luigi Pasinetti, Keynes and the Cambridge Keynesians. *History of economic ideas: XVII*, 1, 2009, 1000-1006.

Harcourt, G. C. (2012). Luigi Pasinetti: the senior living heir of the Cambridge School of economics and the last of the great system-builders. *Structural dynamics and economic growth*, 137-144.

Harcourt, G. C. (2014). Comment: Lance Taylor on Thomas Piketty’s World as Seen Through the Eyes of Maynard Keynes and Luigi Pasinetti. *International Journal of Political Economy*, 43(3), 18-25.

Kurose, K. (2023). Enrico Bellino and Sebastiano Nerozzi (eds.): Pasinetti and the Classical Keynesians: Nine Methodological Issues Cambridge: Cambridge University Press, 2021, pp. xxii+ 322.

Kurz, H. D., & Salvadori, N. (2024). Solow's attempt to revive the concept of ‘social rate of return’ and Pasinetti's critique. *Metroeconomica*.

Landesmann, M. A. (2022). Luigi Pasinetti on growth and structural change in international economic relations. *Structural Change and Economic Dynamics*, 63, 556-564.

Lavoie, M. (1998). The neo-Pasinetti theorem in Cambridge and Kaleckian models of growth and distribution. *Eastern Economic Journal*, 24(4), 417-434.

Lavoie, M., & Seccareccia, M. (2024). Where do the Pasinetti Rule and the Pasinetti Index Come from?. *Review of Political Economy*, 1-15.

Leijonhufvud, A. (2008). Between Keynes and Sraffa: Pasinetti on the Cambridge School. *The European Journal of the History of Economic Thought*, 15(3), 529-538.

Lloyd, P. J., & Pasinetti, L. L. (Eds.). (1987). *Structural Change, Economic Interdependence and World Development*. Springer.

Lucarelli, S. (2023). From the effective demand as a principle to the ownership of the capital as social responsibility. *Rereading Luigi Pasinetti. PSL Quarterly Review*, 76(307), 353-371.

Marcuzzo, M. C. (2020). *Luigi L. Pasinetti: An intellectual biography. Leading scholar and system builder of the Cambridge School of Economics: edited by Mauro L. Baranzini and Amalia Mirante, Basingstoke, Palgrave Macmillan, 2018, XIII+ 390 pp.*

Meade, J. E. (1966). The outcome of the Pasinetti-process: a note. *The Economic Journal*, 76(301), 161-165.

Morishima, M. (1977). Pasinetti's growth and income distribution revisited. *Journal of Economic Literature*, 56-61.

Pasinetti, L. (1987d). Theoretical Aspects of Change in Productive Structures: Discussion and Conclusions. In *Structural Change, Economic Interdependence and World Development: Volume 3: Structural Change and Adjustment in the World Economy* (pp. 103-106). London: Palgrave Macmillan UK.

Pasinetti, L. L. (1959). On concepts and measures of changes in productivity. *The Review of Economics and Statistics*, 270-286.

Pasinetti, L. L. (1960a). A mathematical formulation of the Ricardian system. *The Review of Economic Studies*, 27(2), 78-98.

Pasinetti, L. L. (1960b). Cyclical fluctuations and economic growth. *Oxford Economic Papers*, 12(2), 215-241.

Pasinetti, L. L. (1961). Cyclical Fluctuations and Economic Growth: A Reply to Mr. Neisser. *Oxford Economic Papers*, 1961(13), 222-223.

Pasinetti, L. L. (1962). Rate of profit and income distribution in relation to the rate of economic growth. *The Review of Economic Studies*, 29(4), 267-279.

Pasinetti, L. L. (1963). A multisector model of economic growth.

Pasinetti, L. L. (1965). A new theoretical approach to the problems of economic growth. In *Proceedings of a Study Week on The Econometric Approach to Development Planning* (pp. 571-696). Pontificiae Academiae Scientiarum Scripta Varia.

Pasinetti, L. L. (1966). New results in an old framework: comment on Samuelson and Modigliani. *The Review of Economic Studies*, 33(4), 303-306.

Pasinetti, L. L. (1966). Paradoxes in capital theory: a symposium: changes in the rate of profit and switches of techniques. *The Quarterly Journal of Economics*, 80(4), 503-517.

Pasinetti, L. L. (1966). The rate of profit in a growing economy: a reply. *The Economic Journal*, 76(301), 158-160.

Pasinetti, L. L. (1969). Switches of techniques and the rate of return in capital theory, *The Economic Journal*, vol.79, pp. 508–531.

Pasinetti, L. L. (1970). Again on Capital Theory and Solow's "Rate of Return". *The Economic Journal*, 80(318), 428-431.

Pasinetti, L. L. (1977a). On 'non-substitution' in production models. *Cambridge Journal of Economics*, 1(4), 389-394.

Pasinetti, L. L. (1977b). *Lectures on the theory of production* (pp. 1-285). Columbia University Press.

Pasinetti, L. L. (1979a). The Unpalatability of the Reswitching of Techniques-A comment on Burmeister, Krelle, Nuti and von Weizsäcker" and" The'Unobtrusive Postulate'of Neoclassical Economic Theory-A Rejoinder to Professor Burmeister". *Revue D'economie Politique*, 1979(5), 637-656.

Pasinetti, L. L. (1979b). Sraffa, Piero. In *International Encyclopedia of the Social Sciences, Biographical Supplement*, vol. XVIII (pp. 736-739). Palgrave Macmillan.

Pasinetti, L. L. (1979c). Wicksell effects and reswitchings of technique in capital theory. In *The Theoretical Contributions of Knut Wicksell* (pp. 53-61). London: Palgrave Macmillan UK.

Pasinetti, L. L. (1979d). *Growth and income distribution. Essays in Economic Theory*, Cambridge: Cambridge University Press.

Pasinetti, L. L. (1980a). The notion of vertical integration in economic analysis. In *Essays on the theory of joint production* (pp. 16-43). London: Palgrave Macmillan UK.

Pasinetti, L. L. (1980b). The rate of interest and the distribution of income in a pure labor economy. *Journal of Post Keynesian Economics*, 3(2), 170-182.

Pasinetti, L. L. (1980c). A note on basics, non-basics and joint production. *Essays on the theory of joint production*, 51-54.

Pasinetti, L. L. (1980d). Joint Production-An Introductory Note. In *Essays on the Theory of Joint Production* (pp. 12-17). Macmillan Press Ltd.

Pasinetti, L. L. (1980e). *Essays on the theory of joint production*. Springer.

Pasinetti, L. L. (1983a). The accumulation of capital, *Cambridge Journal of Economics*, pp.405-411.

Pasinetti, L. L. (1983b). Structural change and economic growth: a theoretical essay on the dynamics of the wealth of nations.

Pasinetti, L. L. (1986a). Nicholas Kaldor—an appreciation. *Cambridge Journal of Economics*, 10(4), 301-303.

Pasinetti, L. L. (1986b). Theory of value—a source of alternative paradigms in economic analysis. In *Foundations of Economics-Structures of Inquiry and Economic Theory* (pp. 409-431). Basil Blackwell.

Pasinetti, L. L. (1987a). Robinson, Joan Violet (1903-1983). In *The New Palgrave Dictionary of Economics* (Vol. 4, pp. 212-217). Palgrave Macmillan.

Pasinetti, L. L. (1987b). Richard Ferdinand Kahn (1905-1989). In *The New Palgrave. A Dictionary of Economics* (pp. 1-3). Palgrave Macmillan.

Pasinetti, L. L. (1987c). Sraffa's circular process and the concept of vertical integration.

Pasinetti, L. L. (1987e). 'Satisfactory' versus Optimal Economic Growth. *Rivista internazionale di scienze economiche e commerciali*, 34(10), 989-999.

Pasinetti, L. L. (1988a). Sraffa on income distribution. *Cambridge Journal of Economics*, 12(1), 135-138.

Pasinetti, L. L. (1988b). Growing subsystems, vertically hyperintegrated sectors and the labour theory of value. *Cambridge Journal of Economics*, 12(1), 125-134.

Pasinetti, L. L. (1989a). Growing subsystems and vertically hyper-integrated sectors: a note of clarification. *Cambridge Journal of Economics*, 13(3), 479-480.

Pasinetti, L. L. (1989c). Ricardian debt/taxation equivalence in the Kaldor theory of profits and income distribution. *Cambridge Journal of Economics*, 13(1), 25-36.

Pasinetti, L. L. (1989d). Government deficit spending is not incompatible with the Cambridge theorem of the rate of profit: a reply to Fleck and Domenghino. *Journal of Post Keynesian Economics*, 11(4), 641-647.

Pasinetti, L. L. (1990a). Normalised general coordinates and vertically integrated sectors in a simple case. In *Nonlinear and Multisectoral Macrodynamics: Essays in Honour of Richard Goodwin* (pp. 151-164). London: Palgrave Macmillan UK.

Pasinetti, L. L. (1990b). Growing (or hyper) subsystems and vertically hyper-integrated sectors. In *Essays on Piero Sraffa Critical Perspectives on the Revival of Classical Theory* (pp. 239-249). HarperCollins Publishers Ltd.

Pasinetti, L. L. (1990c). Comment on: Massimo Pivetti's' on the monetary explanation of distribution. In *Essays on Piero Sraffa-Critical Perspectives on the Revival of Classical Theory* (pp. 460-462). HarperCollins Publishers Ltd..

Pasinetti, L. L. (1990c). Vertical integration and capital theory: a comment. *Journal of Post Keynesian Economics*, 13(1), 65-70.

Pasinetti, L. L. (1991). At the roots of Post-Keynesian thought: keynes' break with tradition. In *Post-Keynesian Thought in Perspective* (pp. 21-29). Wolters-Noordhof Publishers.

Pasinetti, L. L. (1992a). Unemployment and the principle of solidarity. In *Issues on International Development and Solidarity* (pp. 175-193). Pontificia Academia Scientiarum.

Pasinetti, L. L. (1992b). Standard Prices and a Linear Consumption/Growth-Rate R. In *Italian Economic Papers, Volume 1* (pp. 265-277). Oxford University Press.

Pasinetti, L. L. (1993b). Technical progress and structural change. *Economic Papers*, (Settembre), 1-10.

- Pasinetti, L. L. (1993c). *Structural economic dynamics*. Cambridge University Press.
- Pasinetti, L. L. (1996). Joan Robinson and ‘Reswitching’. In *The Economics of Joan Robinson* (pp. 209-217). Routledge Taylor & Francis Group.
- Pasinetti, L. L. (1997a). The principle of effective demand. A ‘second edition’ of *The General Theory*, 1, 93-104.
- Pasinetti, L. L. (1997b). The marginal efficiency of investment. A “Second Edition” of *The General Theory*, 1, 185-197.
- Pasinetti, L. L. (1998a). European Union at the end of 1997: who is within the public finance “sustainability” zone?. *PSL Quarterly Review*, 51(204).
- Pasinetti, L. L. (1998b). Piero Sraffa: an Italian economist at Cambridge. In *Italian Economic Papers, Volume III* (pp. 365-383). Oxford University Press.
- Pasinetti, L. L. (1999). JM Keynes’s ‘revolution’-the major event of twentieth-century economics?. In *The Impact of Keynes on Economics in the 20th Century* (pp. 3-15). Edward Elgar Publishing.
- Pasinetti, L. L. (2000a). Critique of the neoclassical theory of growth and distribution. *PSL Quarterly Review*, 53(215).
- Pasinetti, L. L. (2000b). Continuity and change in Sraffa’s thought: an archival excursus. In *Piero Sraffa’s Political Economy* (pp. 177-194). Routledge.
- Pasinetti, L. L. (2001). The principle of effective demand and its relevance in the long run. *Journal of Post Keynesian Economics*, 23(3), 383-390.
- Pasinetti, L. L. (2002a). An “analytical” approach to the “just” rate of interest: the priority of labour over capital. *Rivista internazionale di scienze sociali*, 323-329.
- Pasinetti, L. L. (2005a). Paradoxes of happiness in economics. In *Economics & Happiness—Framing the Analysis* (pp. 336-343). Oxford University Press.
- Pasinetti, L. L. (2005b). The Cambridge school of Keynesian economics. *Cambridge Journal of Economics*, 29(6), 837-848.
- Pasinetti, L. L. (2005c). The social ‘burden’ of high interest rates. In *Capital Controversy, Post Keynesian Economics and the History of Economic Thought* (pp. 173-180). Routledge.
- Pasinetti, L. L. (2005d). How much of John Maynard Keynes can we find in Franco Modigliani?. *Rivista italiana degli economisti*, 10(2), 205-222.

Pasinetti, L. L. (2006). Paul Samuelson and Piero Sraffa—Two prodigious minds at the opposite poles. *Samuelsonian Economics and the Twenty-First Century*, (New York: Oxford University Press, 2006), 146-164.

Pasinetti, L. L. (2007). *Keynes and the Cambridge Keynesians: A 'revolution in Economics' to be Accomplished*. Cambridge University Press.

Pasinetti, L. L. (2008). *Piero Sraffa, the Man and the Scholar: Exploring His Unpublished Papers*. Routledge.

Pasinetti, L. L. (2012a). Piero Sraffa and the future of economics. *Cambridge Journal of Economics*, 36(6), 1303-1314.

Pasinetti, L. L. (2012b). Second afterword: The significance of structural economic dynamics. *Structural Dynamics and Economic Growth*, 283-287.

Pasinetti, L. L. (2012c). Growth and structural change: perspectives for the future. and Second Afterword: The Significance of Structural Economic Dynamics. In *Structural Dynamics and Economic Growth*, ed. R. Arena and PL Porta, 276-282.

Pasinetti, L. L. (2013). Piero Sraffa and the Future of Economics: A Personal Evaluation. In *Sraffa and the Reconstruction of Economic Theory: Volume Three: Sraffa's Legacy: Interpretations and Historical Perspectives* (pp. 153-173). London: Palgrave Macmillan UK.

Pasinetti, L. L. (2014). Piero Sraffa and His Books—a foreword to the Catalogue of his inimitable library. In *Catalogue of the Library of Piero Sraffa* (pp. 13-31). Fondazione Luigi Einaudi e Fondazione Raffaele Mattioli.

Pasinetti, L. L. (2016). At the source of Alfred Eichner's Post-Keynesian economics: a personal note. In *The Megacorp and Macrodynamics* (pp. 307-314). Routledge.

Pasinetti, L. L., & Garbellini, N. (2015). From Sraffa: backwards, to a better understanding of Marx's values/prices 'transformation'; and forward, to a novel view of growing economic systems. *Cahiers d'economie Politique*, 69(2), 73-96.

Pasinetti, L. L., & Scazzieri, R. (1990). Capital theory: paradoxes. In *Capital Theory* (pp. 136-147). London: Palgrave Macmillan UK.

Pasinetti, L.L. (1989b). A note on the evaluation of public deficits: net or gross of interest?. *PSL Quarterly Review*, 42(170).

Pasinetti, L.L. (1993a). *Structural economic dynamics - A theory of the economic consequences of human learning*, Cambridge: Cambridge University Press.

Pitelis, C. N. (2016). Learning, innovation, increasing returns and resource creation: Luigi Pasinetti's 'original sin' of, and call for a post-classical, economics. *Cambridge journal of economics*, 40(6), 1761-1786.

Quadrio Curzio, A., Scazzieri, R., & Baranzini, M. (2022). *The Political Economy of Luigi Pasinetti*. In *Pasinetti and the Classical Keynesians. Nine Methodological Issues (Vol. 2022, pp. IX-XXII)*. Cambridge University Press.

Samuelson, P. A., & Modigliani, F. (1966). The Pasinetti paradox in neoclassical and more general models. *The Review of Economic Studies*, 33(4), 269-301.

Scazzieri, R. (1983). Economic dynamics and structural change: A comment on Pasinetti. *Rivista Internazionale di Scienze Economiche e Commerciali*, 30(1), 73-90.

Scazzieri, R. (2012). The political economy of Production of Commodities by Means of Commodities: a comment on Pasinetti and Sraffa. *Cambridge Journal of Economics*, 36(6), 1315-1322.

Schefold, B., & Pasinetti, L. L. (1999). *The Impact of Keynes on Economics in the 20th century (pp. 1-247)*. Edward Elgar.

Seccareccia, M., & Lavoie, M. (2016). Income distribution, rentiers, and their role in a capitalist economy: a Keynes–Pasinetti perspective. *International Journal of Political Economy*, 45(3), 200-223.

Sember, F. R. (2024). The Solow-Pasinetti debate on the measurement of productivity in the light of modern growth theory. *PSL Quarterly Review*, 77(309), 1237-143.

Solow, R. M. (2012). On Pasinetti and the unfinished Keynesian revolution. *Structural Dynamics and Economic Growth*, 267-273.

Steedman, I. (1972). The state and the outcome of the Pasinetti process. *The Economic Journal*, 82(328), 1387-1395.

Tada, Y., & Kurose, K. (2024). *The Pasinetti Index and the Rise of Inequality in the Age of Unconventional Monetary Policy in Japan (Doctoral dissertation, Tohoku University)*.

- Taylor, L. (2014). The Triumph of the Rentier? Thomas Piketty vs. Luigi Pasinetti and John Maynard Keynes. *International Journal of Political Economy*, 43(3), 4-17.
- Trigg, A. B., & Lee, F. S. (2005). Pasinetti, Keynes and the multiplier. *Review of Political Economy*, 17(1), 29-43.
- Uthman, U. A. (2006). Profit-sharing versus interest-taking in the Kaldor–Pasinetti theory of income and profit distribution. *Review of Political Economy*, 18(02), 209-222.
- Velupillai, K. V. (2023). Luigi Ludovico Pasinetti 12 September 1930–31 January 2023. *The Economic and Labour Relations Review*, 34(2), 360-365.
- Velupillai, K. V. (2024). Pasinetti on The Cambridge Keynesians. *Contributions to Political Economy*, bzad022.
- Villani, A. (2010). In Search of Good Economics: a Note on Luigi Lodovico Pasinetti, Keynes and the Cambridge Keynesians. *Rivista internazionale di scienze sociali*: 4, 2010, 475-495.
- Woods, J. E. (2013). Note: Pasinetti's counter-factual hypotheses. *Cambridge Journal of Economics*, 37(6), 1431-1435.
- Yagi, T. (2024). A Sraffian model of Pasinetti's natural economic system. *Structural Change and Economic Dynamics*, 69, 46-55.

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

OSMANLI DÖNEMİ İLK MAHALLİ SERGİ ÖRNEĞİ: EDİRNE MAHSÛLÂT VE MAMÛLÂT-I DÂHİLİYE SERGİSİ*

Tuba ELMAS¹

Öğr. Gör. Dr.

Trakya Üniversitesi, Rektörlük

E-posta: tubagultekin@trakya.edu.tr

ORCID ID: 0009-0002-3967-0653

Yaşar SEMİZ

Prof. Dr.

Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu

E-posta: ysemiz08@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-9204-8014

Öz

Dünyada uluslararası sergicilik faaliyetleri 1851 yılında İngiltere’de Osmanlı Devleti’nin de katıldığı Londra’da düzenlenen sergi ile başlamıştır. Osmanlı Devleti ise ilk sergisini 1863’te daha önce katıldığı ve tecrübe kazandığı sergileri model alarak İstanbul At Meydanı’nda “Sergi-i Umûmî-i Osmani” adıyla düzenlemiştir. Bu fuarda önceleri yerel ürünlerin sergilenmesi amaçlanmışsa da sonraları fuarın kapsamının genişletilmesi düşünülmüş, bu nedenle uluslararası nitelik kazandırılma hedefi güdülmüştür. 1863’te düzenlenen serginin ardından Osmanlı coğrafyasının farklı yerlerinde yerel ürünlerin tanıtılması amacı ile çeşitli sergiler düzenlenmiştir. Onlardan birisi de Edirne Sanayi Mektebinin de katkı

* Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

Bu çalışma Prof. Dr. Yaşar Semiz danışmanlığında Öğr.Gör.Dr.Tuba Elmas tarafından yazılan doktora tezinden üretilmiştir.

¹ **Sorumlu Yazar:** tubagultekin@trakya.edu.tr

Atıf (APA): Elmas, T. & Semiz, Y., (2025), Osmanlı Dönemi İlk Mahalli Sergi Örneği: Edirne Mahsûlât Ve Mamûlât-I Dâhiliye Sergisi, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 17 (2): 185-209

sağladığı “Edirne Mahsulât ve Mamulât-ı Dâhiliye Sergisi”dir. Edirne Mahsulât ve Mamulât-ı Dâhiliye Sergisi Osmanlı dönemi sergi faaliyetleri içinde ilk mahalli sergi olma özelliğini taşımaktadır. Çünkü Konya Halı ve Kilim Sergisi’nde olduğu gibi sadece bir alanın ürünleri teşhir edilmemiş ve sergide farklı alanlardaki ürün çeşitliliğine yer verilmiştir. Dolayısıyla 1 Eylül 1906 tarihinde açılan Bursa Mahalli Sergisi’ne öncülük yapmıştır. Edirne’de düzenlenen sergide İl genelinde yetiştirilen tarım ürünleri, esnafın zanaatları, üretilen mamuller ve Edirne Sanayi Mektebi öğrencilerinin ürünleri teşhir edilmiştir. Bu çalışma, Osmanlı dönemi sergi faaliyetleri ve mahalli sergileri, Edirne Mahsulât ve Mamulât-ı Dâhiliye Sergisi’nin hazırlıkları ve açılışı ile söz konusu serginin bölümlerine dair bilgileri içermektedir. Yine Edirne’de açılan serginin bölümleri ve bu bölümlerde sergilenen ürünlerin değerlendirmesi yapılmıştır. Ayrıca Edirne Sanayi Mektebi öğrencilerinin çalışmaları ve başarıları üzerine bilgiler verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Edirne, Sergi, Mahalli Sergi, Edirne Sanayi Mektebi

Alan Tanımı: İktisat Tarihi

THE FIRST LOCAL EXHIBITION OF THE OTTAMAN ERA: THE EDİRNE EXHIBITION OF DOMESTIC PRODUCTS AND GOODS

Abstract

International exhibition activities around the world began in 1851 with the exhibition held in London, England, in which the Ottoman Empire also participated. The Ottoman Empire, drawing on the experience gained from previous exhibitions it had attended, organized its first exhibition in 1863 at Istanbul’s At Meydanı under the name “Sergi-i Umûmî-i Osmanî” (The Ottoman General Exhibition. In this exhibition, although the initial aim was to showcase local products, the scope of the fair was later considered for expansion, with the goal of giving it an international character. Following the exhibition held in 1863, various exhibitions were organized in different parts of the Ottoman territories to promote local products. One such exhibition was the “Edirne Exhibition of Domestic Products and Goods”, which was supported by the Edirne Industrial School. This exhibition holds the distinction of being the first local exhibition within the exhibition activities of the Ottoman era. Unlike the Konya Carpet and Rug Exhibition, where only a specific category of products was displayed, the Edirne Exhibition of Domestic Products and Goods featured a wide variety of products from different sectors. Therefore, it served as a precursor to the Bursa Local Exhibition, which was inaugurated on September 1, 1906.

The exhibition held in Edirne showcased agricultural products cultivated throughout the province, the craftsmanship of local artisans, manufactured goods, and the works of students from the Edirne Industrial School.

This study provides an overview of the exhibition activities and local exhibitions of the Ottoman period, focusing on the Edirne Exhibition of Domestic Products and Goods, including its preparations, opening, and different sections. Furthermore, it evaluates the sections of the Edirne exhibition and the products displayed within these sections. Additionally, information is provided on the works and achievements of the students of the Edirne Industrial School.

Key Words: *Edirne, Exhibition, Local Exhibition, Edirne Industrial School.*

Jel Codes: *A1, A3 L0,*

1.GİRİŞ

19. yüzyıldan itibaren özellikle Sanayi Devrimi'nden sonra Avrupa devletlerinin üretimi arttırmalarıyla beraber pazar ihtiyacı olduğundan ürünlerin tanıtılması amacıyla ulusal ve uluslararası düzeyde sergiler açılmaya başlamıştır. Osmanlı Devleti de dünya geneline yayılmakta olan sergi anlayışına ulusal ve uluslararası düzeyde katılım sağlamıştır. Devlet içerisinde de üretilen malların tanıtımı, üreticilerin teşvik edilmesi ve özellikle sanayileşme politikalarını göstermek amacıyla sergileri fırsat olarak değerlendirmiştir.

Osmanlı Devleti'nde ulusal ve uluslararası seviyede düzenlenen sergilerden önce pazar ve panayırlar ürünlerin teşhir edildiği satış yerleri vardır. Ancak bunlar günümüzün fuarlarına karşılık gelmektedir. Günümüzde ise sergiler daha çok sanatsal misyon doğrultusunda düzenlenen organizasyonlar olarak tanımlanmaktadır. Bununla birlikte sergiler geçmişte ve tarihi süreç içinde özel bir anlam taşımıştır. Tarihi bağlamda sergiler; tanıtmak ve satış yapmak amacıyla ülkenin ziraat, sanayi ve el sanatları alanında ortaya koyduğu ürünlerin teşhir edildiği bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeydeki organizasyonlardır (Öney, 1978: 274). Sergiler daha ziyade ilmi ve fenni maksatla gerek toplumun gerekse ilgisi bulunan kişilerin bilgisini arttırmak ve çeşitli ürünleri tanıtmak amacıyla gerçekleştirilmiştir (Önsoy, 1988: 59).

Osmanlı Devleti'nde özellikle iktisadi hedefler kapsamında yerli üretimi arttırarak ithalata bağımlılığı azaltmak ve ihracatı teşvik etmek amacıyla sergiler düzenlenmiştir. Sergilerde yerli sanayi ürünleri, zanaat mamulleri, ziraat mahsulleri ile hayvan türleri teşhir edilmiş ve bu ürünler satılarak gelir elde edilmiştir. II.

Abdülhamid döneminde düzenlenmeye başlayan mahalli sergiler sonraki yıllarında da devam etmiştir (Asan, 2021: 177)².

Sergiler özelde düzenlendiği vilayetin genelde ise devletin ekonomik durumunu, üretim kapasitesini ve zenginliğini ortaya koymaktadır. Ayrıca sergilerden iktisadi alanda karşılaşılan problemlerin çözümüne katkı sağlanması da beklenmektedir. Bu sergiler belirli alanda uzmanlaşmaktan ziyade genel bir sergi özelliği taşımış olup yerli mahsul ile mamulatin temsilini sağlamıştır.

18. yüzyıldan itibaren düzenlenmeye başlanan ulusal nitelikli sergiler ilk defa Fransa'da açılmış, sonrasında diğer Avrupa ülkelerinde de düzenlenmiştir. 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren ise uluslararası organizasyonlara dönüşmüştür. Modern anlamda kabul edilen ilk uluslararası sergi 1851 tarihinde Londra'da düzenlenmiştir. Osmanlı Devleti bu sergiye geleneksel tarım ürünlerinden ve el işlerinden oluşan koleksiyonla katılmıştır (Önsoy, 1983:199). Bu sergiye katılımın ardından Osmanlı sergicilik faaliyetlerini takip etmeye başlamış ve Osmanlı Devleti de ülke içinde sergiler düzenlemeye karar vermiştir. Bunlardan ilki Sultan Abdülaziz'in himayelerinde 28 Şubat 1863'te İstanbul'da açılan Sergi-i Umûmî-i Osmanî'dir. (Önsoy, 195-236; Balcı, 2015:231).

II. Abdülhamid dönemine gelindiğinde ise Osmanlı Devleti ülke dışında düzenlenen birçok uluslararası sergiye katılmış, mahalli³ sergicilik faaliyetlerine de başlamıştır. Mahalli sergilerde ülkede üretilen ürünlerin dünya genelinde tanınması ve dışa bağımlılığın azaltılarak yerli ürünlerin kullanımının yaygınlaştırılmasının amaçlandığı görülmektedir (Asan, 2021a:176).

2. MAHALLİ SERGİLER

Mahalli kavramı Osmanlı topraklarında veya serginin düzenlendiği vilayette üretilen ve yetiştirilen mahsulat ile mamulati tanımlamak amacıyla kullanılmıştır (Asan, 2021b: 228). Bu bağlamda 1 Nisan 1902'de İstanbul'da ziraat ve sanayi alanında serginin düzenlenmesi planlanmıştır. Sergi nizamnamesi hazırlanmıştır. Nizamnamede serginin sanayi ve ziraat olmak üzere iki şubeden oluşacağı belirlenmiştir⁴. Ancak yapılan bu hazırlıklara rağmen sergi düzenlenememiştir. Komisyonda bulunan yetkililerin yaptığı açıklamada sergiden vazgeçilmesinin sebebi olarak İstanbul'a uzak vilayetlerden sergide teşhir edilecek ürünlerin

² Hakan Asan, "II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Mahalli Fuarcılığı Bağlamında 1906 Bursa Sergisi", *MUTAD VIII(2)*, 2021, s.177.

³ Dahili sergi olarak da tanımlanmıştır.

⁴ BOA. Y. *PRK.ML.22/72* (H. 22 Zi'l-Hicce 1319, M. 1 Nisan 1902) Memalik-i Mahsure-i Ziraat ve Sanayi Sergisi'nin nizamnamesinin 6. Maddesinde 12 mıntika alanı oluşturulmuştur. Edirne Vilayeti birinci mıntika alanında bulunan iller arasındadır.

getirilemeyeceği, ziraat şubesinde tarım ürünleri de sergileneceği ve bunların bozulması ihtimalinin yüksek olduğu belirtilmiş ve ulusal düzeyde sergi yerine mahalli sergilerin düzenlenmesinin uygun olacağı ifade edilmiştir. (Asan, 2021a:176).

Osmanlı mahalli sergiciliğine 4 Mayıs 1901 tarihinde Konya’da açılan Halı-Kilim Sergisi öncülük etmiştir. Bu sergi Konya’daki sanayi faaliyetlerini teşvik etmek ve halıcılık sanatının ilerlemesine katkı sağlamak amacıyla düzenlenmiş ve Osmanlı mahalli sergiciliğinin başlangıcı kabul edilmiştir (Önder, 1963). 4 Mayıs 1901’de Konya’daki serginin ardından mahalli sergicilik çalışmaları artmış (Semiz, 2006), 1 Eylül 1903’te Halep Mahsulat ve Mamulat, Sivas Hamidiye Sinaat ve Ziraat ve İzmir Ticaret ve Sanayi Sergisi; 8 Ekim 1903’te Ma’mûretü’l-Azîz Sinaat ve Ziraat Sergisi.; 7 Kasım 1903’te Trabzon ve Diyarbakır Ziraat ve Sanayi Sergisi; 1 Eylül 1905’te Edirne Mahsûlât ve Mamûlât-ı Dâhiliye ile 1 Eylül 1906’da Bursa Mahsûlât ve Mamûlât Sergisi şeklinde gerçekleşmiştir (Asan, 2021a 176-177).

3. 1 EYLÜL 1905 TARİHLİ EDİRNE MAHSÛLÂT ve MAMÛLÂT-I DÂHİLİYE SERGİSİ

1 Eylül 1902 tarihinde İstanbul’da ziraat ve sanayi şubelerinden oluşan ulusal düzeyde serginin planlanması yapılmış olmasına rağmen özellikle ziraat ürünlerinin bozulması ve İstanbul’a illerden ürünlerin teşhir edilebilmesi için gerekli sürede gönderilemeyeceği tespit edildiği için sergi gerçekleşmemiştir. Duyurulan sergi nizamnamesi ortak bir nizamname görevi üstelenmiştir. Dolayısıyla İstanbul’daki sergi yerine önce 1903’te Halep⁵’te 1905’te ise Edirne’de mahalli serginin düzenlenmesi kararlaştırılmıştır.

3.1. SERGİ HAZIRLIKLARI VE SERGİNİN AÇILIŞ TÖRENİ

II. Abdülhamid döneminde ülke içinde sergi faaliyetleri hızlanmış ve devletin sınırları dahilinde üretilen ürünlerin tanıtılmasını sağlamak amacıyla vilayetlerde sergiler açılmıştır. Mahalli sergiler Edirne, Bursa, Konya, Sivas ve Diyarbakır örneğinde görüldüğü gibi Vilayet Sanayi Mekteplerinin bulunduğu illerde açılmıştır. Dolayısıyla sergiler aracılığıyla bu mekteplerin de tanıtımının yapılması sağlanmıştır. Mahalli sergiler ile aracılığıyla yerli ürünlerin tanıtılması da istenmiştir. II. Abdülhamid’in isteğiyle düzenlenen mahalli sergiler için sergi talimatnameleri, hazırlanmış olup sergi komisyonları oluşturulmuştur. Sergilerin hazırlık süreci ve talimatnamelerin hazırlanmasında Konya Halı-Kilim Sergisi

⁵ Halep 1902’de duyurulan nizamnamede 7. Mıntıkada yer almıştır. BOA., (*Y. PRK.ML.*)22/72 (R.19 Mart 1318, M.1 Nisan 1902).s.1. Halep’te açılan sergi için Avrupa’dan zirai aletler getirilerek teşhir edilmiştir. BOA., *BEO 2106/157904*, (R.21 Haziran 1319, M.4 Temmuz 1903).

örnek teşkil etmiştir (Önder, 1963). Edirne Sergisi için hazırlanan yirmi üç maddelik nizamnamede; sergi öncesinde, sürecinde ve sonunda uyulması gereken kurallar belirlenmiştir (Tercüman-ı Hakikât, No:8692, s.3).

Serginin hazırlık ve planlama aşamasındaki çalışmaları gerçekleştirmek amacıyla 1902 yılında ilan edilen ortak nizamnameye göre sergi komisyonlarının oluşturulması kararlaştırılmıştır⁶. Sergi komisyonlarında vali, vali yardımcısı, belediye başkanı, çeşitli kurumların müdürleri, bunların yanı sıra esnaf temsilcileri, oda başkanları, tüccar ve vilayetin önde gelenleri yer almıştır. Edirne mahalli sergisi için oluşturulan sergi komisyonuna Dilaver Bey başkanlık yapmıştır. Sergi komisyonunda Belediye Reisi Hamdi Bey, Umur-ı Ecnebiye Müdürü Rober Efendi, Maârif Müdürü Namık Bey, Orman Baş Müfettişi Nesim Efendi, Hamidiye Hafif Süvari İkinci Alay Kumandanı Tevfik Bey, Sanayi Mektebi Müdürü Rıza Bey, Ziraat Mektebi Müdürü Katıbyan ve meclis azasından üç kişi üye bulunmaktadır (Edirne, S.1282, s.2). Komisyonun belirlenmesinin ardından yirmi üç maddelik sergi talimatnamesi yayımlanmıştır (Tercüman-ı Hakikât, No: 8692, s.3).

Sergi talimatnamesinde⁷:

- Sergi padişahın cülus günü olan 1 Eylül 1905 Cuma günü İstanbul Yolu'nda Has Fırın civarında tahsis edilen yerde açılacak ve 16 Ekim 1905 Pazartesi gününe kadar devam edecektir.

- Sergi Edirne Vilâyeti'ne ait mahsûlât, mamûlât ve mesnunatın ⁸teşhiri mahsus olduğu için sergiye harici vilayetten eşya kabul olunmayacaktır.

- Sergi idaresi misafir kabul edilebilecek salonlar hazırlayacak, halı ve mensucat-ı hariri⁹, maden ile ahcarı, Sanayi-i Nefise'ye ait eşya ile ziraiye mahsus alet ve edevât ile envai hububatı, makûlât ve meşrubatı teşhire mahsus kısımlar hazırlayacaktır.

- Her cins eşya ayrı ayrı odalarda teşhir edilecekse de lüzum görüldüğü takdirde birbiri ile münasebeti olanlar aynı odalarda teşhir edilebilecektir.

⁶ BOA., Y. PRK.ML.22/72 (R.19 Mart 1318, M. 1 Nisan 1902). Nizamnamenin 1-6. maddeleri sergi komisyonlarının oluşturulması komisyonun vazifelerini içermektedir.

⁷ “Edirne’de Küşad-ı Muktezası İradesine”, *Edirne*, (R.9 Haziran 1321, M.22 Haziran 1905), S.1272, s.2. Gazetenin 1272 numaralı nüshasında 3. ve 4. Sayfalar eksik olup 5. Sayfadan devam edilmiştir. Dolayısıyla sergi talimatnamesinin 22 maddesine ulaşılmıştır.

⁸ Yıllanmış ürünler

⁹ İpekli dokuma.

- Sergide her gün komisyon üyelerinden bir kişi bulunacak olup eşyaların muhafazasını sağlayacak ve sergi ziyaretçilerine eşyalar ile ilgili bilgi vermek için sergi memurları görevlendirilecektir.

- Sergi dairesi her gün gündüz saat 1'den 5' ve akşam saat 7'den 11'e kadar açık bulunacaktır. Sergi çarşamba günü tamamen ve pazartesi günü sabahleyin kadınlara tahsis edilmiştir.

- Sergi dahilindeki büfede meşrubat satışı yapılacaktır.

- Sergi şubesini ziyaret edecekler daima sağ tarafı takip edeceklerdir.

- Sergiye gelen ziyaretçileri rahatsız edebilecek olanlar sergiye kabul edilmeyecektir. Sergiye gelecek olanlar sergi talimatnamesine ve kurallara riayet etmeye mecburdur.

- Sergi komisyonu cumartesi ve çarşamba günleri hükümet dairesinde içtima edecektir.

- Sergi içindeki eşya sergi süresi boyunca sigortalı bulunacaktır. Sigorta ücreti sergi komisyonu tarafından tesviye edilecektir.

- Sergi masraflarında kullanılmak üzere müzik olduğu zamanlarda 3 kuruş, müzik olmadığı zamanlarda 2 kuruş ve çocuklardan 1 kuruş sergi alanını gezme ücreti olarak alınacaktır. Sergi komisyonu üyelerinden, gazete muhabir ve muharrirlerinden ücret alınmayacaktır.

- Sergiye vilayet sanayi ve ziraat erbabının yetiştirdiği mamûlât, mensucât, mahsûlât ve hububat kabul olunacaktır. Ürünlerini teşhir etmek isteyen imal ve mal sahipleri 15 Temmuz 1905'e kadar vilayet merkezindeki sergi komisyonuna ve mülhakattaki sergi komisyonlarına müracaatla teşhir edecekleri veya satacakları eşyayı imza karşılığında teslim edeceklerdir. Teşhir olunacak eşya mümkün ise ne vakit nerede kimin tarafından imal veya istihmâl edilmiştir ve ihracatı ne derecededir belirtilmeli, teşhir edilecek eşya satılmak isteniyor ise bir evrak düzenlenecektir. Tamamen kendi imalatı olan ürünlerin sahiplerinin isimleri, şehirleri, telleri ilan edileceğinden isimlerinin duyurulmasını arzu edip etmedikleri öğrenilecektir. Sahip oldukları veya imal ettikleri eşyaların gerçek rumuz olarak isim, şehir ve ikamet mahalleri yazılacaktır.

- Teşhir edilecek eşya ve imaller için sahibinden bir şey talep edilmeyecektir. Eşyanın celbi ve iadesi için vuku bulacak masraf, nakliye de sergiye ait olacak ve yalnız ürünün satış hasılatından bir kuruş para alınacaktır.

- Satış için getirilmiş eşya sahibinin temin edeceği fiyatla gerek doğrudan doğruya gerek hususi bir piyango tertibiyle satılacak ve sergi sonunda satılan eşya 14. maddede belirtildiği gibi muharrir hisse tefrik edildikten sonra vasıta aracılığıyla sahibine gönderilecektir.

- Sergide satılacak eşyanın üzerindeki fiyat sahibinin adına peşinen alınacaktır.

- Satılmak üzere sergiye gönderilen eşyayı her kim olursa olsun satın alma hakkına sahip olabileceksede satın aldığı eşyayı ancak serginin sonunda alabilecektir. Sergiden ürün alan kişiye satın aldığı eşyanın kendi malı olduğuna dair sergi memurları tarafından bir belge verilecektir.

- Mülhakattan gönderilecek numunelerden hububat ve buna mümessil eşya tedariki kolay olduğundan bunlar hakkında nakliye masrafından başka bir masraf lüzum olmayıp, maddi kıymeti olan eşya sahibi makbuz karşılığında komisyona teslim edeceğinden, sahibi eşyayı satmak istemezse ya da satılması için talepte bulunmazsa hal-i asliyesinden olarak sahibine iade olunacaktır.

- Sergiye gelecek eşyayı hal-i asliyesinde olarak iadesinden komisyon mesuldür. Her ne suretle olursa olsun zarar göreceks eşyayı komisyon tazmin edecektir.

-Şimendifer idareleri sergiye gönderilecek eşyayı komisyon tarafından ibraz olacak ilmühaber üzerine ücretsiz nakledeceklerini taahhüt etmiş olduklarından ufak eşyalar posta ile gönderilebilecektir. Şimendifer olmayan yerlerde merkez mahalinden şimendifer istasyonlarına kadar nakledilecek büyük eşyaların nakliyesini komisyon sağlayacaktır.

- Sergide teşhir olunacak eşya sahiplerinden birincilik alanlara nakden mükafat verileceği gibi sergiye katılan diğer eşya sahiplerine ise derecelerine göre takdirnameler verilecektir.

- Sergi sonunda mahallerine ve sahiplerine gönderilecek eşya ile sahiplerinin bedelleri ile nakd-i mükafat sahibi kişiler sergi sonunda bulunmadıkları takdirde mahalli komisyonlar aracılığıyla teslim edilecektir,

maddeleri yer almıştır. Sergi talimatnamesinde sergiye katılımın sağlanması için ulaşım kolaylığının sağlandığı görülmektedir. Sergide ürünlerin satışı ile ürün sahiplerinin gelir elde etmesine imkân sunulduğu gibi sergideki ürünlerin sigortalanmak suretiyle zararlarının karşılanacağı da belirtilmiştir. Sergi masraflarının karşılanması için sergiyi ziyaret edeceklerden ücret alınması kararlaştırıldığı gibi serginin belirli günlerde kadınlar tarafından da ziyaret edilmesine imkân sunulduğu görülmüştür.

Talimatnamenin yayınlanmasının ardından sergi ilanları verilerek liva ve kaza merkezlerinde mutasarrıf ve kaymakamların başkanlığında teşkil edilen komisyonlar aracılığıyla ahali ve esnafın sergiye katılımı için gayret gösterilmiştir. Sergi komisyonu serginin daha çok mahalli ürünlerden oluşmasına ve bu ürünlere rağbet gösterilmesine çalışmıştır (Tercüman-ı Hakikât, No:8692, s.3). Sergi öncesinde sergiye katılımı arttırmak amacıyla çeşitli yolların tamiri ve geçitlerin inşası da gerçekleşmiştir (Tercüman-ı Hakikât, No:8692, s.3). Ayrıca sergiye eşya gönderilmesi ve serginin ziyareti süresince geçerli olacak olan Şark Demiryolları ile yapılan anlaşmaya göre “azimet ve avdet biletleri” adı ile sergi için biletlerin satılması kararlaştırılmıştır. Sergi süresince Çerkezköy’de Mustafa Paşa’dan Dimetoka’ya kadar ve Dedeagaç’taki istasyonlardan Edirne’ye yapılacak seyahatlere mahsus olmak üzere sergiyi ziyaret için gelenlere %30 indirimli bilet uygulanacaktır (Edirne, S.1279, s.1)¹⁰.

Serginin hazırlık sürecinde şubelerde sergilenecek ürünler için Hamidiye Sanayi Mektebi öğrencileri tarafından raflar, masalar ve camekanlar yapılmıştır. Dolayısıyla Hamidiye Sanayi Mektebi öğrencileri hem serginin hazırlık sürecine katkı sağlamış hem de sergide bir bölüm oluşturmak suretiyle ürünlerini teşhir etmişlerdir. Sergi bahçesinde iki ayrı köşe oluşturulmuştur. Bu köşelerden biri sergi boyunca bir bando tarafından devam edecek musiki terennümüne ayrılmıştır. Diğer köşeye ise bir köy kulübesi inşa ettirilmiştir. Bu kulübeye kozadan ipek çıkarmaya yarayan ve ipeği kumaş haline getiren tezgahlar yerleştirilmiştir. Ayrıca sergi bahçesinin aydınlatılması için ikişer metre aralıklarla iki bin mum kuvvetinde yeni icat olan farlar yerleştirilmiştir. Sergi dairesinin bulunduğu cadde belediye tarafından tamir edilerek sergiye hazırlanmıştır (Edirne, S.1280, s.1).

Dilaver Bey başkanlığında oluşturulan Edirne Mahsûlât ve Mamûlât-ı Dâhiliye Sergisi komisyonu haziran ayından başlayarak 1 Eylül 1905’te sergi açılış gününe kadar hazırlıklarını tamamlamıştır. Edirne Valiliği sergi için Alyans İsrailit Mektebi binasını seçmiştir. Çünkü mektebin bulunduğu konum merkezi olmasının yanı sıra mektep bahçesinin genişliğinin de okulun tercih edilmesinde etkili olmuştur¹¹.

¹⁰ Drama, Sarayköy, Yanya, İskeçe ve Gümülcine’den Edirne’ye gelecek olanlara buldukları istasyonlardan indirimli biletlerden faydalanma imkânı verilmiştir.

¹¹ BOA., *Y. MTV. 301/109* (R.16 Ağustos 1323, 29 Ağustos 1907) Serginin düzenlendiği 1905 yılı Eylül ayında Edirne Sanayi Mektebi binası 2000 km²’lik alana sahip olup bahçe düzenlemesi yapılarak bahçesi genişletilmemişti. 1907 senesinden sonra okulun civarındaki küçük bağ ve bahçeler okula dahil edilerek, okulun toplam alanı 24.700 km²’ye çıkarılmıştır. (2025 yılı itibari ile 17.200 km²’lik kapalı alanı ve 7.500 km²’lik açık alanı bulunmaktadır. Okulun güncel olan kapalı ve açık alan bilgisi Edirne Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi’nde Müdür Yardımcısı olarak görev yapan Şeref İlhan’dan temin edilmiştir.) Dolayısıyla sergi Edirne Sanayi Mektebi binası yerine

Serginin 1 Eylül'den 1905'ten 16 Ekim 1905 tarihine kadar açık kalması kararlaştırılmıştır.

Alyans İsrailit Mektebi'nin binasında sergi şube alanları düzenlenmiş sergideki ürünlerin mahiyetine göre camekân bölmelerde, duvarlarda ve sergi odalarında teşhir edilmesi sağlanmıştır. Osmanlı'da mahalli sergiciliğinde ilk sergi olarak adlandırılan Edirne Sergisi bu özelliği nedeniyle dikkat çekerek bundan sonra düzenlenecek mahalli sergilere örnek teşkil edeceği için Alyans İsrailit Mektebi'nin bahçesi ve mektebin dış cephesi bayraklarla donatılmış sergi koridorları ise küçük çam ağacı saksılarının sıralanması ile sergiye hazır hale getirilmiştir. Ayrıca sergi binasında sergi memurları için bir oda tahsis edilmiş ve sergiyi ziyaret edenler için de dinlenme salonu hazırlanmıştır (Edirne, S.1280, s.1).



Resim 1: 1 Eylül 1905 Edirne Mamulat-ı Mahsulat Dahiliye Sergi'nin Resmi Açılışı

1 Eylül 1905 Cuma günü saat 15'te serginin resmi açılış töreni gerçekleşmiştir. Sergide de devlet erkânı, Edirne Sanayi Mektebi öğrencileri, II. Ordu Hümayun-ı Müşiri Yaver Ekrem Bey ve askerleri, yabancı ülke elçileri ve eşraf hazır

Alyans İsrail Mektebi'nin binasında gerçekleşmiştir. Mektep bahçesi 1905 yılında düzenlenen sergiden sonra mektep bahçesine bitişik olan hanenin bağışlanması ile genişletilmiştir.

bulunmuştur. Dualar okunmuş, dönemin padişahı II. Abdülhamid'e ithafen padişahın cülusu değerlendirilmiş, askeri bando ekibinin musiki terennümü gerçekleştirmiştir. Bu merasimin ardından Edirne Valisi Müşir Arif Paşa serginin açılış konuşmasını yapmış, ardından Sergi Komisyon Başkanı Dilaver Bey sergi ile ilgili değerlendirmede bulunmuş ve sergi ziyarete açılmıştır (Tercüman-ı Hakikât, No:8763, s.2).



Resim 2: 1 Eylül 1905 Edirne Mamulat-ı Mahsulat Dahiliye Sergisi Açılış Töreni

Sergi, Osmanlı Devleti döneminde bir eğitim kurumunda açılan ilk mahalli sergilerinden birisidir. Bu özelliğiyle kendisinden sonra eğitim kurumlarında düzenlenen sergilere örnek teşkil etmiştir.

3.2. SERGİ ŞUBELERİ VE TEŞHİR EDİLEN ÜRÜNLER

Serginin düzenleneceği okul binasında her bir oda sergi şubesi olarak düzenlenmiştir. Bu şubeler; Reji ve tütün şubesi, marangozluk ve oymacılık şubesi, İnas Mektepleri Talebelerinin El İşi Şubesi, Hamidiye Sanayi Mektebi Mamûlât Şubesi, Maden ve Ahcar Şubesi¹², Mamûlât-ı Sarâciye Şubesi¹³ ile yapağı-dokuma, ipek-koza ve deri ve kundura gibi alanları kapsayan odalar şeklinde hazırlanmış olan Melbusat ve Mensucât Şubesi¹⁴, Meşrubat Şubesi ve Hububat Şubesi şeklindedir.

¹² Maden ve taşlar şubesi.

¹³ Edirne Saraçlar esnafının yaptığı ürünlerin şubesi.

¹⁴ Giysi ve dokuma şubesi.

Reji ve tütün odasında enva-i çeşit tütün bulunmakta olup özellikle Gümölcine ve Dedeoğaç tütünleri ile cibilli¹⁵ tütün yaprakları, Arda Boyu ve Sultanyeri kazalarının basma tütünleri dikkat çekmiştir (Edirne, S.1283, s2). Ayrıca bu alanda muhabir tarafından Matmazel olarak tanımlanan bir kadın da sergi alanı gezenerlere sigaraları tanıtmakla görevlendirilmişti (Edirne, S.1280, s.1)¹⁶. Bu şube sigara tiryakilerinin ağızlarını sulandıracak kısım olarak tabir edilmiştir (Tercüman-ı Hakikât, No:8763, s.2).



Resim 3: Mamûlât-ı Nefise ve Tütün Şubesi

Melbusat ve Mensucat Şubesi bir elbise müzesi özelliği göstermiştir. Çünkü bu alanda Edirne Vilâyeti dâhilinde Müslüman, Hristiyan ve Musevi kadın ve erkek, köylü şehirli ve zengin fakir ayrımı yapılmadan herkese ait kıyafetler teşhir edilmiştir. Bu kısımda sergilenen ürünler arasında gocuklar, elbiseler, erkeklere mahsus sırmalı kuşaklar, ipek ve pamuktan yapılmış kıyafetler ile ipek kullanılarak hazırlanmış tablolar yer almıştır (Edirne, S.1285, s.1)¹⁷. İpek ve Koza Şubesinde Hamidiye Süvari İkinci Alayı Cerrahı Sadık Efendi'nin eşi tarafından renk renk ve yüzlerce çiçek yapılarak her bir çiçeğin etrafına gayet mahirane bir emek verilerek ipeği işlemek suretiyle yapılmış resimlik (fotoğraf çerçevesi) ziyaretçilerin ilgi

¹⁵ Ham, doğal tütün yaprağı.

¹⁶ Sigaralar sergi için Reji İdaresi tarafından imal ettirilmiştir.

¹⁷ Tablo ve levhalar Edirne İnas Rüştüyesi Muallimi Aliye Hanım ile Alay Emini Jandarına Mülazımı İbrahim Efendi'nin eşi, İskeçe eşrafından Haşim Bey'in eşi Emine Hanım, İnas ve Rüştüye Mektebi talebelerinden Didar, Makbule, Mürüvvet ve İskoçi Altunyan Hanımlar tarafından hazırlanmıştır.

odağı olmuştur (Edirne, S.1285, s.1)¹⁸. Ayrıca bazı kıyafetlerin üzerine levhalar yazılarak nereden ve kimin tarafından gönderildiği bilgilerine de yer verilmiştir. Musevi halkından İsak oğlu Somonil Efendi'nin sadece ipekten işlenmiş sırma işlemeli bir sulta¹⁹ ile süslenmiş sade entarisi ve Cısr-i Ergene'den gönderilen hafif kumaştan yapılmış sade elbiseler dikkat çekmiştir (Edirne, S.1285, s.1)²⁰.

Maden ve Ahcar Şubesinde; Marsilya taklidi kiremitler, her çeşit toprak kap, kazma, kürek, balta ve bıçaklar teşhir edilmiştir. Mürefte kazasında imal edilen delikli ve deliksiz tuğla ve kiremitlerin ticareti yapılmaktadır. Daha önce İstanbul'da Marsilya tuğlası 1200, kiremitleri ise 1600 kuruşa kadar satılmakta iken çalışan Mürefteliler İngiltere'den makineler getirmek suretiyle tuğla ve kiremit imalatına başlamışlardır. Bu kiremitler İstanbul'da Marsilya kiremitleri ile rekabet edecek hale gelmiş ve bu rekabet sayesinde Marsilya kiremitlerinin fiyatı düşmüştür (Edirne, S.1284, s.2)²¹. Ayrıca Edirne zanaat ustaları tarafından, buğday ölçmeye yarayan pirinçten yapılmış ölçü kapları ile gazoz kapaklarını çevirerek kapatmak için yapılan alet ve metal levhalar üzerine delik açmaya yarayan alet de sergilenmiştir. Bu şube grubuna dâhil olup sergi dairesinin arka alanında düzenlenen bahçede ise çeşitli tahıl ürünleri için Avrupa'dan ithal edilmiş olan farklı ebatlardaki kalburlar, orak makineleri ile gaz ile çalışan seyyar motor, toprağı tımarlamaya yarayan tırmıklar gibi çeşitli alet ve makineler de sergilenmiştir (Edirne, S.1284, s.2).

Meşrubat Şubesinde Avrupa'dan geri kalmayacak şekilde üretilmiş çeşitli içecekler sergilenmiştir. Bu alanda Yorgaki Efendi'nin kendisine ayrılan camekân alanda teşhir edilen ve Edirne'nin üzüm bağlarından üretilen şampanya şişe numuneleri, şuruplar ile Doktor Festaki Hacı Efendi'nin imali olan 14 senelik şaraplar zarif şişelerde sergilenmiştir. Ayrıca bu bölümde Edirneli Katayorgi Biraderlerin şarap

¹⁸ Edirne havalisinde ipek üretimi için dutlukların oluşmasında ve halka ipek eğitimi verilmesinde hizmet eden Fen Memuru Katıbyan Markor Efendi'nin "Edirne Beyazı, Edirne Sarısı, Japonya Beyazı" adlarıyla yetiştirdiği koza numuneleri de teşhir edilmiştir.

¹⁹ Baskı

²⁰ Edirne vilayetinde ipek böcekçiliğinin gelişmesi ve ipek üretimi için fen ücretsiz dut ağacı fidanları dağıtılmış, dut fidanlıkları oluşturulmuştur. Fen Dairesi tarafından görevlendirilen fen memurları aracılığıyla da ipek böcekçiliği ve kozadan ipek imal etme yöntemleri köye ve kasabalarda yaşayan kişilere öğretilmiştir. İpek üretimi Şarköy, Kırkkilise, Mürefte, Tekfurdağ, Cısr-i Mustafa Paşa, Dedeagaç, Sofulu ve Gümülcine havalisinde yapılmaktadır.

²¹ Mürefte yıllık 10 milyon delikli tuğla, 7 milyon kiremit, Frenk kiremitlerinden ise 400 bin adet imal etmektedir. Bu imalattan 15-20 bin liraya kadar gelir elde edilmektedir. Ayrıca Mürefte kazasında yıllık 10 bin kadar çanak, çömlek ve desti gibi şeyler imal edilerek İstanbul'a ve çeşitli mahallere satışı yapılmaktadır. "

ve konyakları, limonata şişeleri ile renkli gazozlar da dikkat çekmiş ve burada Edirne helvaları da teşhir edilmiştir (Tercüman-ı Hakikât, No:8763, s.2-3).

Hububat-ı Muhtelif Şubesinde, Edirne Vilâyeti dâhilinde yetişen tüm ürünlerden numuneler sergilenmiştir. Bu alanda 64 çeşit buğday, arpa, çavdar, darı, kuşyemi, yulaf, mısır, bakla, patates, nohut ve nohut tahmi²² ve erişte teşhir edilmiştir. Uzaktan bakıldığında kadife işlemeli tablo sanılan yakından ise hububat tanelerinden yapılmış tablolar sergilenmiştir (Tercüman-ı Hakikât, No:8763, s.3)²³. Bunların dışında Edirne havalisinin dağlık alanlarından toplanmış olan çay numuneleri de teşhir edilmiştir. Kırkkilise civarından toplattırılıp terbiye edilen, Vize'nin Istranca havalisinden Doktor Binbaşı Maksut Efendi, Jandarma Kumandanı Miralay Hulki Efendi tarafından Kırcaali'nin Şahinler köyünden toplattırılan demet halinde çay numuneleri sergide dikkat çekmiştir (Edirne, S.1287, s.2).



Resim 4: Hububat Şubesinde Teşhir Edilen Ürünler

²² Un haline getirilmiş hububat.

²³ Ekler kısmında Edirne'de 1905 senesinde yetiştirilen hububat isimleri ve miktarları tablo halinde verilmiştir.

Yiyecek alanında Edirne kaşar peyniri, Tekirdağ'dan getirilmiş çiroz ve barbunyaların tuzlanmış paketleri, büyük bal kavanozları (Edirne, S.1288, s.2)²⁴, kavunlar, Tekirdağ ve Keşan'daki zeytin ağaçlarından imal edilmiş olan zeytinyağı numuneleri (Edirne, S.1288, s.1)²⁵, Gelibolu sarımsağı ve soğanları da sergilenmiştir (Edirne, S.1288, s.1)²⁶. Gül suyu, kekik ve gül yağlarına ait numuneler de teşhir ürünleri arasındadır (Edirne, S.1288, s.2)²⁷. Bu alanda odanın ortasında hazırlanan masalarda ise şekerlemeler ve meyve lokumları ile Mürefte kazasında Şekerci Hüsnü Efendi tarafından yapılmış badem ezmeleri, maket şeklinde şekerle bezenmiş Cısr-i Mustafa Paşa Hükümet Konağı ile Şekerci Ali Efendi tarafından hazırlanmış 1 metre uzunluğundaki Eyfel Kulesi sergide dikkat çeken ürünler arasında idi. Edirne renkli meyve ve sebze şeklinde üretilen sabunlarıyla da meşhur olduğu için Sabuncu Horstaki Efendi'nin sabunları olan 22 adet sabun sergilenmiştir (Tercüman-ı Hakikât, No:8764, s.3).

Yapağı ve dokuma kısmında; Edirne'de üretilen ve ihraç edilen kilim, fanila ve seccadeler, dokuma heybeler ile Ahi Çelebi'nin el makinesinde yaptığı renkli ve ince çoraplar bulunmaktaydı. Ayrıca bu alanın duvarlarında da yapağılar sergilenmiştir. Mamûlât-ı Sarrâciye alanında ise Edirne Saraçlar esnafının yaptığı ürünler sergilenmiştir. Bu alanda her yaş grubuna ait kundura ve potinler, şapkalar, Saraç Şerif Ağa tarafından hazırlanmış eğer ve koşu takımları ile Saraç Başı Ethem Efendi'nin hazırladığı araba koşumları yer almıştır (Tercüman-ı Hakikât, No:8764, s.3).

²⁴ Bal üretimi Eğridere, Vize, Kırcaali, Sultanyeri ve Semendirek taraflarında gerçekleşmektedir. Bu alanda Kara Kasım Köyü'nde Hristo Andronof Efendi tarafından imal edilmiş petek ballar ziyaretçilerin dikkatini çekmiştir. Yıllık bal üretimi 300 bin kg olup bunun yanı sıra 25 bin kg kadar da bal mumu üretilmektedir.

²⁵ Zeytin üretimi Gelibolu ve Dedeoğlu Sancakları ile Gümölcine'nin belirli bölgelerinde yapılmaktadır. Edirne'de yıllık 600 bin kg kadar zeytin ve 100 bin kg kadar da zeytinyağı imal edilmektedir.

²⁶ Yıllık Bir buçuk (1,5) milyon kg kadar beyaz salamura peynir, 400 bin kg kadar Kaşkaval peyniri ve 25 bin kg kadar da Kaşkaval yağı üretilmekte olup bunların ülke geneline ihracı gerçekleşmektedir. Dolayısıyla Edirne'nin ihraç ürünleri arasında peynir ve yağ önemli bir yere sahiptir.

²⁷ Gül suyu ve gül yağı numuneleri Ahi Çelebi Kazası'nın Çanak Köyü'nden getirilmiştir. Bu ürünler Gorki Ağa'nın 3 -4 yıl önce Orman Ma'adin ve Ziraat Nezâreti'nden aldığı gül fidanlarının mahsullerine aittir.



Resim 5: Saraciye Şubesi Ürünleri

Hamidiye Sanayi Okulu şubesine ayrılan kısımda ise daha çok ahşap ürünlere yer verilmiştir. Bu ürünler arasında sofra takımları, oymalı masa, salon takımı, sandalyeler, kitaplıklar, ahşap oymalı aynalar, perdelikler ile duvarda tablolar ve Türk bayrağı bulunmaktadır (Edirne, S.1290, s.3).



Resim 6: Edirne Hamidiye Sanayi Mektebi'ne Ait Sergilenen Ürünler

3.3. SERGİNİN DEĞERLENDİRMESİ

II. Abdülhamid'in iradesiyle gerçekleşen sergilerin genellikle padişahın cülus yıldönümüne denk getirilmek suretiyle açılışları düzenlenmiş, Edirne Mahsûlât ve Mamûlât-ı Dâhiliye Sergisi'nin de buna uygun olarak 1 Eylül 1905'te resmi açılışı yapılmıştır. Ancak bir gün sonra Edirne Kaleiçi'nde Harik-i Kebir olarak adlandırılan büyük bir yangın çıkmıştır²⁸. Dolayısıyla yangın sebebiyle serginin ilk günleri sergiden daha çok yangının gündemde olmasına neden olmuştur. Buna rağmen 16 Ekim 1905'e kadar sergi ziyaretlerine devam edilmiş olup belirtilen tarihte tamamlanmıştır.

Osmanlı Devleti mahalli sergilerinin ilki olması nedeniyle 1 Eylül 1905 tarihinde Edirne'de gerçekleşen Edirne Mahsûlât ve Mamûlât-ı Dâhiliye Sergisi (Tercüman-ı Hakikât, No:8762, s.1). sergi faaliyetleri içinde önem arz etmiştir. Çünkü Edirne'de açılan sergi 1 yıl sonra Bursa'da açılacak olan mahalli sergiye de öncülük etmiştir. Mahalli sergi tarihinde bir ilk olan Edirne Sergisi ve serginin giriş kapısı

²⁸ Sergi komisyon başkanı Dilaver Bey yangın şüphelerinden biri görülmüştür. Yangın ve detayları ve için bkz. Tarık Sarıoğlu, "Büyük Edirne Yangını (Harik-i Kebir) 2 Eylül 1905", *Prof. Dr. İlker Alp'e Armağan Kitabı*, Ed. Yavuz Güner, Erhan Vatansver, Hakan Şallı, Paradigma Yay., Çanakkale 2021. s. 897.

ile ilgili Ahmed Badi Efendi değerlendirme yapmıştır. Sergi giriş kapısının Edirne Sanayi Mektebi'nin oymacılık şubesi öğrencileri tarafından Arap mimarisi tarzında hazırlandığını ve üzerinde “Edirne Vilayeti Mahsûlât ve Mamûlât-ı Dâhiliye Sergisi” ibaresinin bulunduğunu ve kapının sağ tarafında celi hat²⁹ ile:

“Vilayet merkezinde açtı bu bazar-ı irfanı

Bir akdes lütfudur Abdülhamid Han-ı cihadarın”

Sol tarafta ise

Buyur gel kıl temaşa ibret al kesb-i hüner eyle

Getir bu meşhere teşhir olunsun varsa asarın

beyitlerinin yazılı olduğunu aktarmıştır: (Efendi, 2014:784).

Sergi kapısının hazırlanması oymacılık şubesinin başarısını gözler önüne getirmektedir. Ayrıca kapı üzerinde hazırlanan beyit ise Edirne Sanayi Mektebi'nin açılmasında ve Hamidiye Mektebi adıyla anılmasında katkıları olan Sultan II. Abdülhamid'e duyulan minnet borcunun da ifade edildiğinin göstergesidir.

Edirne'de düzenlenen sergi ile ilgili Badi Efendi'nin verdiği bilgiler, sergiye ait olan fotoğraf albümü, Tercüman-ı Hakikât gazetesinin 8762 ve 8763 numaralı nüshaları ve Edirne gazetesinin 1905 Haziran ayından Ocak 1906'ya kadar çıkarılan nüshalarından bilgi elde etmek mümkündür. Sergide sadece mobilyalar değil aynı zamanda hububat da teşhir edildiği için mektep bünyesinde açılmış numune çiftliği ürünlerinden Edirne'nin sosyal ve iktisadi yapısı ile ilgili değerlendirmeler yapmak mümkündür.

Sergi şubeleri ve okul bahçesinin de rengârenk çiçekler ve bayraklarla süslenip donatılması, serginin açılış fotoğraflarında görülen kalabalıktan sergiye ilginin yoğun olduğu anlaşılmaktadır.

1 Eylül 1905'te açılan “Mahsûlât ve Mamûlât-ı Dâhiliye Sergisi”nin düzenlenmesine katkıda bulunan ve eserleri sergilen kişilere, gösterdikleri hizmetlerden dolayı ihsan madalyaları verilmiş ve nakdi ödüller takdim edilmiştir³⁰. Bu ödüller ve madalyalar, serginin başarısını ve önemini göstermesi açısından dikkate değerdir.

Edirne Sergisini Filibe Sanayi ve Ticaret Odası, Bulgaristan ve Şarki Rumeli'den gelen ziyaretçiler de gezmişlerdir. Bu ziyaretçilerin Edirne'ye gelmesinde maddi

²⁹ Kalın ve okunaklı sülüs yazısı.

³⁰ BOA., *DH. MKT. 1046/22* (R.19 Kanun-ı Sani 1321, M.1 Şubat 1906).

kolaylık sağlamak için Şark Demiryolu Şirketi kampanya düzenlemiştir. Kampanya ile sergiyi ziyaret için Edirne'ye gidecek olanlara %30 indirimli bilet satışı yapılmıştır³¹. Sergiye katılımın fazla olması Edirne'deki otellerine dolmasına sebep olmuştur. Sergi için gelen kişilerin otellerde kalacak boş yer bulamayıp mağduriyetlerini önlemek için Bulgaristan ve Şarki Rumeli'den gelecek olanların beşer onar kişilik gruplarla Edirne'ye gelmeleri duyurulmuştur³².

Bu sergiden II. Abdülhamid döneminde mahalli sergilerin hedeflerini de değerlendirebilir. Sergi sürecinde Avrupa menşeli ürünlerin yerine yerli ürünlerin teşvik edilmesi, kullanım alanının genişletilmesi ve tüketiciler tarafından rağbet görmesinin sağlanması hedeflenmiştir. Ayrıca Edirne'nin diğer vilayetler arasındaki ilişkisinin artırılması, ticaretin ivme kazanması, tüccar ve esnaflık mesleğinin itibar görmesi ve bölgesel ekonominin geliştirilmesi de amaçlanmıştır. Sergide Edirne'nin iktisadi gelişmesini sağlayacak vasıtalar ortaya çıkarılmıştır. Hububat ürünlerinin, iyi cins tohumların teşhir edilmesi ve teşhir edilen ürünlerin karşılaştırılması ile yeni fikir ve icatların ortaya çıkarılması da düşünülmüştür.

Edirne sergisinin tamamlanmasının ardından serginin yerli ziraat, sanayi ve tohumculuk alanında meydana gelen değişmelere uyum sağlanması, yerli mahsûlât ile mamûlâtın memleketin her tarafına eşit olarak dağılımının sağlanması, sanayi ve ziraat erbabının teşvik edilmesi ile bunlara rehber vazifesi görmesi ve Edirne'nin refaha ulaşması temennisinde bulunulmuştur.

Edirne Vali Vekili Müşir Arif Bey tarafından Edirne'de açılan Mahsûlât ve Mamûlât-ı Dâhiliye Sergisi'nde sergi komisyonunda hizmetleri bulunan ve sergide ürünleri teşhir edilenlere nişan-ı zişane ile madalya ve nakdi ödüllendirme yapılmıştır (Edirne, S.1302, s.1; S.1303, s.1-2)³³. Sergi sonunda daha sonra yapılacak sergilere katılımcı sayısının artırılmasına ve meslek erbaplarını üretime teşvik etmeye yönelik olarak teşekkür ve onur belgeleri ile onurlandırmıştır.

³¹ BOA., *Sadaret Makamı Bulgaristan (A.}MTZ.(04) 134/34* (R.28 Eylül 1321,M.11 Ekim1905)s.3.

³² BOA., *A.}MTZ.(04) 134/70* (R.28 Eylül 1321, M.11 Ekim 1905)s.2.

³³ BOA., *DH.MKT. 1046/22*(R.12 Kanun-ı Sani 1321 M.25 Ocak 1906) s.1.Belediye dairesinde yapılan törende Ahi Çelebi eşrafından Hüseyin Paşa, Hamidiye Hafif İkinci Süvari Alayı Binbaşısı Hasan Bey, İnas Rüştüye Mektebi Müdiresi Feride Hanım ve Muallim Aliye Hanım, Sanayi Mektebi Müdürü Rıza Bey, Ermeni, Rum ve Musevi İnas Mekteplerinin Müdireleri, Alman Ağnam Mektebi Müdürü ile sergide ürünleri takdir edilen meslek erbaplarına toplam 45 adet sanayi madalyası dağıtılmıştır. Sergi komisyonu tarafından 245 adet tahsinname dağıtılmış olup, bunlardan 112'si Edirne 132'si mülhakat dahilinde bulunan sanayi erbaplarına takdim edilmiştir. Sergi komisyonun başkanı olan Dilaver Bey ödül töreninde konuşma yaparak sergi katılımcıları ile ilgili sayısal verilerin bilgisini aktarmış ve sergi binası ile sergi caddesinin hazırlanmasında emeği geçenlere de teşekkürlerini sunmuştur. Dilaver Bey'in konuşması ve serginin sayısal verileri ve sergide nakdi ödül alanların isimleri için bkz. *Edirne*, (R.20 Kanun-ı Sani 1321, M.2 Şubat 1906),S.1303, s.1-2.

Sergi aynı zamanda savaş sebebiyle kimsesiz kalan çocukların koruma altına alınması ve eğitimlerinin verilmesi için gayret gösterildiği, tüm olumsuzluklara rağmen Edirne’de savaş yaralarının sarıldığı, eğitim, sağlık ve iskân gibi sorunlarının çözüldüğünün göstergesi olmuştur (Gökbilgin vd., 2014).

Düzenlenen sergi aracılığıyla Edirne Sanayi Mektebi ismini ve çalışmalarını İstanbul’daki sanayiciler arasında da duyurmayı başarmıştır. Sergi bölümlerinde marangozluk şubesi ve oymacılık şubesi öğrencilerinin ve öğrencilere eğitim veren usta ve muallimlerin başarıları takdir edilmiş, mektebin ve öğrencilerinin başarılarının tanıtılması sağlanmıştır. Sergi sonunda süreç boyunca hizmetleri görülenlere rütbe terfii yapılmıştır³⁴. Edirne Sanayi Mektebi’nin Yıldız Ustası Dimitri Efendi, Marangoz Ustası Ahmet Bey ve sergiye levha hazırlayan öğrenciye hazırladıkları ürünler nedeniyle tahsinname takdim edilmiştir³⁵. Özellikle sergi için hazırlanan oymalı kapı, teşhir edilen mobilya ürünleri bir nevi Edirne Sanayi Mektebi’nin imtihan sürecini oluşturmaktadır. Dolayısıyla Edirne Sanayi Mektebi ve Edirne halkı mamul ve mahsul ürünleri bu imtihandan başarı ile çıkmıştır.

4. SONUÇ

Osmanlı Devleti’nde Konya Halı ve Kilim Sergisi ile başlayan mahalli sergi örneklerinden olan Edirne Mahsûlat ve Mamûlât-ı Dâhiliye Sergisi; yerli üretimin desteklenmesi, devletin dışa bağımlılığının azaltılmasını ve Edirne’de yetiştirilen ürünlerin tanıtılmasını amaçlamıştır. II. Abdülhamit’in tahta çıkış yıl dönümü olan 1 Eylül 1905’te açılan sergide 245 katılımcının ürünlerinin teşhir edilmesinin yanı sıra Edirne’de bulunan otellerde boş yer kalmayacak kadar da yoğun bir ziyaretçi akını yaşanmıştır. Dolayısıyla Edirne’nin ilk sergisine katılımcı ve ziyaretçi sayısı açısından değerlendirildiğinde yoğun bir gösterildiğini anlaşılmaktadır.

Sergilenen ürünleri Edirne’nin üretim yoklaması olarak da değerlendirilebilir. Ayrıca ürünler vilayetin ziraat ve sanayi ürünleri hakkında istatistiki bilgiler oluşturmasının altyapısını hazırlamıştır. Sergi sürecinde Edirne’de turizm hareketliliği artmış, ziyaretçi akının yaşanmış otellerde yer bulmak zorlaşmıştır. Sergi sayesinde Edirne vilayetinde üretilen ürünlerin, yetiştirilen tarım ürünlerinin

³⁴ Sanayi Mektebi Müdürü Rıza Bey, Ziraat Mektebi Müdürü Katıbyan Efendi, Meclis İdare Azasından Maniço? Efendi ve Sergi Müdürü Kemal Bey rütbe alan kişilerdir. Bunların dışında sergiye katkıları olan askeri ve mülki memurlar ile bazı esnaflara, okul müdürleri ve öğretmenlerine de nakdi ödüller ile rütbe terfileri yapılmıştır. Bkz. “Edirne’de Küşad Olunan Sergi Tesisinde”, *Edirne*, (R.15 Kanun-ı Evvel 1321, M.28 Aralık 1905), S.1298, s.1.

³⁵ “Mamûlât ve Mahsûlât-ı Dâhiliye Sergisinde Teşhir Edilen Ürünler ve Eşya Sahiplerinin İsim Listesi”, *Edirne*, (R.6 Kanun-ı Sani 1321, M.19.Ocak 1906), S.1301, s.2-3. Listede sadece Edirne Sanayi Mektebi’nde sergiye katılanlara yer verilmemiş olup serginin tüm şubelerinde teşhir edilen ürünlerin isimleri ve sahipleri ilan edilmiştir.

tanıtılması ve Edirne’de bulunan cemaatlerden kimlerin hangi meslekleri icra ettiği de görülmüştür. Ayrıca Edirne’nin farklı dinlere mensup kozmopolit nüfus yapısı hakkında da değerlendirme imkânı sunmuş özellikle içecek sektöründe Musevi tebaanın öne çıktığı görülmüştür. Düzenlenen sergide teşhir edilen ürünlerden Edirne Vilayeti’nin dericilik, dokuma üretimi, ipek ve ipekli kumaş, eyer ve araba takımları, sabun imalatı ile kundura üretiminde önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmıştır. Ayrıca sergilenen tahıl ürünleri, hayvansal ürünler sebze ve meyve hatta Edirne’nin yüksek kesimlerinden toplanıp getirilen çay numuneleri vilayet genelinde ön plana çıkan mahsul ve mamulat hakkında bilgi vermektedir. Ayrıca sergide teşhir edilen ürünlerle, günümüzde Edirne’de üretilen ürünlerin karşılaştırması yapılarak istatistiki verilerin hazırlanmasına da imkân sunmaktadır. Sergi alanının düzenlenmesi, tehir edilecek ürünler için raflar, camekan ve masaların hazırlanması ile sergi kapısını hazırlayan Edirne Sanayi Mektebi ismini duyurma fırsatı elde etmiş ve sergiden başarılı ile çıkmıştır. Sergide teşhir edilen ürünlerin satışı ile esnaf ve zanaatkarların gelir elde etme fırsatı bulmuşlardır.

YAZARLARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar, çalışmanın tümüne ortak katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluşun destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Asan, H. (2021a). II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Mahallî Fuarcılığı Bağlamında 1906 Bursa Sergisi. *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi*. 8(2). 174-197:176. <https://doi.org/10.16985/mtad.1029165>.

Asan, H. (2021b). Osmanlı Mahalli Fuarcılığı Üzerine Bir Kesit: Sivas Hamidiye Sınat ve Ziraat Sergisi. *FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi* (17), 225-256: 228 <https://doi.org/10.16947/fsmia.957075>

Balcı, E. (2015). İstanbul’un İlk Büyük Uluslararası Fuarı: Sergi-i Umum-i Osmani (1863), Antikçağ’dan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, C. IV, İBB Kültür Yayınları, İstanbul, s.231.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). (1902). Yıldız, Perakende Evrakı Maliye Nezareti Maruzatı (Y..PRK.ML.): 22/72. (H. 22 Zi’l-Hicce 1319, Z. 22/1 Nisan 1902).

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). (1905). (4) Sadaret Makamı Bulgaristan (A.}MTZ.(04)): 134/34 (H.11 Şaban 1323, M.11 Ekim 1905) s.3
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). (1905). (4) Sadaret Makamı Bulgaristan (A.}MTZ.(04)): 134/70 (H.11 Şaban 1323, M.11 Ekim 1905) s.2
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). (1906). Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT.): 1046/22 (R. 12 Kanun-u Sani 1321 M.25 Ocak 1906) s.1.
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). (1906). Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT.): 1046/22 (H.6 Zi'l-Hicce 1323, M.1 Şubat 1906).
- Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA). (1907). Yıldız, Mütenevvi Maruzat (Y. MTV): 301/109 (H.20 Recep 1325, 29 Ağustos 1907)
- Edirne, (R.9 Haziran 1321, M.22 Haziran 1905), S.1272, s.2
- Edirne, (R.28 Temmuz 1321, M.10 Ağustos 1905), S.1279, s.1.
- Edirne, (R.4 Ağustos 1321, M. 17 Ağustos 1905), S.1280, s.1.
- Edirne, (R.19 Ağustos 1321, M.1 Eylül 1905, H. 1 Recep 1323), S.1282, s.2.
- Edirne, (R.25 Ağustos 1321, M.7 Eylül 1905,) S.1283, s.2.
- Edirne, (R.1 Eylül 1321, M.14 Eylül 1905), S.1284, s.2.
- Edirne, (R.8 Eylül 1321, M.21 Eylül 1905), S.1285, s.1.
- Edirne, (R.23 Eylül 1321, M.6 Ekim 1905), S.1287, s.2.
- Edirne, (R.30 Eylül 1321, M.13 Ekim 1905), S.1288, s.1.
- Edirne, (R.14 Teşrin-i Evvel 1321, M.27 Ekim 1905), S.1290, s.3.
- Edirne, (R.12 Kanun-ı Sani 1321, M.25 Ocak 1906), S.1302, s.1.
- Edirne, (R.20 Kanun-ı Sani 1321, M.2 Şubat 1906), S.1303, s.1-2.
- Efendi, A. B. (2014). Riyaz-ı Belde-i Edirne 20 Yüzyıla Kadar Osmanlı Edirnesi. (Ed: Niyazi Adıgüzel, Raşit Gündoğdu), Trakya Üniversitesi Yayınları. s.784.
- Gökbilgin, M.A., Akın, V., & Bulut, C. (2014). Tarihimizde Edirne Mevki ve Tarihçileri: M. Tayyip Gökbilgin'in Edirne Makaleleri. Trakya Üniversitesi Yayınları, s. 125-154.
- Önder, M. (1963). Anadolu'da Açılan İlk Halı-Kilim Sergisi ve Maraşal Hindenburg'a Hediye Edilen Bir Konya Halısı. Türk Etnografya Dergisi. (57), 98-101.

- Öney, A. (1978). İktisadi ve Ticari Terimler Sözlüğü. (s: 274). Ankara, Turhan Kitabevi.
- Önsoy, R. (1983). Osmanlı İmparatorluğu'nun Katıldığı ilk Uluslararası Sergiler ve Sergi-i Umumi-i Osmani (1863 İstanbul Sergisi). Belleten, 47(185), 195-236:199. <https://doi.org/10.37879/ttkbelleten.1134214>
- Önsoy, R. (1988). Tanzimat Dönemi Osmanlı Sanayi ve Sanayileşme Politikası. (s: 59). Ankara, Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Sarioğlu, T. (2021). “Büyük Edirne Yangını (Harik-i Kebir) 2 Eylül 1905”, Prof. Dr. İlker Alp'e Armağan Kitabı. (Ed.Yavuz Güner, Erhan Vatanserver, Hakan Şallı), Paradigma Yayınları, Çanakkale. 897-919: 897.
- Semiz, Y. (2004). Osmanlıda Mesleki Teknik Eğitim İstanbul Sanayi Mektebi (1869-1930). Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi. (15), 275-295.
- Semiz, Y. (2006). Konya'da Sanayi Sergileri (1901-1960), Yeni İpek Yolu Konya Ticaret Odası Dergisi Konya Kitabı IX., Özel Sayı, 117-129. Konya.
- Tercüman-ı Hakikât , No:8692, (R.12 Haziran 1321, M.13 Haziran 1905) s. 3.
- Tercüman-ı Hakikât, No:8762, (R. 3 Ağustos 1322, M.3 Eylül 1905) s.1.
- Tercüman-ı Hakikât , No: 8763, (R.31 Ağustos 1321, M.3 Eylül 1905), s.2-3.

Ek 1: 1905 Yılına Ait Edirne Vilayetinde Yetiştirilen Hububat ve Bunların Miktarlarına Ait Tablo

Hububat Adı	Üretilen Miktar
Buğday ve kızılca	10.785.148 kg
Kapluca	1.026.019 kg
Arpa	5.464.813 kg
Çavdar	1.942.868 kg
Darı	156.942 kg
Mısır	2.635.831kg
Burçak	5.324.046 kg
Nohut	363.244 kg
Kuş Yemi	3.011.664
Mercimek	429.276 kg
Fasulye	806.844 kg
Bakla	554.286 kg
Patates	1.175.500 kg
Pamuk	262.950 kg
Keşan Tahmi	64.800 kg
Susam	1.363.475 kg

Kaynak: *Edirne*, (R.23 Eylül 1321, M. 6 Ekim 1905), S.1287, s.2. verilen istatistiki bilgiler kullanılarak hazırlanmıştır.

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

GÖÇ, İŞSİZLİK VE EKONOMİK BÜYÜME: TÜRKİYE'DE İKAMET İZNI ALMIŞ YABANCILARIN ROLÜ*

Ümit SAPARCA¹

Bilim Uzmanı

Adnan Menderes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: saparcaum@gmail.com

ORCID ID: 0009-0003-9253-2978

Ashı YENİPAZARLI

Prof. Dr.

Adnan Menderes Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: ayenipazarli@adu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-5078-3037

Öz

Göç hareketleri, iş gücü piyasası ve ekonomik büyüme arasındaki etkileşimler, son yıllarda ekonomi literatüründe önemli bir araştırma konusu haline gelmiştir. Bu çalışma, Türkiye'de ikamet izni almış yabancı nüfusun işsizlik ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini incelemektedir. 2005-2023 yıllarına ait veriler kullanılarak yapılan ampirik analizde, Toda-Yamamoto nedensellik testi uygulanmıştır. Analiz sürecinde, ikamet izni bulunan yabancı nüfusun işsizlik ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini belirlemek amacıyla iki farklı VAR (Vector Autoregressive) modeli kurulmuştur. İlk modelde, işsiz sayısı ile ikamet izni bulunan yabancı nüfus arasındaki nedensellik ilişkisi incelenmiştir. İkinci modelde ise yabancı nüfus ile kişi başına düşen GSYİH arasındaki etkileşimler ele alınmıştır. Elde edilen bulgular, Türkiye'deki toplam işsiz sayısı ile ikamet izni bulunan yabancı nüfus arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi olduğunu göstermektedir. Bu sonuç,

* Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ Sorumlu Yazar: saparcaum@gmail.com

Atf (APA): Saparca, Ü. & Yenipazarlı, A., (2025), Göç, İşsizlik ve Ekonomik Büyüme: Türkiye'de İkamet İzni Almış Yabancıların Rolü, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 17 (2): 210-233.

yabancı nüfusun iş gücü piyasasına katılımının işsizlik oranları üzerinde belirli etkiler yaratabileceğini ortaya koymaktadır. Öte yandan, Türkiye’de ikamet izni bulunan yabancı nüfus ile kişi başına düşen GSYİH’nin yıllık büyüme oranı arasında anlamlı bir nedensellik ilişkisi tespit edilmemiştir. Bu bulgu, yabancı nüfusun ekonomik büyüme üzerinde doğrudan bir etkisinin olmadığını ve bu ilişkinin farklı değişkenler tarafından şekillendirildiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: *İşsizlik, Göç, Ekonomik Büyüme, Toda-Yamamoto*

Alan Tanımı: *Makro İktisat*

MIGRATION, UNEMPLOYMENT, AND ECONOMIC GROWTH: THE ROLE OF FOREIGNERS WITH RESIDENCE PERMITS IN TURKEY

Abstract

Migration movements, labor markets, and economic growth interactions have become a significant research topic in the economic literature in recent years. This study examines the effects of the foreign population residing in Turkey with a residence permit on unemployment and economic growth. An empirical analysis was conducted using data from 2005 to 2023, applying the Toda-Yamamoto causality test. During the analysis process, two different VAR (Vector Autoregressive) models were established to determine the impact of the foreign population with residence permits on unemployment and economic growth. The first model examines the causal relationship between the unemployment rate and the foreign population with residence permits. The second model investigates the interactions between the foreign population and the annual growth rate of per capita GDP. The findings reveal a bidirectional causal relationship between the total number of unemployed individuals in Turkey and the foreign population with residence permits. This result suggests that the participation of the foreign population in the labor market may have certain effects on unemployment rates. On the other hand, no significant causal relationship has been found between the foreign population residing in Turkey and the annual growth rate of per capita GDP. This finding indicates that the foreign population does not have a direct impact on economic growth and that this relationship is shaped by other variables.

Key Words: *Unemployment, Migration, Economic Growth, Toda-Yamamoto*

JEL Codes: *F22, J64, O40, E24*

GİRİŞ

Küreselleşme sürecinin ivme kazanmasıyla birlikte uluslararası göç hareketleri, ülkelerin ekonomik, sosyal ve demografik yapılarında dönüşümlere yol açmaktadır. Bu hareketlilik, göç veren ve göç alan ülkeler üzerinde farklı şekillerde etki yaratmakta olup, ekonomik büyümeye, iş gücü piyasalarına ve toplumsal yapılara dair çok yönlü bir etkileşim ortaya koymaktadır.

Göç, bireylerin sosyal, ekonomik, politik veya çevresel nedenlerle yaşadıkları yerden ayrılarak başka bir coğrafi bölgeye, ülkeye ya da kıtaya hareket etme süreci olarak tanımlanabilir. Göç hareketleri, tarih boyunca insan topluluklarının ekonomik kalkınma, güvenlik, savaş, doğal afetler, eğitim ve yaşam standartlarını yükseltme arayışları doğrultusunda şekillenmiştir (Karakaya, 2020:96; Kirman, 2017:109). Göç, gönüllü ve zorunlu göç olmak üzere iki ana kategoriye ayrılmaktadır. Gönüllü göç, bireylerin daha iyi yaşam koşulları ve ekonomik fırsatlar elde etmek amacıyla kendi iradeleriyle gerçekleştirdikleri hareketliliği ifade ederken, zorunlu göç savaş, siyasi baskı, çevresel felaketler veya diğer insani krizler nedeniyle bireylerin yaşadıkları yerleri terk etmek zorunda kalmalarını içermektedir (Ekici ve Tuncel, 2015:14).

Türkiye, jeopolitik konumu itibarıyla hem bir hedef hem de transit güzergâh ülkesi olma özelliğine sahip olup, son yıllarda göçmen nüfusunun belirgin bir artış gösterdiği ülkeler arasında yer almaktadır. Göç hareketlerinin yönü ve niteliği, Türkiye'deki ekonomik, siyasi ve sosyal gelişmelere bağlı olarak şekillenmekte; bu durum, göç politikalarının etkin bir şekilde belirlenmesini zorunlu kılmaktadır. Göç hareketlerinin ekonomik boyutunun detaylı bir şekilde incelenmesi hem ulusal ekonomiye etkilerini anlamak hem de geleceğe yönelik stratejiler geliştirmek açısından büyük önem arz etmektedir.

İkamet izni almış kişiler, uzun vadeli göç sürecine dahil olan bireyler olarak değerlendirilmektedir. Bu kişiler, ülkede belirli sürelerle yaşama, çalışma veya eğitim görme hakkına sahip olup, yerel iş gücü piyasasına, tüketim harcamalarına ve genel ekonomik faaliyetlere doğrudan etki etmektedirler. Ancak, ikamet iznine sahip olmaları, her durumda kayıtlı istihdama dahil olacakları anlamına gelmemektedir; bazı göçmenler çeşitli nedenlerle kayıt dışı çalışabilmekte ve bu durum iş gücü piyasasının dinamiklerini farklı şekillerde etkileyebilmektedir. Dolayısıyla, ikamet izni almış göçmenlerin ekonomik büyüme, iş gücü dinamikleri ve kayıt dışı istihdam üzerindeki uzun vadeli etkilerinin incelenmesi büyük önem taşımaktadır. Bu çalışma, Türkiye'de ikamet izni alarak yaşamını sürdüren yabancı nüfusun makroekonomik göstergeler üzerindeki etkisini, özellikle işsizlik ve kişi

başına düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) büyüme oranı bağlamında analiz etmeyi amaçlamaktadır.

Değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini incelemek amacıyla 2005-2023 dönemine ait güncel verileri kullanarak kapsamlı bir analiz sunmaktadır. İlk olarak, kullanılan değişkenler tanımlanmış ve bu değişkenler arasındaki olası teorik ilişkiler detaylandırılmıştır. Ardından, değişkenlerin verileri ilgili resmi veri kaynaklarından temin edilerek veri seti oluşturulmuş, serilerin durağan olup olmadığını belirlemek amacıyla birim kök testleri uygulanmıştır. Değişkenler arası olası nedensellik ilişkisini belirlemek amacı ile iki VAR modeli kurulmuş ve kurulan VAR modellerinin doğrulama testleri yapılmıştır. Değişkenler arasındaki ilişki ayrı ayrı değerlendirilmiş, seriler farklı derecelerde durağan olsa bile düzey seviyelerinde çalışma imkânı ve güvenilir sonuçlar sunan Toda-Yamamoto testi uygulanarak nedensellik ilişkileri analiz edilmiştir. Çalışmanın en önemli katkılarından birisi, Türkiye’de ikamet izni almış yabancı nüfusun işsiz sayısı ve Kişi Başına Düşen GSYİH Büyüme Oranı (Yıllık %) üzerindeki etkilerini VAR modeli çerçevesinde ele alarak incelemesidir. Mevcut literatürde göç, işsizlik ve ekonomik büyüme değişkenleri arasındaki ilişki sıkça araştırılmış olsa da, Türkiye’de ikamet izni almış yabancıların ekonomik göstergeler üzerindeki etkisini bireysel düzeyde, yani yabancı nüfusun demografik ve ekonomik karakteristiklerini dikkate alarak ampirik olarak analiz etmektedir. Son olarak, çalışmadan elde edilen bulgular ışığında, göç ve işsizlik arasındaki dinamikler tartışılmış ve politika yapıcılar için öneriler sunulmuştur.

KAVRAMSAL VE TEORİK ZEMİN

Neoklasik ekonomi teorisine göre, piyasa ekonomisi arz ve talep dengesi üzerinden işler ve işgücü piyasasında da benzer bir denge mekanizması bulunur. İşgücü arzı, mevcut iş gücünü tanımlarken; talep, işletmelerin istihdam etmek istediği iş gücünü ifade eder. İşgücü piyasalarında, işsizlik oranı arttıkça ücretlerin düşmesi; işsizlik oranları azaldığında ise ücretlerin artması beklenmektedir. Bu denge mekanizması, işgücü piyasasında göçün etkilerini anlamada önemli bir teorik çerçeve sunmaktadır.(Bilir, 2017).

Ernst Georg Ravenstein, 19. yüzyılın sonlarında "Göç Kanunları"ını ortaya koyarak göç hareketlerini sistematik bir şekilde açıklamaya çalışmıştır. Ravenstein'in çalışmaları, göçün genellikle ekonomik nedenlere dayandığını ve insanların daha iyi yaşam koşulları arayışıyla hareket ettiğini vurgulamaktadır. Bu kanunlara göre, göç edenler genellikle kısa mesafeleri tercih eder, büyük şehirler göçmenler için ana hedef olur ve ekonomik fırsatlar göçün temel itici gücünü oluşturur.(Sinin, 2023)

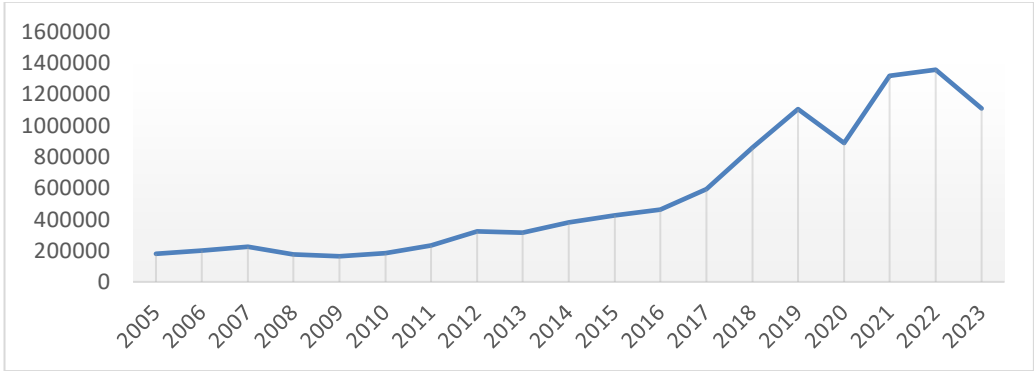
Neoklasik göç teorisi, Ernst Georg Ravenstein tarafından 19. yüzyılın sonlarında ortaya atılan "Göç Kanunları"na dayanır. Daha sonra bu teori, Harris ve Todaro, (1970) gibi ekonomik modellerle geliştirilmiştir.(Bozkaya ve Kum, 2022)

Neoklasik makro göç teorisine göre, ekonomik açıdan daha az gelişmiş ülkelerdeki işgücü, daha gelişmiş ülkelerin işgücü piyasasına yönelme eğilimindedir ve bu hareketliliğin temel nedeni ücret farklılıklarıdır. Bu bağlamda, uluslararası işgücü akışı, işçilerin daha yüksek gelir elde edebileceği bölgelere yönelmesiyle şekillenmektedir.(Demir, 2023; Abanat-Unat, 2002;39).

Bu çalışmada, Türkiye’de ikamet izni ile bulunan yabancı nüfus ile işsizlik sayısı ve kişi başına düşen GSYİH büyüme oranı arasındaki ilişki analiz edilecektir. Türkiye, son yıllarda önemli bir göç alan ülke haline gelmiş ve bu durum, Türkiye’de ikamet izni ile bulunan yabancı nüfusun iş gücü piyasası üzerindeki etkisi, istihdam olanaklarını ve işsizlik seviyelerini nasıl değiştirdiği açısından önemli bir araştırma konusu olmuştur. Diğer yandan, yabancı nüfusun artışı ekonomik büyümeyi doğrudan etkileyebilir mi sorusu, göç ve ekonomi ilişkisini anlamada kilit bir noktadır. Çalışmada yer alan değişkenler ve olası nedensellik ilişkileri şu şekilde tanımlanabilir:

İkamet İzni ile Bulunan Yabancılar: Bu veri, Türkiye’de uzun süreli ikamet eden yabancıların sayısını ifade etmektedir. Çalışmada, ikamet izni almış yabancıların Türkiye'deki iş gücü piyasası ve kişi başına düşen Gayrisafi Yurt İçi Hasıla (GSYİH) üzerindeki etkileri incelenmektedir.

Grafik 1. İkamet İzni ile Bulunan Yabancılar



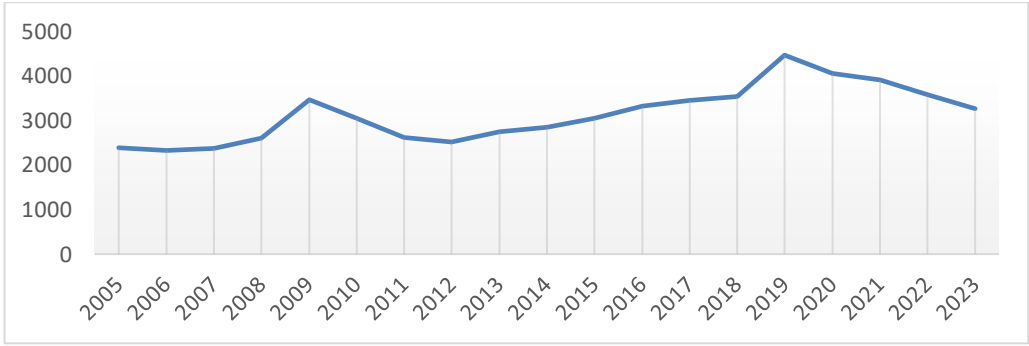
Kaynak: T.C Göç İdaresi’nden elde edilen veriler kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Grafik 2. incelendiğinde Türkiye’de ikamet izni ile bulunan yabancı sayısının 2005-2023 yılları arasındaki yıllık değişimi gösterilmektedir. Verilere göre, yabancı nüfusu son yıllarda belirgin bir artış göstermiştir. Özellikle 2011 yılında Suriye’de

başlayan iç savaş, Türkiye'ye yönelik göç akışını önemli ölçüde artırmıştır. 2014 yılından itibaren göç hareketlerindeki ivmelenme, grafikte de görüldüğü üzere yabancı nüfusunun hızlı bir şekilde yükselmesine neden olmuştur.

İşsiz Sayısı (Bin Kişi): Bu veri seti, 2005-2023 yılları arasındaki Türkiye'deki toplam işsiz sayısını (bin kişi cinsinden) göstermektedir. İşsiz sayısı, belirli bir dönemde aktif olarak iş arayan ancak herhangi bir işte çalışmayan bireyleri kapsamaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından hesaplanan işsizlik verileri, işgücü piyasasının durumu, ekonomik krizlerin etkileri ve istihdam politikalarının etkinliği hakkında önemli bilgiler sunmaktadır.

Grafik 2. Türkiye'deki İşsiz Sayısı (bin kişi)



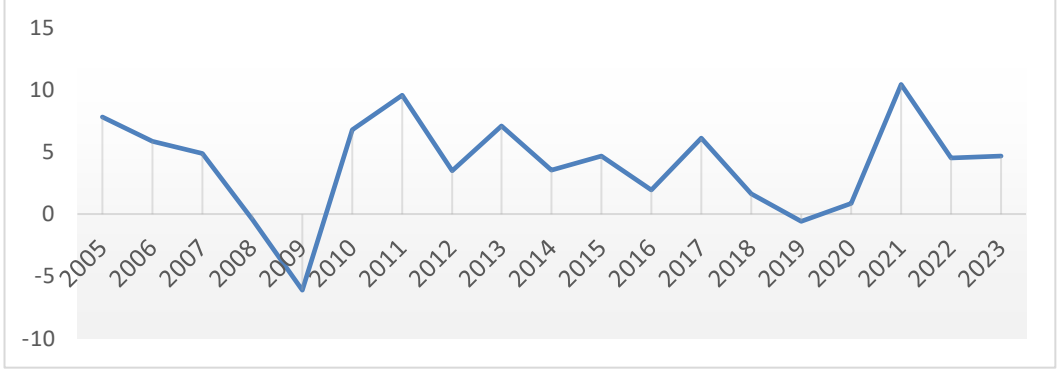
Kaynak: TÜİK' den elde edilen veriler kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Grafik, Türkiye'deki işsiz sayısının (bin kişi cinsinden) 2005-2023 yılları arasında nasıl değiştiğini göstermektedir. Genel olarak dalgalı bir seyir izleyen işsizlik rakamları, belirli dönemlerde ani artışlar ve düşüşler yaşamıştır. 2008 küresel ekonomik kriziyle birlikte işsiz sayısında belirgin bir artış yaşanmış, 2010 sonrası dönemde işsizlik rakamlarında bir miktar azalma görülse de, 2012-2018 yılları arasında istikrarlı bir artış eğilimi gözlemlenmiş, 2019 yılı itibarıyla işsiz sayısında daha belirgin bir artış yaşanmış ve bu yükseliş 2020 yılında COVID-19 pandemisinin etkisiyle en yüksek seviyelerden birine ulaşmıştır (Bulut ve Pinar; 2020). 2021 yılından itibaren işsiz sayısında kademeli bir azalma gözlemlenmiş olsa da, 2023 yılında hala yüksek seviyelerde seyretmektedir.

Kişi Başına Düşen GSYİH Büyüme Oranı (Yıllık %): Kişi başına düşen Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GSYİH), bir ülkenin toplam ekonomik üretiminin (GSYİH) ülke nüfusuna bölünmesiyle hesaplanan bir göstergedir. Bu değişken, ekonomik büyümenin bireylere nasıl yansıdığını ölçmek için kullanılır. Kişi başına düşen GSYİH büyüme oranı, bir önceki yıla kıyasla kişi başına düşen GSYİH'nin yüzde kaç arttığını veya azaldığını gösterir. Bu oran pozitif olduğunda kişi başına gelir

artarken, negatif olduğunda kişi başına düşen gelirden bir daralma yaşanmaktadır. Bu gösterge, bir ülkenin ekonomik performansını değerlendirmek ve refah düzeyindeki değişimleri analiz etmek için kritik bir öneme sahiptir.

Grafik 3. Kişi Başına Düşen GSYİH Büyüme Oranı (Yıllık %)



Kaynak: Dünya Bankasından elde edilen veriler kullanılarak tarafımızca oluşturulmuştur.

Grafik 3, kişi başına düşen Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH) büyüme oranlarının yıllık değişimlerini göstermektedir. 2008 küresel finans krizi ve 2020 COVID-19 pandemisi gibi ekonomik şoklar nedeniyle belirgin dalgalanmalar yaşanmış olup, 2010 ve 2021'de toparlanma gözlenmektedir. Genel olarak, büyüme oranları iç ve dış ekonomik gelişmelere bağlı olarak dalgalı bir seyir izlemektedir.

Bu veriler doğrultusunda, iki ana hipotez üzerinde yoğunlaşılacaktır:

Türkiye’de ikamet izni ile bulunan yabancı nüfus ile Türkiye’deki işsiz sayısı arasında bir ilişki vardır: Türkiye’de ikamet izni bulunan yabancı nüfus, çoğu zaman kayıt dışı istihdam edilmekte ve özellikle düşük beceri gerektiren sektörlerde işgücü arzını artırmaktadır. Kayıt dışı çalışma, işverenler için iş gücü maliyetlerini düşürme avantajı sağlarken, yerel işgücü açısından haksız rekabete neden olabilmektedir. Göçmenlerin ve ikamet izni sahiplerinin Türkiye’de kayıt dışı sektörde yoğunlaşması, özellikle düşük ücretli ve güvencesiz işlerde çalışan yerli işçilerin istihdam olanaklarını sınırlandırabilir. İşverenler için daha fazla iş gücü seçeneği olması, ücretlerin baskılanmasına yol açabilir ve işverenlerin daha düşük maliyetle çalışan göçmenleri tercih etmesine neden olabilir.

Neoklasik ekonomi teorisi bağlamında değerlendirildiğinde, işgücü arzındaki artış, işsizlik oranlarında yukarı yönlü bir baskı oluşturabilir. Göçmen işçilerin düşük ücretle çalışma eğiliminde olmaları, yerli işçilerin iş gücü piyasasında dezavantajlı konuma düşmesine yol açabilir. Sonuç olarak, Türkiye’de ikamet izni bulunan yabancı nüfusun kayıt dışı sektörlerde istihdam edilmesi, işgücü piyasasında arz-

talep dengesini değiştirebilecek bir faktör olarak ele alınmalıdır. Kayıt dışı istihdamın artışı, yerel işgücü üzerinde olumsuz etkiler yaratabilir ve işsizlik oranlarının yükselmesine katkıda bulunabilir.

Türkiye’de ikamet izni ile bulunan yabancı nüfus ile kişi başına düşen GSYİH’nın yıllık büyüme oranı arasında bir ilişki vardır: Türkiye’de ikamet izni ile bulunan yabancı nüfus ile kişi başına düşen GSYİH’nın yıllık büyüme oranı arasındaki ilişki değerlendirildiğinde, göçün ekonomik büyümeye etkisinin sınırlı olabileceği görülmektedir. Neoklasik Göç Teorisi’ne göre, göç hareketleri iş gücü arzını artırarak ücret seviyelerini düşürebilir ve bu durum yerel işçiler için ekonomik baskı oluşturabilir. Türkiye’de göçmen nüfusun büyük kısmı düşük vasıflı iş gücünden oluştuğu ve genellikle kayıt dışı istihdam edildiği için, üretkenlik artışı sınırlı kalmakta, dolayısıyla kişi başına düşen GSYİH’nın yıllık büyüme oranı üzerinde belirgin bir olumlu etki gözlemlenmeyebilir.

Öte yandan, düşük ücretlerle çalışmak istemeyen vasıflı yerli iş gücünün yurt dışına yönelmesi, Türkiye’nin nitelikli insan kaynağı açısından kayıp yaşamasına yol açabilir. Böyle bir süreç, uzun vadede kişi başlı ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebilir. Bu çerçevede, Türkiye özelinde göç ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin, göçmen iş gücünün niteliği ve istihdam koşulları göz önüne alındığında, klasik yaklaşımlardan farklılık gösterebileceği düşünülebilir.

Bu iki hipotez doğrultusunda, 2005-2023 yılları arasındaki veriler analiz edilerek, Türkiye’de işsizlik ve ekonomik büyüme arasındaki dinamikler daha iyi anlaşılacaktır. Bu analiz, Türkiye’de ikamet izni bulunan yabancı nüfusun işsizlik ve ekonomik büyüme ile olan olası nedensellik ilişkilerinin belirlenmesine katkı sağlayacaktır. 2005-2023 dönemi, Türkiye’deki işgücü piyasası ve ekonomik büyüme üzerindeki etkileri değerlendirmek için hem veri mevcudiyeti hem de ekonomik ve sosyal değişimler açısından kritik bir zaman dilimidir. Bu yıllar, küresel ekonomik krizler, göç dalgaları, pandeminin ekonomik etkileri ve Türkiye’nin ekonomik politikalarındaki değişiklikler nedeniyle işsizlik ve büyüme dinamiklerini analiz etmek için uygun bir çerçeve sunmaktadır.

Bu çalışmada işsizlik oranı yerine işsiz sayısının tercih edilmesinin temel nedeni, doğrudan işsizlikteki sayısal değişimi gözlemleyerek, yabancı nüfusun iş gücü piyasasına etkisini daha somut bir şekilde analiz edebilmektir. İşsizlik oranı, iş gücüne katılım gibi çeşitli faktörlerden etkilenecek şekilde değişkenlik gösterebilir ve doğrudan işsiz bireylerin sayısını yansıtmayabilir. Örneğin, iş gücüne katılım azaldığında işsizlik oranı düşebilir ancak işsiz bireylerin sayısında bir azalma olmayabilir. Bu nedenle, işsiz sayısı değişkeni, istihdam piyasasındaki

dalgalanmaları ve göç hareketlerinin etkisini daha doğrudan analiz etme olanağı sunmaktadır.

Genel ekonomik büyüme oranı yerine kişi başına düşen GSYİH büyüme oranının kullanılmasının nedeni ise, büyümenin sadece toplam üretim artışıyla değil, birey başına düşen ekonomik katkıyla değerlendirilmesini sağlamaktır. Türkiye'ye gelen yabancı nüfus, hem iş gücü piyasasında hem de ekonomik büyüme sürecinde farklı etkiler yaratabilir. Ancak, toplam GSYİH büyüme oranı, nüfus artışı gibi faktörlerden bağımsız olarak ekonomik refahı tam anlamıyla yansıtmayabilir. Kişi başına düşen GSYİH büyüme oranı, nüfus artışından bağımsız olarak ekonomik verimliliğin nasıl değiştiğini gösterdiği için daha anlamlı bir göstere olarak tercih edilmiştir. Böylece, yabancı nüfusun ekonomik büyüme üzerindeki etkisini, bireysel refah düzeyi üzerinden değerlendirmek mümkün olmaktadır.

Sonuç olarak, işsiz sayısının ve kişi başına düşen GSYİH büyüme oranının kullanılması, göç hareketlerinin Türkiye'deki iş gücü piyasası ve ekonomik refah üzerindeki etkisini daha sağlıklı bir şekilde analiz etmemizi sağlamaktadır.

LİTERATÜR

Göç ve işsizlik arasındaki ilişki, akademik literatürde geniş bir şekilde ele alınmış ve farklı yöntemler kullanılarak incelenmiştir. Yapılan çalışmalar, bu iki değişken arasındaki etkileşimin ülkelerin ekonomik yapısı, göçmen profili ve işgücü piyasasının dinamiklerine bağlı olarak farklı sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir. Bazı araştırmalar, göçün işsizlik oranlarını artırdığına işaret ederken, bazıları ise göçmenlerin işgücü piyasasına entegrasyonu ile istihdamın olumlu yönde etkilendiğini ortaya koymaktadır. Örneğin Gündoğmuş ve Bayir (2021) tarafından Avrupa ülkelerinde gerçekleştirilen bir çalışma, uluslararası göçün işsizlik oranları üzerindeki etkisini panel regresyon analizi ile incelemiş ve 27 Avrupa ülkesi için 2000-2017 dönemi verileri kullanılarak yapılan analizlerde göçün işsizlik üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin bulunmadığını göstermiştir.

Shan vd. (1999) Toda-Yamamoto yöntemi ile Avustralya ve Yeni Zelanda'da göç ve işsizlik arasındaki olası nedensellik ilişkisini bir VAR modeli ile analiz etmiş ve göç ile işsizlik arasında doğrudan bir ilişkisinin bulunmadığını ortaya koymuştur.

Islam (2007) Kanada'da göç ve işsizlik arasındaki ilişkiyi incelemiş ve çift yönlü nedensellik testleri sonucunda, göçün işsizlik üzerinde anlamlı bir etkisinin bulunmadığını tespit etmiştir. Eşbütünleşme testleri, uzun vadede göçün toplam işsizlik oranını artırmadığını göstermiştir. Nedensellik testi sonuçları ise, kısa

vadede geçmiş işsizlik oranlarının göçü azalttığını, ancak göçün işsizlik oranlarını etkilemediğini ortaya koymuştur.

Badinger ve Url, (2002) tarafından Avusturya'da 1991 yılı verileri kullanılarak yapılan inceleme, göçün işsizlik oranları üzerinde önemli bir belirleyici faktör olduğunu göstermiştir.

Izquierdo (2006) İspanya'da 1981-2016 döneminde uluslararası göç ve işsizlik oranı arasındaki ilişki incelendiğinde, göç ve istihdamın 2008 yılına kadar arttığı ancak ekonomik krizle birlikte işsizliğin keskin şekilde yükseldiği görülmüştür. Çalışma, İspanya'daki göç politikalarının etkisiyle göç ve işsizlik arasında eşbütünleşme olduğunu ve göçün işsizliği artırdığını ortaya koymaktadır.

Huynh ve Vo (2023) çalışmalarında, 1990-2020 döneminde 47 Asya ülkesinde göçün işsizlik üzerindeki etkilerini çeşitli ekonometrik yöntemlerle analiz etmiştir. Elde edilen bulgular, genel olarak göçün Asya ülkelerinde işsizliği azalttığını göstermektedir. Ancak, ülkeler gelir seviyelerine göre gruplandırıldığında, göçün düşük ve alt-orta gelirli ülkelerde (Hindistan, Endonezya, Filipinler, Vietnam) işsizliği artırdığı tespit edilmiştir.

Jean ve Jiménez (2011) 1984-2003 döneminde 18 OECD ülkesinde göçün işsizlik üzerindeki etkisini incelemiş ve uzun vadede kalıcı bir etkisinin olmadığını, ancak kısa vadede belirli politikalar çerçevesinde işsizlik oranlarında geçici artışlar görülebileceğini tespit etmiştir.

Pekmezci vd., (2023) çalışmasında, Türkiye için 2015:01-2022:01 dönemine ait aylık veriler kullanılarak göç ve işsizlik arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Araştırma bulgularına göre, değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişki tespit edilmemiştir. Ancak, göç sayısından işsizlik oranına doğru tek yönlü kısa dönemli bir ilişkinin var olduğu belirlenmiştir.

Küreselleşme ile birlikte uluslararası göç hareketlerinde özellikle 2000'li yıllardan itibaren belirgin bir artış yaşanmıştır. Bu çerçevede, göçün makroekonomik belirleyicilerini inceleyen çalışmalar önemli bulgular ortaya koymaktadır. Örneğin Köseoğlu ve Artan (2020) çalışmasında göç, işsizlik ve kişi başına düşen gelir arasındaki ilişkileri 2000-2016 dönemi için 27 OECD ülkesini kapsayacak şekilde panel veri analizi yöntemiyle test etmişlerdir. Çalışma bulgularına göre, işsizlik oranı göç üzerinde negatif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkiye sahip olup işsizlikte meydana gelen %1'lik artış, OECD ülkelerine yönelik göçü yaklaşık %0,3 oranında azalttığını tespit etmişlerdir. Aynı zamanda OECD ülkelerine yönelik göç üzerine yapılan analizler, kişi başına düşen gelirdeki %1'lik kalıcı artışın, göç

oranlarını yaklaşık %1 oranında artırdığını ve bu etkinin istatistiksel olarak anlamlı olduğunu ortaya koymuştur.,

Feridun (2007), İsveç ekonomisi bağlamında 1980-2004 dönemini kapsayan ampirik bir çalışmada, göç olgusu ile kişi başına düşen GSYİH ve işsizlik oranı gibi makroekonomik göstergeler arasındaki nedensel ilişkileri incelemiştir. Araştırmada, değişkenler arasındaki uzun dönemli dengelenme ilişkisini tespit etmek amacıyla Otoregresif Dağıtılmış Gecikme (ARDL) sınır testi yaklaşımına ve vektör hata düzeltme modeli (VECM) analizine başvurulmuştur. Elde edilen bulgular, göç ile kişi başına GSYİH arasında çift yönlü uzun vadeli bir nedensellik ilişkisi olduğunu ortaya koyarken, göçün işsizlik üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir artışa yol açtığı yönündeki yaygın hipotezi desteklememektedir.

Haktan vd., (2016), 1962-2012 dönemi için Türkiye dahil gelişmekte olan ülkelerde ekonomik büyüme ve göç ilişkisini incelemiştir. Panel veri analizlerinde ekonomik büyümeyi GSYİH büyüme oranı, göçü ise net göç oranı ile temsil eden veri seti kullanmışlardır. Analiz sonucunda, incelenen 18 ülkenin 13'ünde ekonomik büyüme ile göç arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bazı ülkelerde göçün ekonomik büyümeyi olumlu yönde etkilediği, bazılarında ise negatif bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

Konya ve Kabaklarlı (2023) 2011 yılında başlayan Suriye iç savaşının yarattığı mülteci akınının ekonomik büyüme üzerindeki etkisini incelemiştir. En fazla Suriyeli mülteciye ev sahipliği yapan 10 ülke (Türkiye, Lübnan, Ürdün, Almanya, Irak, Mısır, İsveç, Avusturya, ABD ve Kanada) üzerinde yapılan analizler, mülteci akınının ekonomik büyüme üzerinde pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi olduğunu göstermektedir. Mülteci sayısında %1'lik bir artışın ekonomik büyüme oranında %0.01'lik bir artışa yol açtığını tespit etmişler.

Morley (2006) ekonomik büyüme ve göç arasındaki nedensellik ilişkisini analiz etmek amacıyla Avustralya, Kanada ve ABD örneğinde ARDL sınır testi yaklaşımını kullanarak zaman serisi analizi gerçekleştirmiştir. Çalışmada, 1930-2002 yılları arasındaki yıllık veriler üzerinden ülkelerin ekonomik büyüme ve göç dinamiklerinin uzun dönemli eşbütünleşme ilişkisi taşıyıp taşımadığı ampirik olarak araştırılmıştır. Elde edilen bulgular, göçten ekonomik olarak yararlanmanın doğru bir nedensellik olduğunu, ancak ekonomik büyümenin göçü devam ettirmediğini göstermektedir. Granger nedensellik analizi bulguları, ekonomik büyümenin göç üzerindeki etkisinin istikrarlı ve kalıcı olmadığına işaret etmektedir.

Göv ve Dürrü (2017) Çalışmada, 2000-2016 dönemine ait 7 OECD ülkesinin yıllık verileri kullanılarak ekonomik büyüme ve göç arasındaki ilişki analiz edilmiştir. Dumitrescu ve Hurlin (2012) tarafından geliştirilen panel nedensellik testi ile

yapılan analizde, göç değişkeni olarak yabancı ülkede doğmuş ve hedef ülkeye sonradan gelen göçmenlerin oranı kullanılmıştır. Ekonomik büyüme değişkeni olarak ise kişi başına düşen gayri safi yurt içi hasıla büyüme oranı ele alınmıştır. Sonuçlar, göç değişkeninden ekonomik büyüme değişkenine doğru tek yönlü bir panel Granger nedensellik ilişkisinin varlığını ortaya koymuştur.

Meçik ve Koyuncu (2020) Türkiye'de 1991-2018 döneminde dış göç ile ekonomik büyüme ilişkisini Toda-Yamamoto nedensellik yöntemiyle inceleyen bir çalışma gerçekleştirmişlerdir. Elde edilen ampirik bulgular, Türkiye özelinde göçten ekonomik büyümeye doğru tek yönlü nedensellik ilişkisi tespit etmişleridir.

Göç ve işsizlik arasındaki ilişki üzerine yapılan akademik çalışmalar, farklı ülkeler ve dönemler için çeşitli metodolojiler kullanılarak incelenmiş ve farklı sonuçlar elde edilmiştir. Literatürde, göçün işsizlik üzerindeki etkisinin ülkelerin ekonomik yapısı, göçmen profili ve işgücü piyasasının dinamiklerine bağlı olarak değişkenlik gösterdiği görülmektedir. Bazı araştırmalar göçün işsizliği artırdığına işaret ederken, bazıları göçmenlerin işgücü piyasasına entegrasyonu ile istihdamın olumlu yönde etkilendiğini göstermektedir. Bunun yanı sıra, göç ile ekonomik büyüme arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalar, göçün ekonomik büyümeyi teşvik edebileceğini ve uzun vadede pozitif etkiler yaratabileceğini ortaya koymaktadır. Ancak bu etkinin ülkelerin ekonomik yapısına, göç politikalarına ve işgücü piyasasının esnekliğine bağlı olarak değişkenlik gösterdiği de vurgulanmaktadır. Genel olarak literatürde, göç ve işsizlik arasındaki ilişkinin tek yönlü ve kesin bir nedensellik içermediği, aksine çok boyutlu ve dinamik bir süreç olduğu görülmektedir.

VERİ SETİ, YÖNTEM VE BULGULAR

Çalışma, 2005-2023 dönemine ait verileri kullanarak, Türkiye'de ikamet izni almış yabancı nüfusun işsizlik ve ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini ampirik olarak analiz edecektir. İşsizlik sayısı ve Türkiye'de ikamet izni almış yabancı sayısı değişkenlerinin logaritması alınmıştır çünkü bu değişkenler büyük sayılar olup geniş bir aralıkta değişim göstermektedir. Logaritmik dönüşüm, verilerin normal dağılıma daha uygun hale gelmesini sağlamaktadır. Ancak, kişi başına düşen GSYİH büyüme oranı zaten yüzde olarak ifade edilen bir oran olduğu ve negatif değerler içerebildiği için logaritmik dönüşüm uygulanmamıştır. Bu seçim, analiz sonuçlarının daha doğru ve güvenilir olmasını sağlamak adına yapılmıştır. Değişkenler arası nedensellik ilişkisini tespit etmek amacı ile Toda-Yamamoto Nedensellik Testi uygulanmıştır. Çalışmanın tüm istatistiksel analizleri EViews 13 programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

Toda-Yamamoto nedensellik testi, özellikle Granger (1969) tarafından geliştirilen klasik nedensellik testinin karşılaştığı sınırlamaları aşmak amacıyla geliştirilmiştir. Granger yönteminin en önemli kısıtlarından biri, durağan olmayan serilerin önce durağan hale getirilmesini gerektirmesidir (Jain ve Ghosh, 2013). Ancak Toda-Yamamoto (1995) yöntemi, farklı durağanlık seviyelerine sahip serilerle doğrudan çalışabilme avantajı sunmaktadır. Ayrıca, geleneksel Granger metodolojisinde serilerin durağan hale getirilmesi sürecinde yaşanabilecek bilgi kayıpları, analizin doğruluğunu olumsuz etkileyebilir. Toda-Yamamoto yöntemi, bu kısıtı ortadan kaldırarak farklı durağanlık seviyelerinde bulunan serilerle doğrudan analiz yapmayı mümkün kılar. Böylece, daha güvenilir ve kapsamlı sonuçlar elde edilmesine katkı sağlamaktadır (Gazel, 2017; Toda-Yamamoto, 1995).

Toda-Yamamoto yönteminin uygulanabilmesi için öncelikle VAR modeli kurularak uygun gecikme uzunluğu (k) ve en yüksek bütünleşme derecesi (dmax) belirlenmelidir. Ardından, bu parametreler doğrultusunda (k + dmax) uzunluğunda bir VAR modeli tahmin edilmektedir (Toda-Yamamoto, 1995).

Tablo 1. Kullanılan Değişkenler

Değişken Adı	Kısaltma	Dönem	Veri Kaynağı
İkamet İzni ile Bulunan Yabancılar	LY	2005-2023	T.C. İdaresi Göç
İşsiz Sayısı (bin kişi)	LIS	2005-2023	TÜİK
Kişi başına düşen GSYİH'nın yıllık büyüme oranı (%)	X	2005-2023	Dünya Bankası Veri

Analizde kullanılan değişkenler ve bu değişkenlere ilişkin bilgiler aşağıdaki tabloda sunulmuştur:

Nedensellik analizi kapsamında, iki ayrı VAR modeli oluşturulmuştur:

VAR 1. Toplam İşsiz sayısı ve İkamet İzni ile Bulunan Yabancılar İlişkisi Modeli

VAR 2. VAR 2: Kişi Başına Düşen GSYİH'nın Yıllık Büyüme Oranı (%) ve İkamet İzni ile Bulunan Yabancılar İlişkisi Modeli

İki ayrı VAR modelinin kurulmasının amacı, işsiz sayısı ile kişi başına düşen GSYİH'nın yıllık büyüme oranı verilerinin doğrudan incelenmemesidir. Buradaki temel amaç, Türkiye'ye yerleşen yabancı nüfusun işsizlik ve ekonomik büyüme üzerindeki etkisini ayrı ayrı değerlendirmektir. Bu sayede, her bir model kendi veri seti içinde analiz edilerek sonuçların geçerliliği korunmuştur. Bu bağlamda,

incelenen değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisini belirlemek amacıyla aşağıdaki VAR modelleri oluşturulmuştur:

$$LIS_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^k \alpha_{1i} LIS_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+dmax} \alpha_{2j} LIS_{t-j} \sum_{i=1}^k \beta_{1i} LY_{t-i} + \sum_{j=m+1}^{k+dmax} \beta_{1i} LY_{t-j} + \varepsilon_{1t} \quad (1)$$

$$LY_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^k \delta_{1i} LY_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+dmax} \delta_{2j} LY_{t-j} \sum_{i=1}^k \theta_{1i} LIS_{t-i} + \sum_{j=m+1}^{k+dmax} \theta_{1i} LIS_{t-j} + \varepsilon_{2t} \quad (2)$$

$$LIS_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^k \eta_{1i} LIS_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+dmax} \pi_{2j} LIS_{t-j} \sum_{i=1}^k \varpi_{1i} X_{t-i} + \sum_{j=m+1}^{k+dmax} \varpi_{1i} X_{t-j} + \varepsilon_{1t} \quad (3)$$

$$X_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^k \phi_{1i} X_{t-i} + \sum_{j=k+1}^{k+dmax} \phi_{2j} X_{t-j} \sum_{i=1}^k \varphi_{1i} LIS_{t-i} + \sum_{j=m+1}^{k+dmax} \varphi_{1i} LIS_{t-j} + \varepsilon_{2t} \quad (4)$$

Bu denklemlerde, LIS, LY ve LX ilgili değişkenleri temsil etmekte olup, α , β , δ , θ , η , ϖ , ϕ , φ katsayıları gecikmeli bağımlı ve bağımsız değişkenlerin etkilerini ifade etmektedir. Modelde yer alan ε_{1t} ve ε_{2t} hata terimlerinin sıfır ortalama ve sabit kovaryans matrisine sahip olduğu varsayılmaktadır.

Bu bağlamda, değişkenler arasındaki nedenselliğin yönünü belirlemek için aşağıdaki durumlar dikkate alınmaktadır:

- Eğer $\beta_{1i} = 0, \forall i$ hipotezi test edilip reddedilirse, LY değişkeninin LIS değişkeni üzerinde nedenselliği olduğu sonucuna ulaşılır.
- Benzer şekilde, $\theta_{1i} = 0, \forall i$ hipotezinin reddedilmesi, LIS değişkeninin LY değişkeni üzerinde nedenselliğine sahip olduğunu gösterir.

Aynı çerçevede, LIS ve X değişkenleri arasındaki nedensellik ilişkisi de değerlendirilmektedir.

- Eğer, $\varpi_{1i} = 0, \forall i$ hipotezi reddedilirse X değişkeninin LIS değişkeni üzerinde nedenselliği olduğu anlaşılır.
- Ters durumda, $\varphi_{1i} = 0, \forall i$ hipotezinin reddedilmesi, LIS değişkeninin X değişkeni üzerinde nedenselliğe sahip olduğunu göstermektedir.

Toda-Yamamoto yaklaşımı kapsamında, modelin tahmin edilmesinin ardından, genişletilmiş VAR modelindeki ilave gecikme terimlerinin katsayıları sıfır hipotezi altında Wald testi uygulanmaktadır. Eğer H_0 hipotezi test edilip reddedilirse, bağımsız değişkenin bağımlı değişken üzerinde nedensel bir etkisinin olduğu sonucuna ulaşılır. Düzeltilmiş Wald test istatistiğinin χ^2 tablosundaki k serbestlik

dereceli değerden büyük çıkması durumunda belirtilen hipotezler reddedilmektedir (Medetoğlu ve Doğru, 2022; Gazel, 2017).

Toda-Yamamoto yaklaşımı, değişkenlerin bütünleşme derecelerinden bağımsız olarak uygulanabilmesi ve yanlış modelleme riskini minimize etmesi nedeniyle ampirik çalışmalar için yaygın olarak tercih edilen bir yöntemdir.

Tablo 2. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Augmented Dickey-Fuller	t-Statistic	Prob.
DLIS (1)	-3.460532	0.0231
DLY (1)	-3.660340	0.0156
DX (1)	-3.726565	0.0137
Test critical values:	1% level	-3.886751
	5% level	-3.052169
	10% level	-2.666593

Tablodaki ADF birim kök testi sonuçlarına göre, analizde kullanılan tüm değişkenler düzey değerlerinde durağan değildir. Ancak, değişkenlerin birinci farkları alındığında, %5 anlamlılık seviyesinde durağan hale geldiği tespit edilmiştir. Birim kök testlerinden elde edilen bulgular doğrultusunda, Toda-Yamamoto yaklaşımı, serilerin farklı entegrasyon derecelerine sahip olması durumunda bile düzey değerleriyle analiz yapma imkânı sunması nedeniyle tercih edilmektedir. Ayrıca, kullanılan veri setinin görece kısa dönemli olması nedeniyle, fark alma işlemiyle yaşanabilecek veri kaybını en aza indirerek güvenilir sonuçlar elde edilmesine katkı sağlamaktadır. Bu doğrultuda, Toda-Yamamoto yöntemi, serilerin uzun dönem dengesini bozmadan düzey değerleriyle analiz yapma avantajı sağlayarak modelin istatistiksel tutarlılığını artırmaktadır.

Bir VAR modelinin oluşturulabilmesi için uygun gecikme uzunluğunun belirlenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda, birinci VAR modelleri için en uygun gecikme uzunluğu $k+d_{max}=1+2$ formülü kullanılarak 3 olarak tespit edilmiştir. Belirlenen gecikme uzunluklarının doğruluğu, ilgili modeller üzerinde gerçekleştirilen doğrulama testleri ile istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar vermesiyle desteklenmektedir.

Gecikme uzunluğu 3 olarak belirlenen modeller üzerinde çeşitli doğrulama testleri uygulanmıştır. Yapılan testler sonucunda, (Otokorelasyon LM, Heteroskedasite

Testi, Jarque-Bera ve AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri) otokorelasyon ve değişen varyans problemlerinin olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca, AR karakteristik polinomuna ait ters köklerin birim çemberin dışında kalmaması, modellerin istikrar (kararlılık) koşulunu sağladığını ve durağan olduklarını göstermektedir. Aynı zamanda yapılan Jarque-Bera testi değişkenlerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, her iki modelin de güvenilir ve istatistiksel olarak anlamlı sonuçlar verdiğini göstermektedir. Bulguların detaylı sonuçları için bkz. **Tablo 7, 8, 9, 10, 11, 12 ve 13** ile **Şekil 1 ve 2** (Ekler kısmı).

Tablo 3. LIS=> LY Toda-Yamamoto Nedensellik Sonucu

Test Statistic	Value	df	Probabilite
Chi-square	7.352211	3	0.0253214

NOT: $0.0253214 < 0.05$ H0 red Türkiye'deki toplam işsiz sayısından Türkiye'de ikamet izni ile bulunan yabancı nüfusuna doğru nedensellik vardır.

Tablo 4. LY => LIS Toda-Yamamoto Nedensellik Sonucu

Test Statistic	Value	df	Probabilite
Chi-square	7.454542	3	0.0240584

NOT: $0.0240584 < 0.05$ H0 red Türkiye'de ikamet izni ile bulunan yabancı nüfusundan Türkiye'deki toplam işsiz sayısına doğru nedensellik vardır.

Tablo 5. LIS => LX Toda-Yamamoto Nedensellik Sonucu

Test Statistic	Value	df	Probability
Chi-square	0.005840	2	0.93908504

NOT: $0.9971 > 0.05$ H0 kabul Türkiye'de ikamet izni ile bulunan yabancı nüfusundan Kişi başına düşen GSYİH'nın yıllık büyüme oranına doğru nedensellik yoktur.

Tablo 6. LX => LIS Toda-Yamamoto Nedensellik Sonucu

Test Statistic	Value	df	Probability
Chi-square	2.914222	2	0.33899667

NOT: $0.2329 > 0.05$ H0 kabul Kişi Başına düşen GSYİH'nın yıllık büyüme oranından Türkiye'de ikamet izni ile bulunan yabancı nüfusuna doğru nedensellik yoktur.

Hipotez Kapsamında Elde Edilen Bulgular:

Türkiye’deki ikamet izni ile bulunan yabancı nüfus ile toplam işsiz sayısı arasındaki ilişkiyi test eden hipotez kapsamında yapılan Toda-Yamamoto nedensellik analizi sonuçlarına göre, Türkiye’deki toplam işsiz sayısı ile ikamet izni bulunan yabancı nüfusu arasında çift yönlü bir nedensellik ilişkisi tespit edilmiştir ($p=0.0253214<0.05$), ($p=0.0240584<0.05$).

Hipotez Kapsamında Elde Edilen Bulgular:

Türkiye’deki ikamet izni ile bulunan yabancı nüfus ile kişi başına düşen GSYİH’nın yıllık büyüme oranı arasındaki ilişkiyi test eden hipotez kapsamında yapılan Toda-Yamamoto nedensellik analizi sonuçlarına göre, Türkiye’deki ikamet izni bulunan yabancı nüfusundan kişi başına düşen GSYİH’nın yıllık büyüme oranına doğru herhangi bir nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir ($p=0.93908504>0.05$). Benzer şekilde, kişi başına düşen GSYİH’nın yıllık büyüme oranından Türkiye’de ikamet izni bulunan yabancı nüfusa doğru da bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır ($p=0.33899667>0.05$).

SONUÇ VE TARTIŞMA

Türkiye’deki ikamet izni ile bulunan yabancı nüfus ile Türkiye’deki toplam işsiz sayısı arasındaki ilişkiyi test eden hipotez kapsamında yapılan Toda-Yamamoto nedensellik analizi sonuçlarına göre, Türkiye’de işsiz sayısındaki değişimler yabancıların ikamet izni alma eğilimini etkilediğini, aynı zamanda ikamet izni ile bulunan yabancı nüfusun artmasının Türkiye’deki işsiz sayısı üzerinde belirli etkiler yaratabileceğini ortaya koymaktadır. Özellikle, Türkiye’ye gelen yabancıların iş gücü piyasasına katılımı, işsiz sayısı üzerinde baskı oluşturabilir. Yabancı işgücünün artması, özellikle düşük vasıflı işlerde yerli işçilerle rekabeti artırarak işsiz sayısının yükselmesine neden olabilir. Ayrıca, yerli işgücünün ikame edilmesi ve düşük ücretle çalışma eğilimi, bazı sektörlerde işsiz sayısının artmasına yol açabilir.

Bu çerçevede, Türkiye’nin yabancı işgücü politikalarını daha etkin hale getirmek ve işsiz sayısı üzerindeki olumsuz etkileri minimize etmek amacıyla bazı politika önerileri geliştirilmelidir.

İşgücü Piyasasında Düzenleyici Politikalar: Yabancı işçilerin belirli sektörlere entegrasyonunu sağlamak için düzenleyici politikalar oluşturulmalı ve yerel işgücünün korunması adına kota ve denetim mekanizmaları güçlendirilmelidir.

İşgücü Planlaması: Türkiye’de ihtiyaç duyulan sektörlerde yabancı işgücünün düzenli ve kontrollü bir şekilde istihdam edilmesi sağlanmalı, özellikle vasıflı işgücünün ekonomiye kazandırılması için politikalar geliştirilmelidir.

Kayıt Dışı İstihdamın Önlenmesi: Kayıt dışı istihdamın önüne geçmek amacıyla denetim mekanizmaları artırılmalı ve yabancı işgücünün kayıtlı çalışmaya teşvik edilmesi sağlanmalıdır.

Göç Politikalarının İşsiz Sayısı ile Uyumlu Hale Getirilmesi: Yabancılara verilen ikamet izinlerinin yerel işgücü üzerindeki etkisi dikkate alınarak göç politikaları yeniden şekillendirilmeli ve ülkenin ekonomik yapısına uygun bir şekilde yönetilmelidir.

Sonuç olarak, Türkiye’deki işsiz sayısı ile ikamet izni ile bulunan yabancı nüfus arasındaki çift yönlü nedensellik ilişkisi, göç politikalarının işgücü piyasası üzerindeki etkilerini göz önünde bulundurarak daha dengeli ve sürdürülebilir politikalar oluşturulması gerektiğini göstermektedir. Yabancı nüfusun işgücü piyasasına entegrasyonu sağlanırken, yerel işgücünün korunması ve işsiz sayısının minimize edilmesi için etkili stratejilerin geliştirilmesi büyük önem taşımaktadır.

Türkiye’deki ikamet izni ile bulunan yabancı nüfus ile kişi başına düşen GSYİH'nın yıllık büyüme oranı arasındaki ilişkiyi test eden hipotez doğrultusunda yapılan Toda-Yamamoto nedensellik analizi sonuçlarına göre, iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunmamaktadır.

Bu sonuçlar, ekonomik büyüme ile göç arasındaki ilişkinin doğrudan bir nedensellik içermediğini ve farklı değişkenler tarafından şekillendirildiğini göstermektedir. Türkiye’de bulunan ve ikamet izni verilen yabancı nüfusun ekonomik büyüme üzerinde doğrudan bir faydasının olmadığı görülmektedir.

Sonuç olarak, Türkiye’deki ikamet izni ile bulunan yabancı nüfus ile kişi başına düşen GSYİH'nın yıllık büyüme oranı arasında anlamlı bir nedensellik ilişkisi bulunmaması, göç politikalarının ekonomik büyüme hedefleriyle doğrudan ilişkilendirilemeyeceğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda, göç ve ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin daha derinlemesine incelenmesi ve uzun vadeli politikaların oluşturulması büyük önem taşımaktadır.

YAZARLARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar, çalışmanın tümüne ortak katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluşun destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Abanat-Unat, N. (2002). Bitmeyen göç: Konuk işçilikten ulus-ötesi yurttaşlığa (Vol. 1). İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Badinger, H., & Url, T. (2002). Les déterminants du chômage régional: Des preuves provenant de l'Autriche. *Regional Studies*, 36(9), 977–988. <https://doi.org/10.1080/0034340022000022558>

Bilir, H. (2017). Yeni-Keynesyen iktisatta ücret yapışkanlıkları. *Politik Ekonomik Kuram*, 1 (1), 188-213.

Bozkaya, Ş., & Kum, H. (2022). Neoklasik Makro Göç Kuramı Çerçevesinde Uluslararası Göç: En Çok Göç Alan Ülkeler Üzerine Bir Analiz. *International Journal of Social Inquiry*, 15(1), 177–194. <https://doi.org/10.37093/ijsi.1007970>

Bulut, R., & Pinar, C. (2020). Covid-19 pandemisi döneminde Türkiye’de istihdam ve işsizlik. *Oğuzhan Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(2), 217-225.

Demir, E. (2023). Uluslararası Göç Teorileri Üzerine Sosyoekonomik Bir Değerlendirme. *Turkish Academic Research Review*, 8(4), 1407-1428.

Dumitrescu, E. I., & Hurlin, C. (2012). Testing for Granger non-causality in heterogeneous panels. *Economic Modelling*, 29(4), 1450–1460. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2012.02.014>

Ekici, S., & Tuncel, G. (2015). Göç ve insan. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1), 9-22.

Feridun, M. (2007). Income and Unemployment: An Application of the Bounds Testing Approach to Cointegration Author(s): Mete Feridun Source. In *The Journal of Developing Areas* (Vol. 41, Issue 1).

Gazel, S. (2017). GAZEL, S. (2017). Stratejik emtialar ve finansal değişkenler: Türkiye için bir ardl sınır testi yaklaşımı. *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 19(2), 544-563.

Göv, A., & Dürrü, Z. (2017). Göv, A., & Dürrü, Z. (2017). Göç ve ekonomik büyüme ilişkisi: Seçilmiş OECD ülkeleri üzerine ekonometrik bir analiz.

Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 3(4), 491-502.
www.ekonomikarastirmalar.org

Granger, C. W. (1969). Granger, C. W. (1969). Investigating causal relations by econometric models and cross-spectral methods. *Econometrica: journal of the Econometric Society*, 424-438.

Gündoğmuş, B., & Bayir, M. (2021). The effect of international migration on unemployment: An empirical analysis on the European countries. *Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(4), 2204-2217.

Haktan, S., Bozkurt, E., Künü, S., & Sevinç, D. E. (2016). Ekonomik büyüme ve göç ilişkisi: Gelişmekte olan ülkelere dayalı bir analiz. In *International Conference on Eurasian Economies* (pp. 398-403).

Harris, J. R., & Todaro, M. P. (1970). American Economic Association Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis. In *Source: The American Economic Review* (Vol. 60, Issue 1).

Huynh, H. H., & Vo, D. H. (2023). The Effects of Migration on Unemployment: New Evidence from the Asian Countries. *Sustainability (Switzerland)*, 15(14).
<https://doi.org/10.3390/su151411385>

Islam, A. (2007). Immigration unemployment relationship: The evidence from Canada. *Australian Economic Papers*, 46(1), 52-66.

Izquierdo, R. A. (2006). El acceso de los inmigrantes irregulares al mercado de trabajo: Los procesos de regularización extraordinaria y el arraigo social y laboral. *Revista del Ministerio de Trabajo e Inmigración*, 63, 175-196.

Jain, A., & Ghosh, S. (2013). Dynamics of global oil prices, exchange rate and precious metal prices in India. *Resources Policy*, 38(1), 88-93.
<https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2012.10.001>

Jean, S., & Jiménez, M. (2011). The unemployment impact of immigration in OECD countries. *European Journal of Political Economy*, 27(2), 241-256.
<https://doi.org/10.1016/j.ejpoleco.2010.11.006>

Karakaya, H. (2020). Türkiye’de göç ve etkileri. *Fırat Üniversitesi Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 4(2), 93-130.

Kirman, M. A. (2017). Sosyal bir olgu olarak göç. İslam Coğrafyasında Terör, Göç ve Mültecilik Sempozyumu, Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Yayınları, Rize. ss, 109-129.

Konya, S., & Kabaklarlı, E. (2023). Göçün ekonomik büyümeye etkileri: seçilmiş ülkeler üzerine panel veri analizi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi, 26(1), 20-34.

Köseoğlu, M., & Artan, G. (2020). Göç, işsizlik ve gelir arasındaki ilişkilerin analizi: OECD ülkeleri örneği. Uluslararası Ekonomi ve Yenilik Dergisi, 6(1), 61-81. In International Journal of Economics and Innovation (Vol. 6, Issue 1).

Meçik, O., & Koyuncu, T. (2020). Türkiye’de göç ve ekonomik büyüme ilişkisi: Toda-Yamamoto nedensellik testi. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 9(3), 2618-2635. <http://www.itobiad.com/tr/pub/issue/56503/748770><http://www.itobiad.com/>

MEDETOĞLU, B., & DOĞRU, E. (2022). Toda-Yamamoto Testi ile Nedensellik İlişkisi Tespiti: Değerli Metaller Üzerine Bir Uygulama. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(4), 747–757. <https://doi.org/10.29106/fesa.1183279>

Morley, B. (2006). Causality between economic growth and immigration: An ARDL bounds testing approach. Economics Letters, 90(1), 72–76. <https://doi.org/10.1016/j.econlet.2005.07.008>

Pekmezci, A., Bozkurt, K., & Taş, Ö. (2023). Türkiye için Göç ve İşsizlik Üzerine Bir Uygulama.

Shan, J., Morris, A., & Sun, F. (1999). Immigration and unemployment: New evidence from Australia and New Zealand. International Review of Applied Economics, 13(2), 253–260. <https://doi.org/10.1080/026921799101698>

Sinin, S. (2023). Tarihsel Süreçte Göç Olgusu ve Göç Kuramları Üzerine Genel Bir Değerlendirme. In Tarih Alanında Seçme Yazılar-VI. Özgür Yayınları. <https://doi.org/10.58830/ozgur.pub397.c1738>

Toda, H. Y., & Yamamoto, T. (1995). Statistical inference in vector autoregressions with possibly integrated processes. In EUEVfER Journal of Econometrics (Vol. 66).

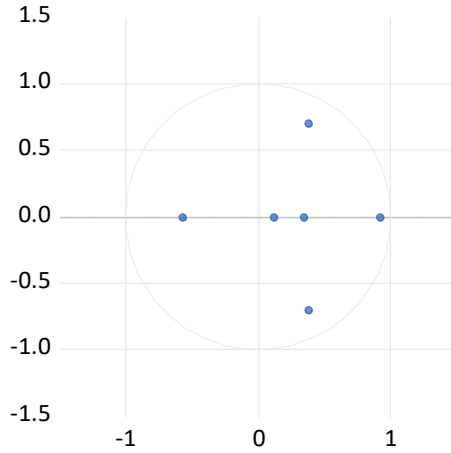
EKLER

Tablo 7. VAR 1. Otokorelasyon LM Testi Sonuçları

La g	LRE* stat	d f	Prob.	Rao F-stat	df	Prob.
1	5.097656	4	0.2774	1.440379	(4, 12.0)	0.2802
2	0.938492	4	0.9190	0.224584	(4, 12.0)	0.9194
3	1.567245	4	0.8147	0.384376	(4, 12.0)	0.8157
4	3.071011	4	0.5460	0.799403	(4, 12.0)	0.5483

NOT:0.1246>0.05, 0.8133>0.05, 0.96027>0.05, 0.9656>0.05 H0 kabul edilir. Otokorelasyon sorunu yoktur.

Şekil 1. 1.VAR AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri



Not: AR karakteristik polinomunun ters kökleri çember içinde kaldığında modelin kararlı ve durağan olduğu kabul edilir.

Tablo 8. 1. VAR Heteroskedasite Testi Sonuçları

Chi-sq	df	Prob.
35.43169	36	0.4954

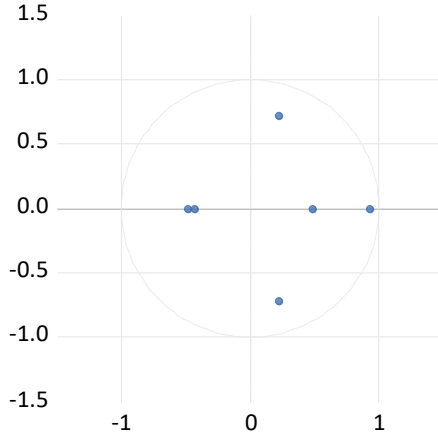
NOT:0.4954>0.05 H0 kabul edilir. Değişen varyans sorunu yoktur.

Tablo 9. 1. VAR Normallik Testi Sonuçları

Component	Jarque-Bera	df	Prob.	Rao F-stat
1	1.147760	2	0.5633	1.440379
2	6.075650	2	0.0479	0.224584
Joint	7.223409	4	0.1245	0.384376

NOT:0.1245>0.05 H0 kabul edilir. Değişkenler normal dağılım göstermektedir.

Şekil 2. 2. VAR AR Karakteristik Polinomunun Ters Kökleri



Not: AR karakteristik polinomunun ters kökleri çember içinde kaldığında modelin kararlı ve durağan olduğu kabul edilir.

Tablo 10. 2. VAR Otokorelasyon LM Testi Sonuçları

La g	LRE* stat	df	Pro b.	Rao F-stat	df	Prob.
1	4.592 484	4	0.3 317	1.2711 38	(4, 12.0)	0.3345
2	5.832 564	4	0.2 120	1.6986 30	(4, 12.0)	0.2147
3	1.849 507	4	0.7 634	0.4586 63	(4, 12.0)	0.7647
4	3.848 960	4	0.4 268	1.0337 08	(4, 12.0)	0.4295

NOT:0.3345>0.05, 0.2147>0.05, 0.7647>0.05, 0.4295>0.05 H0 kabul edilir. Otokorelasyon sorunu yoktur.

Tablo 12. 2. VAR Heteroskedasite Testi Sonuçları

Chi-sq	df	Prob.
41.98774	36	0.2274

NOT:0.2274>0.05 H0 kabul edilir. Değişen varyans sorunu yoktur.

Tablo 13. 2. VAR Normallik Testi Sonuçları

Component	Jarque-Bera	df	Prob.
1	0.569218	2	0.7523
2	0.676301	2	0.7131
Joint	1.245519	4	0.8705

NOT:0.8705>0.05 H0 kabul edilir. Değişkenler normal dağılım göstermektedir.

-ARAŞTIRMA MAKALESİ-

**İKTİSADİ DÜŞÜNCELER TARİHİNDE BİR YOL AYRIMI:
DAVRANIŞSAL İKTİSADIN ANA AKIM TEORİLERE YÖNELİK
ELEŞTİRİLERİ VE ALTERNATİF YAKLAŞIMLARI***

Zeynep EZANOĞLU¹

Dr.

Süleyman Demirel Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: zeynepezanoglu@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-4601-7567

Öz

Bu çalışmada, ana akım iktisat teorisinin temel varsayımları ile davranışsal iktisadın eleştirilerini ve katkılarını incelemektedir. Ana akım iktisat, bireylerin rasyonel olduğu, tam bilgiye sahip olduğu ve fayda maksimizasyonu ilkesiyle hareket ettiği varsayımına dayanarak ekonomik modeller geliştirmiştir. Ancak gerçek hayatta bireylerin bu varsayımlara uymayan irrasyonel davranışlar sergilediği gözlemlenmiştir. Bu durum, psikoloji ve iktisat disiplinlerinin kesişiminde yer alan davranışsal iktisadın doğmasına yol açmıştır. Davranışsal iktisat, sınırlı rasyonelite, bilişsel yanlılıklar, sezgisel karar alma ve sosyal faktörlerin bireylerin ekonomik kararları üzerindeki etkisini açıklayarak, ana akım teorilerin eksik kaldığı yönleri tamamlamaktadır. Ayrıca, davranışsal iktisat finansal piyasalarda rasyonellikten sapmaların yol açtığı piyasa balonları ve dalgalanmalar gibi olguların daha iyi anlaşılmasına katkıda bulunmuştur. Yapılan araştırmalar, davranışsal iktisadın ana akım teorilerin yerini almaktan ziyade, bu teorileri zenginleştirici ve tamamlayıcı bir rol oynadığını göstermektedir. Gelecekte bu alanda yapılacak çalışmaların, bireylerin karar alma süreçlerinde sosyal normların, kültürel faktörlerin ve dijitalleşmenin etkisini daha iyi anlamaya

* Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** zeynepezanoglu@gmail.com

Atıf (APA): Ezanoğlu, Z., (2025), İktisadi Düşünceler Tarihinde Bir Yol Ayrımı: Davranışsal İktisadın Ana Akım Teorilere Yönelik Eleştirileri ve Alternatif Yaklaşımları, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 17 (2): 234-252.

yönelik araştırmalara odaklanacağı öngörülmektedir. Davranışsal iktisadın sunduğu bu perspektif, iktisadi modellerin daha gerçekçi hale gelmesine ve politika tasarımlarında daha etkili çözümler geliştirilmesine olanak tanımaktadır.

Anahtar Kelimeler: *İktisadi Düşünceler Tarihi, Davranışsal İktisat, Ana Akım İktisat*

Alan Tanımı: *İktisat Tarihi*

A CROSSROADS IN THE HISTORY OF ECONOMIC THOUGHT: CRITICISMS AND ALTERNATIVE APPROACHES OF BEHAVIOURAL ECONOMICS TO MAINSTREAM THEORIES

Abstract

This study examines the basic assumptions of mainstream economic theory and the criticisms and contributions of behavioural economics. Mainstream economics has developed economic models based on the assumption that individuals are rational, have complete information and act on the principle of utility maximisation. However, in real life, it has been observed that individuals exhibit irrational behaviour that does not conform to these assumptions. This situation has led to the emergence of behavioural economics, which is located at the intersection of psychology and economics disciplines. Behavioural economics complements mainstream theories by explaining the impact of bounded rationality, cognitive biases, intuitive decision-making and social factors on individuals' economic decisions. Moreover, behavioural economics has contributed to a better understanding of phenomena such as market bubbles and fluctuations caused by deviations from rationality in financial markets. Research shows that behavioural economics plays an enriching and complementary role to mainstream theories rather than replacing them. It is predicted that future studies in this field will focus on research to better understand the impact of social norms, cultural factors and digitalisation on individuals' decision-making processes. This perspective offered by behavioural economics allows economic models to become more realistic and to develop more effective solutions in policy design.

Key Words: *History of Economic Thought, Behavioural Economics, Mainstream Economics*

JEL Codes: *B3, D90, D91*

1. GİRİŞ

İktisat teorisi, bireylerin ve firmaların karar alma süreçlerini açıklayabilmek için çeşitli varsayımlara dayanarak farklı modeller geliştirmiştir. Uzun yıllar boyunca iktisadi analizlerde baskın olan ana akım iktisat, bireylerin tamamen rasyonel olduğu ve her zaman fayda maksimize eden kararlar aldığı varsayımını temel almaktadır. Bu yaklaşıma göre, bireyler tüm alternatifler ve bunların olası sonuçları hakkında tam bilgiye sahip olup, rasyonel bir şekilde en iyi seçeneği belirlerler. Ancak, gerçek hayatta bireylerin karar alma süreçleri bu ideal varsayımlarla her zaman örtüşmemektedir. Ekonomik krizler, piyasa aksaklıkları ve başarısız kamu politikaları, bireylerin kararlarında rasyonellikten sapmaların önemli rol oynadığını göstermiştir. Bu durum, iktisat bilimi içerisinde ana akım yaklaşımlara alternatif modeller geliştirilmesi ihtiyacını doğurmuştur (Kamber, 2018).

Davranışsal iktisat, bu ihtiyaca karşılık olarak ortaya çıkmış ve bireylerin sınırlı bilgiye sahip olduğu, sezgisel kararlar aldığı ve sistematik bilişsel yanlılıklara maruz kaldığı gerçeğini vurgulamıştır. Psikoloji ile iktisat arasında bir köprü kuran bu yaklaşım, bireylerin karar alma süreçlerini daha gerçekçi bir şekilde açıklamayı hedeflemektedir. Özellikle Daniel Kahneman, Amos Tversky, Vernon Smith ve Richard Thaler gibi isimlerin çalışmaları, bireylerin rasyonellikten sapmalarını deneysel yöntemlerle ortaya koyarak, davranışsal iktisadın önemini artırmıştır (Kırmızıaltın, 2021). Bu çalışmalar ile davranışsal iktisat yalnızca teorik bir yaklaşım olmaktan çıkıp, politika tasarımında ve piyasa düzenlemelerinde uygulanabilir bir çerçeve sunmaktadır.

İktisat teorilerinin sadece akademik çerçevede kalmayıp, kamu politikaları, finansal düzenlemeler ve tüketici davranışlarının analizinde kullanılmasından dolayı bu konu literatürde oldukça önemli yer kaplamaktadır. Ana akım iktisat modelleri, bireylerin her zaman rasyonel tercihlerde bulunduğu varsayımına dayanarak politika yapımcıların piyasa mekanizmalarını yönetmesine rehberlik etmiştir. Ancak, bireylerin rasyonel olmayan karar alma eğilimlerinin göz ardı edilmesi, politika tasarımlarında ciddi eksikliklere yol açabilmektedir. Bu nedenle, davranışsal iktisat bulgularının ana akım teorilere entegre edilmesi, daha etkin politikalar geliştirilmesini mümkün kılmaktadır. Araştırma bu bağlamda, ana akım teorilerin eksik kaldığı noktaları davranışsal iktisat perspektifinden ele alarak daha kapsayıcı ve gerçekçi modeller sunmanın gerekliliğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

2. ANA AKIM İKTİSAT TEORİLERİ: TEMEL VARSAYIMLAR

Ana akım iktisat teorisi, bireylerin ve firmaların karar alma süreçlerini açıklamak için belirli varsayımlara dayanmaktadır. Bu varsayımlar arasında en temel olanları,

bireylerin rasyonel olduğu ve fayda maksimizasyonu ilkesine göre hareket ettikleri kabul edilmesidir. Ana akım iktisat modellerinin büyük bir kısmı, bireylerin karar alma süreçlerinde rasyonel davrandığı ve en yüksek faydayı elde etmeyi amaçladığı varsayımı üzerine kuruludur (Ryan, 2003: 244-246; White, 2003: 226-229). Ayrıca, piyasanın kendiliğinden dengeye ulaşacağı ve bu dengenin toplum için en iyi sonucu doğuracağı varsayımı, ana akım iktisadın önemli dayanak noktalarından biridir. Ancak, bu varsayımlar gerçek hayatta bireylerin davranışlarını ve piyasa mekanizmalarını açıklamakta her zaman yeterli olmamaktadır. Bu nedenle, ana akım iktisat teorisi zamanla çeşitli eleştirilere maruz kalmış ve alternatif yaklaşımların doğmasına yol açmıştır. Bu bölümde, ana akım iktisadın temel varsayımları olan rasyonel birey, tam bilgiye dayalı karar alma, piyasa dengesi ve optimum sonuç varsayımları ele alınacak; ardından bu teorilere yöneltilen genel eleştiriler tartışılacaktır.

2.1 Rasyonel Birey (Homo Economicus) Varsayımı

Ana akım iktisat teorisinin temel taşlarından biri olan rasyonel birey (homo economicus) varsayımı, ekonomik aktörlerin mantıklı ve tutarlı seçimler yaparak kendi faydalarını maksimize etme eğiliminde olduklarını kabuletmektedir (Darıcı, 2015: 642). Bu varsayımın göre bireyler, mevcut tüm seçenekler ve bu seçeneklerin sonuçları hakkında bilgiye sahip olup, fayda-maliyet analizi yaparak en yüksek faydayı sağlayacak kararı alırlar. Rasyonel bireyler, tercihlerinde tutarlıdır ve aynı koşullar altında her zaman aynı tercihi yapmaktadır. Bu yaklaşım, tüketici ve üretici davranışlarını modellemede geniş ölçüde kullanılmıştır. Ancak, bireylerin duygusal etkiler, bilişsel yanlılıklar ve sınırlı bilgi nedeniyle her zaman bu şekilde davranmadığı gözlemlendiğinden, rasyonel birey varsayımı eleştirilerin odak noktası olmuştur (Nyborg, 2000, 309).

Rasyonel birey, sınırlı kaynaklarını en verimli şekilde kullanarak tatmin düzeyini maksimize etmeyi hedefler. Mikroekonomi teorisinde bu yaklaşım, tüketici davranışlarının modellenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Buna göre, bir tüketici belirli bir bütçe altında en yüksek faydayı sağlayacak mal ve hizmet sepetini seçmeye çalışır. Benzer şekilde, firmalar da karlarını maksimize etmek amacıyla üretim kararlarını rasyonel bir şekilde alır. Bu nedenle, rasyonel varsayımı iktisat bilimi içerisinde hem bireylerin hem de firmaların davranışlarını analiz etmek için kullanılan önemli bir araçtır (Frankfurter vd. 2004: 54).

2.2 Tam Bilgi ve Fayda-Maliyet Analizi

Ana akım iktisadın bir diğer temel varsayımı ise fayda maksimizasyonudur. Fayda, bireyin mal ve hizmet tüketiminden elde ettiği tatmin düzeyi olarak tanımlanır ve fayda maksimizasyonu, bireylerin sınırlı kaynakları ile en yüksek tatmini

sağlayacak tercihleri yapma eğiliminde olduğunu ifade etmektedir (Frankfurter vd. 2004: 54). Bu çerçevede, bireyin tüketim kararları bir fayda fonksiyonu ile temsil edilir ve birey, bu fonksiyonu belirli bir bütçe kısıtı altında maksimize etmeye çalışır. Matematiksel olarak, birey belirli bir bütçeye sahip olduğunda, bu bütçe ile en yüksek faydayı sağlayan tüketim kombinasyonunu seçmektedir. Firmalar açısından fayda maksimizasyonu ise kar maksimizasyonu olarak kendini gösterir. Firmalar, üretim süreçlerinde maliyet ve piyasa koşullarını dikkate alarak karlarını maksimum seviyeye çıkaracak şekilde karar alırlar.

Ana akım iktisatta, bireylerin karar alma süreçlerinde tam bilgiye sahip olduğu varsayılır. Bu varsayım, bireylerin tüm alternatiflerin özelliklerini ve sonuçlarını eksiksiz bildiğini ve bu bilgiler ışığında rasyonel kararlar aldığını ifade etmektedir. Bireylerin bu bilgiyi kullanarak yaptıkları fayda-maliyet analizi, her bir alternatifin sağlayacağı fayda ile maliyetini karşılaştırarak maksimum fayda sağlayacak seçeneği belirlemelerini sağlar (Von Neumann ve Morgenstein, 1953: 2007). Ancak, gerçek hayatta bireylerin tam bilgiye sahip olmadığı ve karar alırken bilgi eksikliği, belirsizlik ve zaman kısıtları gibi faktörlerden etkilendiği göz önüne alındığında, bu varsayımın her zaman geçerli olmadığı eleştirilmektedir (Rizvi, 2003. 377-394). Yapılan eleştirilere göre bireyler, firmalar ve organizasyonlar her zaman eksiksiz bilgiye sahip olamaz ve bu durum, karar alma süreçlerini etkimektedir (Yay ve Zenginer, 2024: 213).

2.3 Piyasa Denge Modelleri ve Optimum Sonuç Varsayımı

Ana akım iktisat teorisi, piyasaların kendiliğinden dengeye ulaşacağı ve bu dengenin toplum için optimum sonuç doğuracağı varsayımına dayanır. Bu varsayımına göre, piyasada arz ve talep mekanizmaları serbestçe işlediğinde bir denge fiyatı oluşur ve bu denge fiyatı, kaynakların en verimli şekilde dağıtılmasını sağlar. İktisadi anlamda denge, toplumun tüm bireyleri için en iyi sonucun elde edildiği durum olarak kabul edilir. Bu yaklaşım, Genel Denge Teorisi ve Pareto Etkinliği gibi kavramlarla ifade edilmiştir (Bağlı, 2011). Ancak piyasa aksaklıkları, dışsallıklar ve kamu malları gibi durumlar, bu varsayımın geçerliliğini sorgulamış ve piyasa mekanizmasının her zaman optimum sonuç vermediğini göstermiştir. Özellikle piyasa aksaklıklarının olduğu durumlarda devlet müdahalesinin gerekliliği savunulmuştur (Sandmo, 1999:140).

Ana akım iktisat, teorik çerçevesi ve varsayımları sayesinde uzun yıllar boyunca ekonomik analizlerde etkili bir araç olmuştur. Ancak, gerçek hayattaki gözlemler ve deneysel veriler, ana akım teorisinin varsayımlarının her durumda geçerli olmadığını ortaya koymuştur. Davranışsal iktisat, bireylerin rasyonellikten sapmalarını ve karar alma süreçlerinde duygusal etkilerin ve bilişsel yanlılıkların

rolünü vurgulayarak bu teoriyi eleştirmiştir (Kaynaş, 2012: 9). Oyun teorisi ise bireylerin stratejik etkileşimler içindeki davranışlarını analiz ederek (Myerson, 1991: 4), bireysel rasyonel tercihler sonucunda toplum için optimum olmayan sonuçların ortaya çıkabileceğini göstermiştir (Polat ve Akan, 2024:6). Ayrıca piyasa aksaklıkları, dışsallıklar ve kamu malları gibi olgular, piyasaların her zaman kendiliğinden dengeye ulaşamayacağını ve bu dengenin toplum için en iyi sonucu vermeyebileceğini ortaya koymuştur.

Ana akım iktisat teorilerinden olan Neoklasik yaklaşıma göre insan, sosyal hayatta tam bilgiye sahip, geleceği öngörebilen, deneyimlerinden ders çıkarabilen, rasyonel düşünceyi ön planda tutan ve iradesini tam anlamıyla yönlendirebilen bir varlık olarak betimlenmektedir. Bu bakış açısının hukuk ve ekonomi teorilerinde önemli bir yer edinmesi, metodolojik bireysellikliğin hukukta benimsenmesini sağlamıştır. Metodolojik bireysellik, bireylerin bilinçli ve rasyonel davranışlarını inceleyerek topluma dair çıkarımlar yapmayı amaçlayan bir yaklaşımdır. Bu çerçevede, metodolojik bireysellik, ana akım iktisadi düşünceye alternatif bir yorum biçimi olarak değerlendirilir (Sunstein ve Lopes, 2000: 55). Zamanla neoklasik iktisadın eksiklikleri birçok düşünür tarafından sorgulanmış ve bu alandaki modeller, farklı okulların yoğun eleştirilerine maruz kalmıştır. Eleştirilerin artarak yayılması ve ivme kazanması, neo-klasik iktisadın önemini giderek azalmasına yol açmıştır (Aktan ve Yay, 2018: 68).

3. DAVRANIŞSAL İKTİSAT: TEMEL KAVRAMLAR VE YAKLAŞIMLAR

Davranışsal iktisat, bireylerin karar alma süreçlerinde tam rasyonel olmadığına ve gerçek hayatta sistematik olarak rasyonellikten sapmalar gösterdiğine dair gözlemler sonucunda ortaya çıkmıştır. Bireylerin gerçek hayatta ana akım iktisat teorilerinde varsayılan şekilde davranmadığına yönelik eleştiriler, iktisat ve psikoloji disiplinlerinin kesişiminde yeni bir yaklaşımın gelişmesine zemin hazırlamıştır (Alm, 2010: 636; Eser ve Toigonbaeva, 2011).

Ana akım iktisadın bireylerin tamamen rasyonel olduğu ve fayda maksimizasyonu ilkesine göre hareket ettiği varsayımı, bireylerin gerçek hayattaki karar alma süreçlerini açıklamada yetersiz kalmıştır. Bu eksiklikleri gidermek amacıyla ortaya çıkan davranışsal iktisat, psikoloji ve iktisat disiplinlerini bir araya getirerek bireylerin rasyonellikten sapmalarını anlamayı ve açıklamayı hedeflemektedir (Aktan ve Yavyzarlan, 2020:102). Davranışsal iktisat, bireylerin sınırlı bilgiye sahip olduğu, sezgisel yöntemlerle karar aldığı ve karar alma sürecinde bilişsel yanlılıklar ile sosyal faktörlerden etkilendiği gerçeğine dayanır. Bu yaklaşımla, bireylerin gerçek hayatta sergilediği davranışları daha iyi açıklayacak modeller geliştirilmiştir.

Davranışsal iktisat ile geleneksel iktisat arasındaki temel farklardan biri, bu iki disiplinin yaklaşım biçimleridir. Davranışsal iktisatçılar, bireylerin tutumları, beklentileri ve davranışlarını esas alarak yatırım, tasarruf ve harcama gibi ekonomik süreçleri incelerken, geleneksel iktisatçılar çoğunlukla geçmiş verilere dayanarak gelecekteki olasılıkları tahmin etmeye çalışırlar. Geleneksel iktisat, teorik modeller oluştururken matematiksel analizlere ve sayısal verilere öncelik verirken, davranışsal iktisat daha çok gözlem ve deneylere dayanan ampirik araştırmalar yapmayı tercih etmektedir (Katona ve Harris, 1978: 14).

Davranışsal iktisadın temelleri, psikolog Herbert Simon'ın "sınırlı rasyonalite" kavramını ortaya atmasıyla atılmıştır. Simon, bireylerin bilgi eksiklikleri, bilişsel sınırlamalar ve belirsizlik altında karar aldığına öne sürmüştü ve ana akım iktisadın tam rasyonalite varsayımının gerçekçi olmadığını savunmuştur (Ruben ve Dumludağ, 2015: 40-41). Simon'un bu eleştirileri, bireylerin karar alma süreçlerini daha iyi anlamak için psikolojinin devreye girmesi gerektiğini ortaya koymuştur (Simon, 1992: 75). Simon (1955), insan beyninin hesaplama kapasitesinin sınırlı olduğuna dikkat çeker ve bu nedenle bireylerin tercih yaparken belirsizlikle karşılaştıklarını ve yeterli bilgiye sahip olmadıklarını belirtmiştir. Bu yaklaşıma dayalı olarak Daniel Kahneman ve Amos Tversky'nin "Beklenti Teorisi" ile bireylerin risk altında rasyonellikten sapmalarını açıklamaları, davranışsal iktisadın gelişiminde önemli bir dönüm noktası olmuştur. Beklenti Teorisi, bireylerin kayıplara kazançlardan daha fazla ağırlık verdiğini ve karar alma süreçlerinde bu tür bilişsel yanlılıkların önemli rol oynadığını göstermektedir (Kahneman ve Tversky, 1979:283).

Davranışsal iktisadın amacı, ana akım iktisadın bireylerin karar alma süreçlerini açıklamada eksik kaldığı yönleri tamamlamak ve daha gerçekçi modeller geliştirmektir. Bu bağlamda davranışsal iktisat, bireylerin kararlarına etki eden psikolojik, sosyal ve bilişsel faktörleri inceleyerek, ana akım modellerin iyileştirilmesini hedefler. Ancak, davranışsal iktisadın temel amacı ana akım teorilerin yerini almak değildir; aksine, bireylerin sistematik rasyonellikten sapmalarını tanımlayarak bu teorileri daha işlevsel hale getirmektir (Kamber, 2018). Davranışsal iktisat, bireylerin sadece kendi faydalarını maksimize eden varlıklar olmadığını, sosyal normlar ve duygusal etkiler gibi faktörlerin de ekonomik karar alma süreçlerinde belirleyici olabileceğini savunmaktadır. Bu yaklaşım, bireylerin karar alma sürecinde bilişsel yanlılıklar, sınırlı bilgi ve sezgisel yöntemler kullandığını vurgulayarak, ana akım iktisatta göz ardı edilen bu unsurların ekonomi modellerine dâhil edilmesini sağlamıştır (Kaya ve Özçim, 2019:7). Dolayısıyla, davranışsal iktisadın ortaya çıkışı, ana akım iktisadın bireylerin karar alma süreçlerini açıklamada yetersiz kalmasının bir sonucudur.

Amacı ise bireylerin rasyonel olmadığı durumları açıklayarak daha gerçekçi ve kapsamlı iktisadi modeller sunmaktır.

Bu bölümde, davranışsal iktisadın temel kavramları arasında yer alan sınırlı rasyonalite kavramı (Herbert Simon), sezgisel karar alma ve bilişsel yanlılıklar (Daniel Kahneman ve Amos Tversky), sosyal tercihler ve adalet algısı, ayrıca davranışsal iktisadın önemli bir araştırma yöntemi olan deneysel iktisat (Vernon Smith) ele alınacaktır.

3.1 Sınırlı Rasyonalite (Herbert Simon)

Davranışsal iktisadın temel kavramlarından biri olan sınırlı rasyonalite, Herbert Simon tarafından geliştirilmiştir. Ana akım iktisat teorisinin bireylerin tam rasyonel olduğunu ve her zaman fayda maksimizasyonu yaptığını varsayan yaklaşımına eleştiri getiren Simon, bireylerin karar alma süreçlerinde bilgi eksikliği, bilişsel sınırlamalar ve zaman kısıtları nedeniyle ideal rasyonel davranış sergileyemediklerini öne sürmüştür (Simon, 1992: 357; (Aktan,2018:347). Simon'a göre, bireyler tam rasyonel davranmaktan ziyade, belirli bir tatmin düzeyine ulaşacak kararları tercih ederler; bu durumu "tatmin edici karar alma" olarak tanımlamıştır (Eser ve Toigonbaeva, 2011: 299-300). Sınırlı rasyonalite kavramı, bireylerin gerçek hayatta sergilediği davranışları anlamak için daha gerçekçi bir çerçeve sunarak, davranışsal iktisadın temel taşlarından birini oluşturur (Simon, 1983: 172).

3.2 Sezgisel Karar Alma ve Bilişsel Yanlılıklar (Daniel Kahneman ve Amos Tversky)

Daniel Kahneman ve Amos Tversky, bireylerin karar alma süreçlerinde sezgisel yöntemler kullandığını ve bu süreçlerde sıklıkla bilişsel yanlılıklar sergilediğini deneysel çalışmalarla ortaya koymuşlardır. Sezgiler, bireylerin hızlı ve pratik çözümler üretmesini sağlarken, bu süreçte sistematik hatalara yol açabileceği belirtilmiştir (Thaler 1985: 199). Kahneman ve Tversky (1979), bireylerin belirsizlik altında karar alırken genellikle rasyonellikten saptığını ve riskli durumlarda farklı tepkiler verdiğini açıklamak amacıyla Beklenti Teorisini geliştirmiştir. Beklenti Teorisi'ne göre bireyler, kayıplara karşı daha duyarlıdır ve aynı büyüklükteki kazançlara kıyasla kayıplara daha fazla önem vermektedir. Bu yaklaşım, ana akım iktisadın fayda maksimizasyonu varsayımını sorgulayan önemli bir katkıdır. Ayrıca, bireylerin karar alma sürecinde temsil edicilik, çapa etkisi (Slovic ve Lichtenstein, 1971; Tversky ve Kahneman, 1974) ve çerçeveleme etkisi (Tversky ve Kahneman, 1981) gibi bilişsel yanlılıklardan etkilendiği deneysel olarak kanıtlanmıştır.

3.3 Sosyal Tercihler ve Adalet Algısı

Davranışsal iktisat, bireylerin karar alma süreçlerinde sadece kendi faydalarını değil, aynı zamanda sosyal faktörleri de dikkate aldığını öne sürmektedir. Bireyler, sosyal normlara, adalet algısına ve başkalarının refahına duyarlı olabilir. Bu durum, ana akım iktisadın bireyin yalnızca kendi faydasını maksimize ettiği varsayımına önemli bir eleştiri getirmiştir. Sosyal tercihler, bireylerin eşitlik, adalet ve karşılıklılık gibi kavramlara önem vermesiyle şekillenir. Sosyal tercihler ve adalet algısı, kamu politikalarının ve piyasa düzenlemelerinin tasarımında davranışsal iktisadın önemli bir araç olarak kullanılmasını sağlamaktadır (Teitelbaum ve Zeiler, 2018:190).

3.4 Davranışsal İktisadın Deneysel Yöntemleri (Vernon Smith)

Davranışsal iktisadın gelişiminde deneysel yöntemler, bireylerin gerçek hayattaki karar alma süreçlerini anlamada önemli bir araç olmuştur (Ruben ve Dumludağ, 2015: 47). Bu alanda öncü çalışmalar yapan Vernon Smith, iktisat teorilerinin geçerliliğini test etmek amacıyla kontrollü deneyler gerçekleştirmiştir. Smith, piyasaların işleyişini ve bireylerin piyasa ortamındaki davranışlarını analiz etmek için deneysel iktisat yöntemini geliştirmiştir. Bu deneyler, bireylerin gerçek hayatta rasyonel olmayan kararlar verebildiğini ve piyasa sonuçlarının her zaman ana akım teorilerde öngörüldüğü gibi optimal olmadığını göstermiştir. Vernon Smith'in çalışmaları, iktisat teorisinin deneysel olarak test edilebileceğini ortaya koyarak davranışsal iktisadın bilimsel bir disiplin olarak gelişmesine büyük katkı sağlamıştır. Bu nedenle Smith, 2002 yılında Daniel Kahneman ile birlikte Nobel Ekonomi Ödülü'ne layık görülmüştür. Deneysel iktisat, davranışsal iktisat modellerinin daha gerçekçi hale getirilmesi ve politika yapıcılar için daha etkili stratejiler geliştirilmesinde önemli bir araç olarak kabul edilmektedir (Riedl, 2015:15).

Thaler ise, davranışsal iktisadın ana akım iktisat modelinden ayrıldığı “üç temel sınırlamayı” (the three bounds) şu şekilde açıklamaktadır (Thaler, 2019: 302): sınırlı rasyonelite (bounded rationality), sınırlı irade (bounded willpower) ve sınırlı çıkarıcılık (bounded self-interest). Sınırlı rasyonelite, bireylerin problem çözme süreçlerinde bilişsel kapasitelerinin yetersiz kalabileceğini ve bu nedenle rasyonel karar alma konusunda kısıtlarla karşılaştıklarını ifade etmektedir. Sınırlı irade, bireylerin uzun vadeli faydalarını gözetmek yerine kısa vadeli arzularına yenik düşerek optimal olmayan kararlar alabileceğini belirtir. Sınırlı çıkarıcılık ise bireylerin yalnızca kendi çıkarlarını gözetmekle kalmayıp, bazen başkalarına yardım etmek amacıyla kişisel çıkarlarından feragat edebileceğini ortaya koymaktadır (Mullainathan ve Thaler, 2000: 2).

4. DAVRANIŞSAL İKTİSAT VE ANA AKIM TEORİLERE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

Ana akım iktisat teorisi, bireylerin rasyonel davranış sergilediği ve piyasaların kendi kendine dengeye ulaşarak toplumsal refahı maksimum düzeye çıkaracağı varsayımı üzerine kuruludur. Ancak, bu varsayımların gerçek hayattaki bireysel ve piyasa davranışlarını açıklamakta yetersiz kaldığına dair artan kanıtlar, davranışsal iktisadın gelişmesine ve ana akım teorilere yönelik eleştirilerin artmasına neden olmuştur (Yay ve Şataf, 2018). Davranışsal iktisat, bireylerin karar alma süreçlerinde her zaman rasyonel davranmadığını, sezgisel yöntemlere ve bilişsel yanlılıklara dayalı olarak sistematik hatalar yapabileceğini savunarak, rasyonellik varsayımını sorgulamaktadır. Ayrıca, oyun teorisi çerçevesinde ele alınan mahkûm ikilemi gibi durumlar, bireylerin kendi faydalarını maksimize etseler dahi toplumsal açıdan optimum olmayan sonuçların ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Bunun yanında, piyasa aksaklıkları ve krizler gibi gerçek hayatta sıkça karşılaşılan olaylar, ana akım teorilerin ideal piyasa denge modellerini açıklamakta yetersiz kaldığını ortaya koymaktadır. Thaler'in çalışmaları, ana akım iktisadın temel varsayımlarından biri olan "homo economicus" a ciddi eleştiriler getirmiştir (Aktan vd., 2020). Bu bölümde, rasyonellik varsayımının sorgulanması, piyasa sonuçlarının ideal olmadığı durumların analizi, gerçek hayattaki piyasa aksaklıklarının incelenmesi ve ana akım modellerin davranışsal bulgularla iyileştirilmesi gerekliliği ele alınacaktır.

Ana akım iktisat teorisinin temel varsayımlarından biri, bireylerin her zaman rasyonel davranarak fayda maksimizasyonu yapacağıdır. Bu yaklaşım, bireylerin tüm alternatifleri değerlendirebildiği, tam bilgiye sahip olduğu ve tutarlı tercihlerde bulunduğu varsayımına dayanmaktadır. Ancak davranışsal iktisat, bireylerin karar alma süreçlerinde her zaman rasyonel hareket etmediğini, sınırlı bilgi, bilişsel yanlılıklar ve duygusal faktörler nedeniyle sistematik hatalar yaptığını savunarak bu varsayımı sorgulamaktadır. Daniel Kahneman ve Amos Tversky'nin çalışmaları, bireylerin risk ve belirsizlik altında karar alırken rasyonellikten sapmalar gösterdiğini ve genellikle sezgisel yöntemlere başvurduğunu ortaya koymuştur. Özellikle Beklenti Teorisi, bireylerin riskli durumlarda irrasyonel davranışlar sergilediğini ve kararlarını kayıplara karşı duyarlılık üzerinden şekillendirdiğini göstermektedir. Bu bulgular, ana akım iktisadın rasyonellik varsayımının gerçek hayatta geçerliliğini sorgulamakta ve iktisadi modellerin bu tür davranışsal eğilimleri dikkate alacak şekilde iyileştirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Ana akım iktisat teorisi, bireylerin kendi faydalarını maksimize eden rasyonel kararlar alması durumunda piyasanın dengeye ulaşacağını ve bu dengenin toplum için optimum sonuç vereceğini varsayar. Ancak, oyun teorisi ve mahkûm ikilemi

gibi yaklaşımlar, bireysel rasyonel tercihler sonucunda toplumsal açıdan optimum olmayan sonuçların ortaya çıkabileceğini göstermektedir. Mahkûm İkilemi, bireylerin stratejik etkileşimler içinde kendi çıkarlarını maksimize etmeye çalışırken, tüm oyuncular için daha kötü bir sonuca ulaşabileceğini gösteren önemli bir örnektir. Bu durum, bireysel rasyonellik ile toplumsal optimum arasında her zaman doğrudan bir ilişki olmadığını ve piyasa mekanizmasının kendi başına her zaman en iyi sonucu vermeyeceğini ortaya koymaktadır. Oyun teorisi, bireylerin kararlarının diğer aktörlerin davranışlarından etkilendiği durumları analiz ederek, ana akım teorilerin yetersiz kaldığı stratejik etkileşimleri açıklamada önemli bir araç sunmaktadır.

Ana akım iktisat teorisi, serbest piyasanın kendiliğinden dengeye ulaşacağı ve bu dengenin kaynakların en verimli şekilde tahsis edilmesini sağlayacağı varsayımına dayanmaktadır. Ancak, piyasa aksaklıkları olarak adlandırılan durumlar, piyasanın kendi başına optimal sonuçlara ulaşmadığını göstermektedir. Dışsallıklar, kamu malları, asimetrik bilgi ve monopoller gibi piyasa aksaklıkları, kaynak dağılımında verimsizliklere yol açarak devlet müdahalesinin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Davranışsal iktisat, bireylerin bu tür durumlarda nasıl irrasyonel davranışlar sergileyebileceğini analiz ederek, piyasa aksaklıklarının daha iyi anlaşılmasını ve politika tasarımlarında daha etkili çözümler geliştirilmesini sağlamaktadır.

Ana akım iktisat teorileri, ekonomik analizlerde önemli bir çerçeve sunmakla birlikte, bireylerin gerçek hayattaki davranışlarını açıklamakta yetersiz kalabilmektedir. Davranışsal iktisat, bireylerin karar alma süreçlerine psikolojik faktörlerin, sosyal normların ve bilişsel yanlılıkların etkisini vurgulayarak ana akım modellerin daha gerçekçi hale getirilmesini amaçlamaktadır. Bu yaklaşım, politika tasarımlarında da önemli bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla, ana akım iktisat ile davranışsal iktisadın birlikte kullanılması, daha kapsamlı ve gerçekçi analizler sunarak iktisat biliminin gelişimine katkıda bulunacaktır (Truc, 2018).

5. ANA AKIM VE DAVRANIŞSAL İKTİSAT: BİRBİRİNİ TAMAMLAYAN MODELLER

İktisat teorisi, bireylerin ve piyasaların davranışlarını anlamak ve açıklamak amacıyla çeşitli yaklaşımlar geliştirmiştir. Davranışsal iktisat, bireylerin rasyonellikten sapmalarını ve bilişsel yanlılıklarını analiz ederek ana akım teorilerin eksik kaldığı noktaları tamamlamayı amaçlamaktadır. Her iki yaklaşımın birbirine rakip değil, aksine birbirini tamamlayan modeller sunması, iktisat biliminin daha gerçekçi ve kapsamlı hale gelmesini sağlamaktadır. Bu bölümde, davranışsal iktisadın ana akım teorilerin yerini alıp almayacağı, iki yaklaşımın birlikte

kullanıldığında ortaya çıkan avantajlar ve gelecekte bu alanda yapılabilecek araştırma yönelimleri ele alınacaktır.

Ana akım iktisat, farklı analiz türlerini, tarihsel perspektifi, kurumsal yapıları, psikolojik faktörleri ve diğer disiplinleri göz ardı ederek biçimsel matematiksel modellemeyi temel almaktadır. Bu yaklaşım, bireylerin tercihlerini ve davranışlarını, sadeleştirilmiş ve stilize edilmiş modellerle açıklama amacını taşır. Ancak, matematiksel modelleme sürecinde birçok unsur uygun olmadığı gerekçesiyle dışarıda bırakılmaktadır. Özellikle iktisadi ilişkilerin çoğunun sayısal olarak ifade edilememesi, bireylerin eylemlerinin ve ilişkilerinin önemli bir bölümünün modellerde yer almamasına neden olmaktadır. Buna karşılık, davranışsal iktisat bu denli katı bir sınırlandırmaya sahip değildir ve diğer disiplinlerin katkılarını göz ardı etmemektedir. Bilimsel yöntemlere ilişkin daha esnek bir yaklaşım benimseyerek farklı bilimsel teknikleri ve uygulamaları kullanır. Bu doğrultuda, davranışsal iktisat, mikro düzeydeki ölçümler ve deneysel çalışmalar üzerinde daha fazla yoğunlaşmaktadır (Tomer, 2007: 465-467; Durusoy, 2008: 10).

Teorik açıdan bakıldığında, ana akım iktisat basit ve anlaşılır varsayımlar sayesinde geniş bir teorik çerçeve sunarak genel ekonomik olayların modellenmesine olanak tanımaktadır. Davranışsal iktisat ise bireylerin sınırlı rasyonelliği, bilişsel yanlılıkları ve sosyal etkileşimleri gibi faktörleri dikkate alarak daha mikro düzeyde derinlemesine analiz yapmaktadır (Erkan, 2016:35). Ancak bu tür mikro düzey analizlerin makro düzeye genellenmesi her zaman mümkün olmayabilir. Dolayısıyla, davranışsal iktisat ana akım teorilerin yerine geçmekten çok onları tamamlayıcı bir rol üstlenir.

Uygulama alanları açısından incelendiğinde, ana akım teoriler kamu politikaları, makroekonomik dengeler ve piyasa mekanizmalarının analizinde yaygın olarak kullanılmaktadır. Bu teoriler, piyasa dengesi, ekonomik büyüme ve uluslararası ticaret gibi alanlarda başarılı sonuçlar vermiştir. Davranışsal iktisat ise bireylerin ve firmaların karar alma süreçlerini anlamaya odaklanarak özellikle mikroekonomi, kamu politikası tasarımı ve tüketici davranışları gibi alanlarda etkili olmuştur. Bu durum, davranışsal iktisadın her alanda ana akım teorilerin yerini alamayacağını, ancak belirli alanlarda onları tamamlayabileceğini göstermektedir.

Politika tasarımı üzerindeki etkisi değerlendirildiğinde, davranışsal iktisat bireylerin karar alma süreçlerini anlamaya yönelik sunduğu yaklaşımlar sayesinde kamu politikaları ve piyasa düzenlemeleri üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Özellikle Richard Thaler tarafından geliştirilen “nudge” (dürtme) politikaları bireylerin tercihlerine müdahale etmeden, davranışlarını yönlendirerek daha iyi

sonuçlara ulaşmayı hedeflemiştir. Thaler ve Sunstein'in (2017) geliştirdiği nudge kavramı, bireylerin karar alma süreçlerini iyileştirmek amacıyla özgür iradelerini koruyarak yapılan küçük, stratejik müdahaleleri ifade etmektedir. İnsanlar çoğu zaman sınırlı bilişsel kapasiteleri, önyargıları ve alışkanlıkları nedeniyle rasyonel olmayan kararlar almaktadır. Dürtme, büyük yaptırımlar veya yasaklar koymadan bireyleri daha sağlıklı, zengin ve mutlu tercihlere yönlendiren bir yöntemdir. Buna karşın, ana akım teorilere dayalı politikalar uzun vadeli makroekonomik dengeleri sağlamak için hala temel bir çerçeve sunmaktadır. Bu bağlamda, davranışsal iktisat ana akım teorilerin yerine geçmekten ziyade onların eksik kaldığı alanlarda destekleyici bir rol üstlenmektedir (Camerer, 1999: 10576).

Akademik literatür ve gelecekteki gelişim açısından, davranışsal iktisat deneysel yöntemleri ve disiplinler arası yaklaşımlarıyla iktisat bilimine önemli katkılar sunmuştur (Hodgson, 2000: 318). Ancak ana akım teorilerin matematiksel kesinliği ve geniş kapsamlı modeller sunma kabiliyeti iktisat disiplininde önemli bir yer tutmaktadır. Gelecekte ana akım iktisat ve davranışsal iktisat yaklaşımlarının birlikte kullanıldığı hibrit modellerin daha yaygın hale gelmesi beklenmektedir. Bu hibrit modeller, bireysel karar alma süreçlerindeki irrasyonel davranışları dikkate alarak daha kapsayıcı analizler yapılmasını sağlayabilir.

Davranışsal iktisat bireylerin gerçek hayattaki davranışlarını daha iyi açıklayarak ana akım iktisada önemli katkılarda bulunmuş, teorilerin gerçek hayata uyumunu artırmıştır. Ancak ana akım teorilerin geniş kapsamı ve genel geçerliliği göz önüne alındığında, davranışsal iktisadın ana akım teorilerin yerini tamamen alması beklenmemektedir. Bunun yerine, iki yaklaşımın bir arada kullanılması iktisat biliminin daha gerçekçi ve kapsamlı modeller geliştirmesini sağlayacaktır. Bu nedenle davranışsal iktisat, ana akım teorilere bir alternatif olmaktan çok, onları iyileştiren ve tamamlayan bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir (Erkan, 2016).

İki yaklaşımın birlikte kullanılmasının en önemli avantajlarından biri, daha gerçekçi modellerin geliştirilmesine olanak tanımasıdır. Ana akım iktisat teorileri, basit ve anlaşılır modeller sunmasına rağmen, bireylerin gerçek hayattaki davranışlarını her zaman doğru şekilde yansıtamamaktadır. Davranışsal iktisat, bireylerin sezgisel karar alma süreçlerini, bilişsel yanlılıklarını ve sosyal etkileşimlerini dikkate alarak bu eksiklikleri gidermeyi hedeflemektedir. Böylece, bireylerin ve piyasaların davranışlarını daha iyi yansıtan ve tahmin edebilen modeller geliştirilebilir (Kanber, 2018). Bir diğer önemli avantaj, politika tasarımında etkinlik artışı sağlamasıdır. Ana akım iktisat teorilerine dayalı politikalar, piyasanın kendi kendine dengeye ulaşacağı varsayımıyla hareket etmektedir. Ancak davranışsal iktisat, bireylerin her zaman rasyonel davranmadığını ve zaman zaman irrasyonel kararlar aldığını göstererek, politika

yapıcıların daha etkili stratejiler geliştirmesine olanak tanımaktadır. Richard Thaler'ın geliştirdiği nudge yaklaşımı gibi davranışsal politikalar, bireylerin tercihlerine müdahale etmeden, onların daha iyi kararlar almasını teşvik eden uygulamalar sunmaktadır. Bu nedenle iki yaklaşımın bir arada kullanılması hem piyasa denge modellerine hem de bireylerin davranışsal eğilimlerine dayalı daha etkin politika araçlarının tasarlanmasını mümkün kılar (Özdemiray ve Edirneligil, 2024).

Ayrıca, krizlerin ve piyasa aksaklıklarının daha iyi açıklanması iki yaklaşımın birlikte kullanılmasının bir diğer önemli avantajıdır. Ana akım iktisat teorileri, piyasa aksaklıklarının ve krizlerin nedenlerini açıklamada yetersiz kalabilmektedir. Davranışsal iktisat ise, bireylerin kriz dönemlerinde irrasyonel davranışlar sergilediğini, panik ve aşırı tepki gibi bilişsel yanlılıklarla hareket ettiğini göstererek bu tür olayların daha iyi anlaşılmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla iki yaklaşımın birlikte kullanılması, krizlerin teorik ve pratik düzeyde daha kapsamlı bir şekilde ele alınmasına katkıda bulunur (Edirneligil, 2024).

İki yaklaşımın birlikte kullanılmasının bir diğer önemli avantajı, mikro ve makro düzeyde kapsayıcı bir yaklaşım sunmasıdır. Ana akım iktisat, daha çok makro düzeyde büyüme, istihdam ve genel denge gibi konulara odaklanırken; davranışsal iktisat bireylerin ve firmaların mikro düzeydeki karar alma süreçlerini analiz etmektedir. İki yaklaşımın bir arada kullanılması, mikro düzeydeki bireysel kararların makro düzeydeki etkilerinin daha iyi anlaşılmasını sağlayarak iktisadi analizlerde daha bütüncül bir bakış açısı sunarak bireysel davranışların toplumsal sonuçlar üzerindeki etkileri daha doğru bir şekilde değerlendirilebilir (Yücedoğdu ve Diraz, 2021).

Son olarak, akademik ve uygulamalı araştırmaların gelişimine katkı sağlaması, iki yaklaşımın birlikte kullanılmasının önemli bir sonucudur. Davranışsal iktisadın deneysel yöntemleri ile ana akım iktisadın teorik çerçevesinin birleştirilmesi akademik çalışmalar ve uygulamalı araştırmalar açısından yenilikçi sonuçlar elde edilmesini sağlar. Farklı disiplinlerin, özellikle psikoloji, sosyoloji ve iktisat gibi alanların bir arada çalışmasını teşvik eden bu durum, disiplinler arası iş birliğini artırır ve iktisat biliminin daha geniş bir perspektifle ele alınmasını mümkün kılmaktadır (Kamber, 2018)

6.SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada davranışsal iktisadın ortaya çıkış nedenleri, ana akım teorilere yönelttiği eleştiriler ve farklı alanlardaki uygulamaları ele alınmıştır. Ana akım iktisadın rasyonalite, tam bilgi ve fayda maksimizasyonu gibi varsayımlarına dayalı yaklaşımı, bireylerin gerçek hayattaki davranışlarını açıklamakta yetersiz

kalmaktadır. Davranışsal iktisat ise sınırlı rasyonalite, bilişsel yanlılıklar ve sosyal faktörlerin etkisi gibi unsurları dikkate alarak daha gerçekçi modeller geliştirmektedir. Özellikle kamu politikaları, tüketici davranışları ve finansal piyasalarda davranışsal yaklaşımların uygulanması, iktisadi analizlerde önemli iyileştirmeler sağlamıştır. Çalışmanın bulguları, davranışsal iktisadın, ana akım iktisat teorilerini tamamen ortadan kaldırmak yerine, bu teorileri iyileştirici ve tamamlayıcı bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Davranışsal iktisat, ana akım teorilerin soyut ve ideal varsayımlarını sorgulayarak, bireylerin gerçek hayattaki davranışlarını daha iyi açıklayan modellerin geliştirilmesine olanak tanımaktadır. Ana akım iktisat teorileri, bireylerin her zaman rasyonel olduğu varsayımı üzerine kuruluyken, davranışsal iktisat bireylerin sınırlı bilgi, bilişsel yanlılıklar ve duygusal etkiler altında hareket ettiğini savunmaktadır. Bu farklılık, iktisadi modellerin daha zengin bir içerikle yeniden ele alınmasını sağlamaktadır. Finansal piyasalarda da davranışsal yaklaşımlar, yatırımcı davranışlarındaki irrasyonelliği açıklayarak piyasa balonları ve aşırı dalgalanmalar gibi olguların daha iyi anlaşılmasını mümkün kılmıştır. Bu bağlamda, davranışsal iktisat, iktisadi modellerin gerçek dünyaya daha yakın ve uygulanabilir olmasını sağlayarak zenginleştirici bir rol oynamaktadır.

Davranışsal iktisat, iktisat bilimine yeni bakış açıları kazandırarak birçok farklı alanda araştırma fırsatları sunmaktadır. Gelecekte, bireylerin karar alma süreçlerinde sosyal normların, kültürel faktörlerin ve duygusal etkilerin rolünü daha iyi anlamaya yönelik çalışmalar yapılabilir. Ayrıca, teknoloji ve dijitalleşmenin bireylerin ekonomik davranışları üzerindeki etkisi de önemli bir araştırma konusu haline gelmiştir. Yapay zeka ve büyük veri analizi ile bireylerin davranışlarının daha detaylı incelenmesi, davranışsal iktisadın yeni yöntemlerle desteklenmesine olanak tanıyacaktır. Kamu politikaları alanında nudge stratejilerinin uzun vadeli etkilerini inceleyen çalışmalar, bu yaklaşımın sürdürülebilirliğini ve etkinliğini değerlendirmek açısından önemli olacaktır. Finansal piyasalarda ise bireylerin irrasyonel davranışlarının piyasa istikrarı üzerindeki etkisini daha iyi anlamaya yönelik araştırmaların artması beklenmektedir.

Davranışsal iktisat, bireylerin karar alma süreçlerini daha iyi anlamak amacıyla önemli katkılar sunmuş olsa da bu alanda hala açıklanmaya muhtaç konular ve yeni araştırma fırsatları bulunmaktadır. Gelecekte, bireylerin kararlarını etkileyen sosyal, kültürel ve teknolojik faktörlerin daha iyi incelenmesi beklenmektedir. Özellikle farklı toplumların karar alma dinamiklerini karşılaştıran çalışmalar ve kriz dönemlerindeki irrasyonel davranışları açıklamaya yönelik araştırmalar önemli bir ihtiyaç olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca yapay zeka ile davranışsal iktisat modellerinin entegrasyonu, bireylerin davranışlarının daha hassas biçimde

modellenmesini sağlayarak politika tasarımlarında yeni açılımlar sunabilir. Bunun yanı sıra, nudge politikalarının uzun vadeli etkinliğini ölçen uygulamalı çalışmaların artması ve davranışsal finans modellerinin piyasa balonları, panik satışlar gibi olguları daha iyi açıklayacak şekilde geliştirilmesi gerekmektedir. Son olarak, davranışsal yaklaşımların makroekonomik politikalar üzerindeki etkisini inceleyen araştırmaların yoğunlaşması, iktisat biliminin daha kapsayıcı hale gelmesine katkı sağlayacaktır.

YAZARLARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazarlar, çalışmanın tümüne ortak katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması söz konusu değildir.

KAYNAKÇA

Aktan, C. C. (2018). Davranışsal İktisat (İktisadi Davranış, Karar ve Seçimlerde İrrasyonelite ve Sonuçları: Zihinsel Hata ve Yanılgılar), içinde: Coşkun Can Aktan, Yeni İktisat Okulları ve İktisadi Düşünce, Ankara: Seçkin Yayınları, 2018.

Aktan, C. C. ve Yavuzaslan, K. (2020). Davranışsal İktisat: Bireylerin İktisadi Karar ve Tercihlerinde Zihinsel, Duygusal ve Psikolojik Faktörlerin Analizi, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi, 12 (2): 100-120.

Aktan, C. C. ve Yay, S. (2018). Nobel Ekonomi Ödülü Sahibi Douglass C. North'un İktisat Bilimine Katkıları: Yeni İktisat Tarihi ve Kurumsal İktisat. Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 10(2), 62-82.

Aktan, C. C., Basılğan, M., Genç, S. Y., Yay, S., ve Göcen, S. (2020). Davranışsal İktisat, Deneysel İktisat ve Nobelite, SOBİAD Hukuk ve İktisat Araştırmaları Yayınları.

Alm, J. (2010). Testing Behavioural Public Economics Theories In The Laboratory. National Tax Journal, 635-658.

Bağlı, M. S. (2011). Etkinlik-eşitlik çelişkisi bağlamında yeniden dağıtım politikalarının sosyal refah üzerindeki etkisi. Maliye Dergisi, 161, 259-282.

Camerer, C. (1999). Behavioral economics: Reunifying psychology and economics. Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America, 96(19), 10575-10577.

- Darıcı, B. (2015). Sürdürülebilir Kalkınma, Yavaş Şehir Anlayışı; Rasyonel İnsan'ın (Homo Economicus) Yeniden Sorgulanması, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(40), 641-647.
- Durusoy, S. (2008). İktisat Biliminin Yeri ve Yöntemi Neden Sorgulanıyor?. Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 5(1), 1-23.
- Edirneligil, A. (2024). Davranışsal İktisat Bağlamında Ekonomik Krizlerin Değerlendirilmesi. Adam Academy Journal of Social Sciences, 14(2), 439-466.
- Erkan, B. (2016). Ana Akım (Ortodoks-Neoklasik) İktisat Öğretisi Eleştirisi: Heteredoks Yaklaşım İhtiyacı. Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi (AKAD), 8(14), 25-40.
- Eser, R. ve Toigonbaeva, D. (2011). Psikoloji ve İktisadın Birleşimi Olarak, Davranışsal İktisat, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi İİBF Dergisi, 6(1), 287-321
- Frankfurter, G. M., Mcgoun, E. G. ve Allen, D. E. (2004). The Prescriptive Turn In Behavioral Finance. Journal Of Socio-Economics, 33, 449-468.
- Hodgson, G.M. (2000). What is the Essence of Institutional Economics?. Journal of Economic Issues, 14(1), 317-329.
- Kahneman, D. ve Tversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision Under Risk, Econometrica, 47 (2), 263-292.
- Kahneman, D. veTversky, A. (1979). Prospect Theory: An Analysis of Decision under Risk. Econometrica, 47, 263-291.
- Kamber, S. C. (2018). Davranışsal İktisat ve Rasyonellik Varsayımı: Literatür İncelemesi. Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi, 7(1), 168-199.
- Katona, G. ve Harris J. D. (1978). Behavioral Economics, M. E. Sharpe, Inc. 21/ 4.
- Kaya, F. ve Özçim, H. (2019). Davranışsal İktisat, Sınırlı Rasyonellik ve İslam İktisadı İlişkisi, Toros Üniversitesi İİSBF Sosyal Bilimler Dergisi, 6(11), 1-24.
- Kaynaş, M. (2012). Tüketicilerin Mantıksal Olmayan Davranışlarının Ekonomik Sonuçları, Yayımlanmamış yüksek lisans tezi. İstanbul Kültür Üniversitesi, İstanbul.
- Kırmızıaltın, E. (2021). Davranışsal İktisat Kısa Bir Giriş: Kurucu Düşünürler, Heretik Basın Yayın, Eylül 2021, Ankara.
- Myerson, R.B. (1991). Game Theory: Analysis of Conflict. Harvard University Press.
- Nyborg, K. (2000). Homo Economicus and Homo Politicus: Interpretation and aggregation of environmental values, Journal of Economic Behavior and Organization, 42 (3), 305-322.

- Özdemiray, M. S. ve Edirmeligil, A. (2024). Bireylerin Dürtme Politikalarına İlişkin Algısı: Türkiye Perspektifi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 26 (3), 1172-1199.
- Polat, M. ve Akan, Y., (2024). Oyun Teorisi Strateji ve Karar Mekanizmaları. Özgür Publications.
- Riedl, A. (2015). İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar, Der. Devrim Dumludağ vd., İstanbul: İmge Kitabevi.
- Rizvi, S. (2003). PostWar Neoclassical Microeconomics, W. J. Samuels, J. E. Biddle ve J.B. Davis (Editörler), A Companion to the History of Economic Thought içinde (377-394) Oxford: Blackwell.
- Ruben, E. ve Dumludağ, D. (2015). İktisat ve Psikoloji, içinde: İktisatta Davranışsal Yaklaşımlar. (der. D. Dumludağ, Ö. Gökdemir, L. Neyse ve E. Ruben). Ankara: İmge Kitabevi.
- Ryan, F. X. (2003). Values As Consequences Of Transaction: Commentary On Reconciling Homo Economicus And John Dewey's Ethics. Journal Of Economic Methodology, 10(2), 245-257.
- Sandmo, A. (1999). The Public Economics of Redistribution and the Welfare State, Review of Population and Social Policy, 8, 139-154.
- Simon, H. A. (1955). A Behavioral Modal of Rational Choice, The Quarterly Journal of Economics, 65(1), 99-118.
- Simon, H. A. (1983). Models of Bounded Rationality Behavioral Economics and Business Organization. Cambridge: MIT Press, 172.
- Simon, H. A. (1992). Altruism and Economics. Eastern Economic Journal, 18 (1): 73-83.
- Simon, H. A. (1992). Rational Decision-Making in Business Organizations. Nobel Lectures in Economics Sciences, London: Wors Scientific, 357.
- Slovic, P. ve Lichtenstein, S. (1971). Comparison of Bayesian and regression approaches to the study of information processing in judgment. Organizational behavior and human performance, 6(6), 649-744.
- Teitelbaum, J. ve Zeiler, K. (2018). Research Handbook on Behavioral Law and Economics. Northampton, MA: Edward Elgar Pub.
- Thaler, R. (1985). Mental Accounting and Consumer Choice, Marketing Science, 4(3), 199-214.

- Thaler, R. H. ve Sunstein, C. R. (2017). Dürtme: Sağlık, Zenginlik ve Mutlulukla ilgili Kararları Uygulamak. (Çev: E. Günsel). İstanbul: Pegasus Yayıncılık.
- Tomer, J. F. (2007). What is Behavioral Economics? The Journal of Socio-Economics, 463-479.
- Truc, A. (2018). Is "New" Behavioral Economics "Mainstream"? Journal of Economic Methodology, 83-104.
- Tversky, A. ve Kahneman, D. (1974). Heuristics and biases: Judgement under uncertainty. Science, 185(4157), 1124-1130.
- Tversky, A. ve Kahneman, D. (1981). The Framing of Decisions and the Psychology of Choice, Science, 211(4481), 453-458.
- Von Neumann, J. ve Morgenstern, O. (1953). Theory of games and economic behavior. (3rd Edition). Princeton: Princeton University Press.
- White, M. D. (2003). Reconciling Homo Economicus and John Dewey's ethics. Journal of Economic Methodology, 10(2), 223-243.
- Yay, S. ve Şataf, C. (2018). Yeni Kurumsal İktisat Perspektifinden Sosyal Sermaye, Bilge Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 2(1), 1-11.
- Yay, S. ve Zenginler, H. O. (2024), Hukukun İktisadi Analizi: Eleştiriler, Tartışmalar ve James M. Buchanan'ın Görüşleri, Hukuk ve İktisat Araştırmaları Dergisi, 16 (2): 209-227.
- Yücedoğru, R. ve Diraz, S. (2021). Davranışsal İktisadın Çerçevesi: Teorik, Epistemolojik ve Metodolojik Bir Bakış. Sosyoekonomi, 29(49), 323-343.

SİYASET BİLİMİ VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNDE THOMAS HOBBS*

Mehmet Erkin KARA¹

Dr.

Kara Harp Okulu Komutanlığı, Kara Harp Okulu (Dekanlık)

E-mail: ekara79@yahoo.com

ORCID ID: 0000-0001-9546-6847

Öz

Hobbes çalışmalarında iki ana soruya cevap vermeye çalıştı. Birincisi neden yönetilmeliyiz? İkincisi ise neden iktidara itaat etmeliyiz? Birinci sorunun cevabı Devletin kurduğu düzen, doğa durumundaki düzenden daha iyiydi. Yani kötünün iyisiydi. Ayrıca bencil olarak nitelendirdiği insanın iyiliğini ve insanlığın gelişimini sağlayabilecek, herkesten daha güçlü ve itaat edilen egemenden, yani Devletten başkası olamazdı. İkinci sorunun cevabı ise yaşama hakkına sahip olmak içindi. Doğal hak, kendi doğasını diğer bir ifadeyle kendi hayatını korumak için, kendi gücünü dilediği gibi kullanmak ve kendi aklı ile bu amaca yönelik en uygun yöntem olarak kabul ettiği her şeyi yapmak özgürlüğüydü. Hobbes'a göre doğa durumunda doğal hak, yaşam hakkı söz konusu olamazdı. Toplumsal sözleşmeyle sağlanan Commonwealth'de, Leviathan'a özgürlüklerimizi vermemize karşılık, barış sağlanacaktı. Hobbes'un Uluslararası İlişkilere en büyük katkısı ise Leviathan eserinde geçen, doğa durumunun disipline adapte edilmesiyle ortaya çıkan Klasik Realizm, diğer adıyla Hobbesçu Realizmdir. Hobbes'un doğa durumunda insanlar eşittir.

* Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayın etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ Sorumlu Yazar: ekara79@yahoo.com

Atf (APA): Kara, M. E., (2025), Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Disiplininde Thomas Hobbes, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 17 (2): 253-267.

Anahtar Kelimeler: *Hobbesçu Realizm, Leviathan, Commonwealth, Thomas Hobbes, Klasik Realizm.*

Alan Tanımı: *Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler*

THOMAS HOBBS'IN INTERNATIONAL RELATIONS DISCIPLINE AND POLITICAL SCIENCE

Abstract

Hobbes experimented with response applications in two main parts of his processes. Why should we be governed in the first place? Secondly, why the regime of obedience to the government? The answer to the first question is that the order established by the State was better than the order in the state of nature. So it was the best of the worst. In addition, there are others other than the sovereign, that is, the State, who is more powerful and obeyed than anyone else, and who can ensure the good of the humanbeing, whom he describes as selfish, and the development of humanity. The solution to the second problem was to have the right to live. Natural right was the freedom to use one's own power as one wishes and to do what everone's own mind deems to be them ostappropriate method for this purpose, in order to protectone's own nature, in otherwords, one's own life. According to Hobbes, natural right and the right to life are the solutions in question in the state of nature. The contract provided by the contract would be peace in the Commonwealth in return for us giving our freedoms to Leviathan. Hobbes's biggest contribution to International Relations is Classical Realism, also known as Hobbesian Realism, which emerged with the adaptation of the nature section to the discipline in his work Leviathan. In the state of Hobbes' nature, humans can live.

Key Words:*Hobbesian Realism, Leviathan, Commonwealth, Thomas Hobbes, Classical Realism*

JEL Code: *J18*

1. GİRİŞ

Thomas Hobbes 5 Nisan 1588 – 4 Aralık 1679 tarihleri arasında yaşamış ünlü İngiliz felsefecidir. İngiltere'nin Malmesbury yakınında küçük bir kasaba olan Westport'da doğmuştur (Stanford.edu, 2015). 91 yıllık, uzun hayatı boyunca çeşitli alanlarla ilgilenmiştir. Bir bilim adamıdır (Optik üzerine çalışmalarıyla

bilinir.). Matematikçidir (özellikle geometri alanında çalışmıştır.).Çevirmendir. Hobbes, Paris'e sürgün edilmeden önce, 40 yaşındayken, Yunanlı tarihçi Thucydides'in (MÖ 460-400) eserinden yaptığı tercüme yayınlamıştır (Arends, 2009: 4). Metafizik ve epistemolojiyle ilgilenen, dini konular üzerine yazılar yazan bir entelektüeldir.

1628'de Thucydides Tarihi çevirisi, 1640'da Human Nature (İnsan Doğası), 1640'da De Corpore Pulitico (Siyasal Düzen Üstüne), 1641'de De Cive (Kent Üstüne), 1651'de Leviathan (Leviathan ya da Bir Din ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi ve Kudreti), 1655'de De Corpore (Beden Üstüne), 1656'da (Özgürlük Zorunluluk ve Tarih Üstüne), 1658'de De Homine (İnsan Üstüne), 1676'da Homeros destanları çevirisi, 1689'da ölümünden sonra basılan Behemoth (İngiliz İç Savaşlarının nedenlerinin tarihi hakkında), eserlerini vermiştir (Şenel, 1996: 319).

Günümüzde halen devam eden popülerliğinin nedeni ise siyaset felsefesi ve siyaset bilimi üzerine çalışmalarıdır (Iep.edu, 2015). En önemli eseri olan, Leviathan kitabı ile modern siyaset biliminin ilk kurucularından ve ilk modern siyaset teorisinin sahibi sayılmaktadır (Sheldon, 2006).

Bu çalışmanın ikinci bölümünde Thomas Hobbes'un hayatını etkileyen olaylar, üçüncü bölümde Thomas Hobbes'un Siyaset Bilimine kattığı argümanlar (Hobbes'un Korkusu, Doğa Durumu ve İnsan Doğası, Doğal Hukuk ve Doğal Hak, Leviathan, Toplumsal Sözleşme, Hobbes Materyalizmi, Hobbes'a Göre Özgürlük ve Egemenlik, Hobbes'a Göre Güç), dördüncü bölümde ise Uluslararası İlişkiler Disiplinine etkisi (Hobbesçu Realizm, Uluslararası İlişkilerde Doğa Durumu ve Anarşi) ele alınmıştır.

2. THOMAS HOBBS'UN HAYATINI ETKİLEYEN OLAYLAR

Hobbes'un şahit olduğu yüzyılı ve yaşadığı olayları anlamamız, Leviathan'ın neden yazıldığını, Hobbes'un ne demek istediğini anlamamızı sağlar.

Hobbes'u üç olay derinden etkilemiştir. Birincisi özellikle Leviathan eserine esin kaynağı olan İngiliz İç Savaşıdır (Harvard.edu, 2015). İngiliz İç Savaşı'nın bir tarafı İngiltere'nin devlet kilisesi olan Anglikan Kilisesi'nin doktrinini savunan Kral I. Charles ve ona destek veren toprak sahibi aristokratlar, diğer tarafı Parlamento'nun alt kolu Avam Kamarası ve ona destek veren bağımsız Protestan kiliseleri ve orta sınıflardan oluşmaktaydı.

I. Charles iktidara gelmeden önce Protestanlar, Anglikan Kilisesi'nin doktrininin Katolik Kilisesi'ne çok yakın olduğunu düşünmekte ve bundan rahatsızlık duymaktaydılar. 1628 yılında I. Charles, Fransa ve İspanya'ya karşı

savaşmak için kaynak bulmak zorunluluğunda kalmıştır. Parlamento'ya taviz olarak nitelendirilebilecek, Petition Of Rights'ın² imzalamasına karşılık yeni vergiler koymuştur. İlerleyen süreçte Petition Of Rights'ı geçerli saymaması ve parlamento'yu dağıtması iç savaşın görünen nedeni olmuştur. İç savaşın gerçek nedeni ise Parlamento ile Charles I'ın arasında iktidarın nihai olarak kimin elinde olduğu ile ilgiliydi. Oldukça kanlı bir iç savaş olmuştur.

Charles I iktidarını doğrudan Tanrı'dan aldığını iddia etmekte ve Parlamento'nun kendisini sınırlayabileceği fikrini kabul etmemekte ve dahası Anglikan Kilisesi'nin doktrinini tüm İngiliz halkına dayatabileceğini düşünmekteydi. Orta sınıfın rahatsızlıkları da büyük oranda Parlamento'da temsil edilme hakkının feodal toprak beylerine tanınırken kendilerine tanınmamasıydı. Savaşın galibi Parlamento ve taraftarları olmuştur. Kral Charles I savaşın sonunda idam edilmiştir. Hobbes'un bütün hayatı boyunca içte ve dışta kuvvetli devlet fikrindestekçisi olmasının önemli sebeplerinden birisi İngiltere'de hüküm süren istikrarsızlıktır (Güriz, 1955: 299). Ayrıca kral taraftarı olması Thomas Hobbes'un ömrünün 11 yılını ülkesinden uzakta geçirmesine neden olmuştur (Johnson, 1991: 305).

Hobbes'u etkileyen ikinci olay ise 30 Yıl Savaşlarıdır. Avrupa'nın gördüğü son büyük din savaşı, 30 Yıl Savaşlarıdır. Dinsel çatışmanın yıkıcı etkisini hissedilmesini sağlamıştır. 30 Yıl Savaşları modern diplomasi ve uluslararası ilişkiler, toprağa dayalı devletlerin temellinin atılmış, Avrupa'yı kökten değiştirmiştir. Bu savaş sonucunda Habsburglara karşı Protestanları destekleyen Katolik Fransa örneğinde olduğu gibi artık devletlerin çıkarları, dinsel bağlılıklarının önüne geçmiştir (Sander, 1998: 98). Avrupa'da sürgünde iken Hobbes 30 Yıl Savaşlarının yıkıcı etkisiyle karşılaştı ve etkilendi (Salihpaşaoğlu, 2013: 819).

Hobbes'u diğer etkileyen olay ise Avrupa'da sürgünde iken Galileo ve Descartes gibi önemli matematikçiler, bilim adamları ile tanışma fırsatı bulmasıdır (Salihpaşaoğlu, 2013: 820). Kara Avrupa'sında sürgünde iken kilisenin ve Ortaçağ felsefesinin (Aristo felsefesi) Johannes Kepler, Galileo ve yeni bilimsel görüşün temsilcileri tarafından çökertilmesiyle karşılaşmıştır (Knutsen, 2015: 142).

Açıklamak gerekirse, 17. Yüzyılda matematikte elde edilen başarılar, doğa hakkındaki güvenilir bilgiye ölçü ve sayıyla ulaşılacağı düşüncesinin yaygınlık kazanmasına, ölçülemeyen ve sayılamayan doğaüstü iddiaların da sorgulanmasına yol açmıştır. İleride Newton'un ortaya çıkmasına varacak olan çağın genel

² 7 Haziran 1628'de, Charles I tarafından imzalanan, Kralın bazı özgürlükleri ihlal etmesini yasaklayan anayasal belgedir.

eğiliminden çok etkilenen Hobbes cisimlerin hareketlerinin açıklanmasında Galileocular tarafından kullanılan matematik ve mekanistik ilkeleri insan, toplum ve doğa ilişkilerine uygulamaya yönelmiş, bu konularda düzenli ve mantıklı bir yorum ortaya koymaya amaç edinmiştir (Tunçay, 1986: 182). Leviathan'ı yazarken kullandığı yöntemde bu dönemdeki bilimsel gelişmelerin etkisi çok belirgindir.

3. HOBBS'İN ARGÜMANLARI

3.1. Leviathan Kitabı

Kitap siyaset felsefesi alanında İngiltere'den çıkan ilk büyük yapıttır. Kitap İnsan Üzerine, Devlet Üzerine, Hıristiyan Bir Devlet Üzerine, Karanlığın Krallığı Üzerine başlıkları altında, 4 bölümden ve 47 kısımdan oluşmaktadır.

1.bölümde insan doğasından bahsetmiş, genel felsefe konularını incelemiş, din ve doğa hakkındaki fikirlerini ortaya koymuştur. 2.bölümde bir Hıristiyan Devleti içinde kilisenin durumunun ne olması gerektiğini göstermiştir. Hıristiyan Bir Devlet Üzerine ve Karanlığın Krallığı başlığını taşıyan 3 ve 4 üncü bölümlerde Roma kilisesine ve Aristo'nun "boş ve değersiz" olarak tavsif ettiği felsefesine eleştiriler vardır (Russel, 1948: 576).

Leviathan'ın ilk baskısındaki kapağı, kitabın özeti olarak algılanmalıdır. Kitabın kapağındaki hükümdarın, vücudu halktan meydana gelmektedir. Bütün halk, Leviathan'ın vücudunun muhteviyatındadır. Kafası ise egemeni, hükümdarın kafasıdır. Elindeki kılıç halkı koruduğunu, diğer elindeki asa ise halka hükmettiğini anlatmaktadır.

Kitaba isim veren Leviathan Tevratın, Book of Job yani Eyüp kısmınının 3 üncü, 40 inci ve 41 inci bablarında kendisinden bahis olunan bir deniz canavarıdır. Bu deniz canavarı kitabı mukaddeste "iki çenesi arasına kimsenin giremeyeceği, ağzından alevli meşaleler çıkan, yüreği taş gibi sert olan, kendisine karşı kılıç, mızrak ve kargının işe yaramadığı, çok kudretli" bir mahlûk olarak tasvir edilmiştir. Kitabına Leviathan yani Dev, Ejderha ismini vermesi dahi onun devleti ne büyük kuvvetlerle teçhiz etmek istediğinin açık ifadesidir (Güriz, 1955: 142).

3.2. Hobbes'un Korkusu

Thomas Hobbes korkuyla yaşamış bir insandır. Otobiyografisinde annesinin, İspanyol Armadasının İngiltere'yi fetih için geldiğini öğrenmesinin, onu korkutarak erken doğum yapmasına neden olduğunu anlatmaktadır. Derin bir ironiyle bu

duruma “Korku benim ikizimdir.” Demektedir (BBC, 2015).³ Ona göre, bu dünyada en büyük nimet, ölüm korkusu olmaksızın yaşam sürdürmektir.

Hobbes açısından, korku toplumsal düzeni yapıştıran ve güvenceye alan şeydir ve korku toplumun önde gelen kontrol mekanizmasıdır. “Tutkudan önce düşünülmesi gereken şey korkudur.” Sözüyle Leviathan’da kitabında, etkili hükmetmenin anahtarının korkudan geçtiğini anlatır (Hardt ve Negri, 2001: 333).

Gerçekten de Hobbes’un bir parçası gibi olan korku ve hayatta kalma dürtüsü onun yaşamını ve felsefesini büyük oranda etkilemiştir (Salihpaşaoğlu, 2013: 300).

3.3. Doğa Durumu ve İnsan Doğası

Hobbes, toplumun üstün bir otorite olmadan nasıl olacağını göstermek amacıyla tanımladığı durumdur (Knutson, 2015: 143). Hobbes’a göre insanlığın doğal durumu, insanlar arasında sürekli şiddet eğiliminin ve ölüm korkusunun hüküm sürdüğü, herkesin kendi gücü ve olanaklarıyla yaşamda kalabilmek için her şeyi yapmaya hakkı olduğu, bu anlamda zaman ve mekân tanımayan sürekli ve genel bir savaş halidir (Yenisoy, 2015: 81). Bu doğal yaşama hali Epikürçülerin tanımladığı doğa haline daha uygundur. Tanımlanması gerekirse, Devleti kurmadan önceki cehennem hayatıdır (Sarıca, 1996: 64).

Hobbes, bu tezini “insan doğası/insan karakteri” üzerine temellendirdi. Hobbes’un insan doğası anlayışına göre insanlar doğuştan kötü, bencil ve çıkarıcıdır. Ona göre, insan hem bedenen hem de zihnen doğuştan eşit yaratılmıştır. Fiziksel eşittir; çünkü bedensel güç anlamında en zayıf kişi, tıpkı kendisi gibi aynı tehlike altında bulunan diğer insanlarla birleşerek fiziksel bakımdan en güçlü kişiyi öldürebilecek kadar güçlüdür. Aynı şekilde insan zihnen eşittir; zira insanlar etraflarında kendileri kadar zeki ve bilge çok fazla insanın bulunduğunu kabul etmemektedirler. Buise, insanların zekâ anlamında eşitsizlik içinde olduklarını değil, tam aksine eşitlik içinde olduklarını gösteren bir durumdur (Hobbes, 2007: 92-93).

İnsanların bu “temel eşitlik” durumu, güvensizlik olgusunun anapara metrelerinden biridir. Söyle ki, zihnen ve bedenen eşit olan iki kişi aynı anda sahip olamayacakları bir şeyi arzu ederlerse, haliyle birbirlerine düşman olurlar ve esas olarak varlığını korumak bazen de sadece zevk almak amacıyla birbirlerini yok etmeye veya egemenlik altına almaya çalışırlar (Hobbes, 2007: 93).

Hobbes’a göre doğa durumunda insanın üç temel kavga, savaş nedeni vardır. Bunlar rekabet, güvensizlik, şan ve şereftir (Hobbes, 2007: 94). Birincisi, diğer

³“Fear and I were born twins together.”

insanları daima geçmek ister ve bunu diğerlerinin mal, hayat ve özgürlüğü pahasına da yapacaktır. Bu bağlamda başka insanların kişiliklerine, karılarına, çocuklarına ve hayvanlarına egemen olmak için şiddet kullanır. İkincisi, kendilerini korumak için kullanır. Üçüncüsü ise, kendi kişiliklerine yönelik olarak doğrudan doğruya veya hısımları, arkadaşları, milletleri, meslekleri veya adları dolayısıyla, bir söz, bir gülümseme, farklı bir görüş ve başka bir aşağılama işareti gibi küçümsemelere karşı şiddet kullanır (Hobbes, 2007: 94).

Hobbes'un insan doğası anlayışının en farklı özelliği, kurumsallaştırmasının Aristoteles'in yaptığı ve Aquinas tarafından Hıristiyan bir kimliğe büründürülen klasik insan kavramı anlayışından ayrılması, bizi olumsuz insan kavramıyla tanıştırmasıdır (Gray, 2004: 14).

Hobbes'a göre insan her zaman hazza, yaşamını sürdürücü şeylere koşan; elemenden yaşamına zararlı olan şeyden kaçan bencil bir yaratıktır. Ona göre, insanın toplum içindeki davranışlarının temelinde de yaşamını sürdürmek, güvenlik isteği ve bencillik yatar. Güvenlik isteği insanın doğasının temel gereksinimidir (Şenel, 1996: 323).

3.4. Doğal Hukuk ve Doğal Hak

İnsanlığın doğa durumu, insanlar arasında sürekli şiddet eğiliminin ve ölüm korkusunun hüküm sürdüğü, herkesin kendi gücü ve olanaklarıyla yaşamda kalabilmek için her şeyi yapmaya hakkı olduğu, bu anlamda zaman ve mekân tanımayan sürekli ve genel bir savaş durumudur. Burada insanların hepsini birden belirlenimi altında tutacak genel bir pozitif yasanın varlığı söz konusu olmadığından, herkesin, yaşamını korumak ve güvenliğini sağlamak için her şeyi yapmaya hakkı vardır. Bu varsayım, Doğal Hak'ı(Jusnaturale) kendi hayatını korumak için kendi gücünü dilediği gibi kullanmak ve kendi aklı ile bu amaca ulaşmaya yönelik en uygun yöntem olarak kabul ettiği her şeyi yapma özgürlüğü olarak tanımlar (Yenisoy, 2015: 71).

Bu anlamda bütün insanlar, bu tür bir korunmayı ve bireysel güvenliği sağlayacak her türlü araç üzerinde doğal olarak hak sahibidir (Ekici, 2006: 79).

İşte doğal hukukta evrensel olan, pozitif hukukun tersine doğada bulunan hukuk düzenidir. Bu bağlamda doğa yasalarının tümü doğanın (insan doğası) kendi esenliğine eğilimli olduğu yönündeki temel prensipten elde edilir (Hardin, 1991: 156).

3.5. Leviathan

Devleti simgeleyen bir metafordur. Halkın kendilerini yönetme haklarını devrettikleri egemen bir kişi ya da bir kuruldur.

Leviathan doğa durumundaki insanlar tarafından doğa durumundaki şartlardan kurtulmak için sosyal sözleşmeyle inşa edilmiştir. Leviathan'ın gücü insanların birbirine karşı güç kullanmasının engelleyen bir anlamda hükümeti, egemeni, devleti ve gücü temsil etmektedir. Ayrıca daha önceki düşünürlerden farklı olarak, hükümdarın kişiliği ile bulunduğu mevki nedeniyle oluşan siyasi kişiliği arasında ayırım yapması günümüze miras bıraktığı argümanlardandır.

3.6. Toplumsal Sözleşme

Thomas Hobbes'un Leviathan kitabında belirttiği gibi doğada, herkesin herkesle bir savaşı vardı. Bu durum sadece insanın devamlı korku içinde yaşamasını ve vahşi ölüm tehlikesiyle yüzleşmesi şeklinde değil, sefil ve kısa hayat yaşamasının nedeni oluyordu. Çünkü güvenlik olmadan endüstri, ekonomi, bilim, sanat, tarım, ticaret olamazdı. Gelişme söz konusu bile değildi (Piirimäe, 2006: 3).

Doğa yasası, insanların birbirlerine zararlı olan şeyleri yapmalarının yasaklanması olanağını verecek olan egemeni, Leviathan'ın hükmeden, yöneten, egemen konumuna getirilmesine yol açtı. (Ekici, 2006: 80) (Şenel, 1996: 324) Bir sözleşmeyle insanlar kendi özgürlüklerini Leviathan'a devrettiler. Leviathan'ın koyacağı kurallara uymayı taahhüt ettiler. Hobbes' e göre devlet, doğal yaşam halinde bulunan insanların düzeni sağlamak, herkesin herkesle savaşına son vermek, akla uygun biçimde karşılıklı güvenin sağlanması için kendi aralarında yaptıkları bu toplumsal sözleşmeyle doğmuştur (Gözler, 2009: 56).

Hobbes devleti, sözleşmeyi kabul edenlerden oluşan, Commonwealth diye adlandırmaktadır. Leviathan (egemen, hükümdar) , Commonwealth'deki her bir kimsenin kendisine verdiği yetkiyle elinde o kadar çok güç ve erk toplanır ki, üstünde birleşilmiş olan kimse herkesin iradesini yerine getirmeye, vatanda barış, dışarıdaki düşmana karşı da yardımlaşma sağlamaya yetecek kadar korkutucudur. Bu bakımdan Leviathan (egemen, hükümdar), Commonwealth'in (Devlet) özünü içinde taşır (Tunçay, 1986: 203). Yani Leviathan, ölümlü tanrıdır. Devletin bizzat kendisidir.

Toplumun, devletin ortaya çıkışını bir sözleşme ile açıklamaya girişen genellikle Jean Jack Rousso, Locke gibi demokratik eğilimli düşünürlerdir. Çünkü hukukta sözleşme genellikle "eşit tarafların karşılıklı çıkarları için yaptıkları ve tarafları bazı şeyleri yapma bazı şeyleri yapmama yolunda karşılıklı olarak bağlayan" bir hukuksal ilişkidir. Cumhuriyet destekçisi ve demokratik düşünürler devleti, eşitlikçi, karşılıklı anlaşma bağlamında açıklamışlardır. Hobbes almış olduğu laik burjuva kültürü devleti din dışı bir temele dayandırdı. Ancak Hobbes devleti sözleşmeye dayandıran diğer düşünürlerden farklı olarak, toplumsal sözleşmeyi, daha çok monarşik temelde biçimlendirdi (Şenel, 1996: 325).

3.7. Hobbes Materyalizmi

İnsan hakkındaki materyalist görüşü siyasi felsefesinin temelini teşkil etmiştir. Hobbes'a göre felsefe yapmak doğru düşündürmektir. O halde doğru düşünmek birleştirilmesi lâzım olanı birleştirmek ayrılması lâzım olanı ayırmaktır. Şu halde felsefenin birleştirilebilen ve ayrılabilen yani cisimlerden başka konusu yoktur. Tek mevcudiyet cisimdir ve harekettir. Bu bakımdan Hobbes monist ve materyalisttir (Güriz, 1955: 303).

Allah, melekler, ölülerin ruhları cisimleri yoktur, düşünülemezler şu halde bunlar felsefeye ait mevzular değildirler. Bu fikirlerinden dolayı Hobbes'u pozitivistin müjdecisi sayabiliriz (Russel, 1948: 571).

Bunun yanında Hobbes, Aristoteles felsefesi ve skolâstik düşünceye karşı durmuştur. Leviathan'da şöyle demektedir. “Evren tamamen gerçektir, gerçek olan her şey maddedir, madde olmayan gerçek değildir.” Hobbes'a göre uzay denilen bir boşluk vardır ve bu boşluk, görünemeyen ve dokunulamayan Plenum'dan oluşmaktadır. Plenum Hobbes'ın materyalizminde uzayın ana maddesidir (Stanford.edu, 2015).

3.8. Hobbes'a Göre Özgürlük ve Egemenlik

Hobbes'a göre sınırsız özgürlük yoktur. Biz insanların davranışları dayanılmaz içgüdülerin elindedir. Bir istekten sonra gelen davranışımızı yönetmek bizim elimizdedir. Ama isteğimizi yönetmek bizim elimizde değildir. Her davranışın bir nedeni vardır. Bu neden zorunluluktur. Evrendeki her şey gibi insanda zorunluluğa bağlıdır (Hançerlioğlu, 1963: 104).

Bu koşullarda ve zorunlulukta insanlar hükümdarın otoritesine uymalıdır, çünkü hükümsüz, egemensiz (Leviathansız) anarşik hayat, Leviathan'lı hayattan çok daha kötü olacaktır (Greenwalt, 1987: 62).

Hobbes'a göre egemenlik Leviathan(Devlet) iradesinde, mutlak ve bölünmemiş kalır. Halk, egemen ilişkisi sözleşmeyle sağlanan, verilen bir yetkidir. Leviathan'ın hükmetme yetkisi geri alınamaz niteliktedir, istisnası hariç sınırsızdır. Egemen hükümdarın ve mutlak iktidarın temel özelliği olarak, halkına genelde onların rızalarını almaksızın adalet dağıtmaktır (Hardt, 2001: 106).

Hobbes'un Leviathan'ın hükmetmesinin istisnai bir sınırı vardır. Bu da yaşama hakkıdır. Bir kimse, canını almak için kendisine saldıranlara karşı koymak hakkından vazgeçemez. Aynı şekilde yaralanmamak, zincire vurulmamak ve hapis edilmemek için egemene karşı çıkabilir (Tunçay, 1986: 191).

Din konusunda da kendisinden önceki düşünürlerin aksine egemenliğin, hükümdarın tekelinde olduğunu söyler. Hıristiyan düalizminde normalde halkın iki efendisi vardır. Hobbes'a göre ise iç barışı sürdürebilmenin tek yolu hükümdarın aynı zamanda kilisenin de başı olmasıdır. Kiliseye de hükmetmesidir. Bu, Papa'nın yönetimindeki Katolikliği karşısına alan, Anglikanizm'i savunan bir düşünce biçimidir. Hobbes'a göre insanlar, inançları ne olursa olsun, egemen gücün din dışı kurallarına da boyun eğmekle yükümlüdürler (Sarıca, 1996: 64).

3.9. Hobbes'a Göre Güç

Hobbes toplum öncesi dönemde, doğa durumunda bireyler arasındaki çatışmanın kaynağını insanın özünün doğuştan kötü bir karaktere sahip olmasıyla ilişkilendirmektedir (Elmas, 2013: 30). Hobbes'un insana bakışı pesimisttir. Ona göre insan kötüdür, ama rasyoneldir. Rasyoneldir çünkü toplumsal sözleşme, her bir adayın özgürce üye olabilmek ve ilgili norm ve işleyişlere boyun eğmek için rasyonel bir güdüye sahip olması gerekmektedir (Elmas, 2013: 30).

Bunun yanında Hobbes'a göre, salt iyi, salt kötü, salt adalet, salt ahlak yoktur, bunlar uydurulmuş kavramlardır. Gerçekte iyi hoş giden, kötüde hoş gitmeyen şeydir. Doğa durumunda olduğu gibi Devlette de hakkı meydana getiren güçtür.

Devlet (Leviathan), herkesin herkese karşı kavgasıdır, savaşıdır. Devlet bu kavgayı bir dereceye kadar son verdiği için onun emrettiği erdem, iyi, doğrudur. Onun yasak ettiği şey erdemsizlik, kötü, yanlıştır (Hançerlioğlu, 1063: 104). Çünkü Devlet (Leviathan) güçlüdür. Leviathansız, herkesin herkesle savaş halinde olduğu bir ortamda doğru, yanlı, haklı, haksız, adalet, adaletsizden söz etme imkânı yoktur (Aru, 2002: 184).

4. HOBBS'UN ULUSLARARASI İLİŞKİLER DİSİPLİNİNE KATKILARI

4.1. Hobbesçu Realizm, Uluslararası İlişkilerde Doğa Durumu ve Anarşi

Uluslararası ilişkiler disiplininde, Hobbes'un güç ve devlet merkezli güvenlik kuramı Realistlerce savunulmaktadır. Hobbes'un insanın doğasında var olduğunu varsaydığı herkesin herkesle savaşıyla ifade edilen, hükmedenin olmadığı doğa durumu (anarşi durumu) uluslararası ilişkilerde Realist Teorinin temelini oluşturmuştur. Hatta Uluslararası İlişkiler Disiplinin başlangıç merkezinin Thomas Hobbes tarafından doğa durumundaki insanla, Commonwealth (Devlet) arasındaki ayrımın yapılmasıyla ortaya çıktığı iddia edilmektedir (Vincent, 1981: 91).

Hobbes, doğa durumu sekinde kavramsallaştırdığı kurgusal analizinde insanların gerçekten de böyle bir doğa hali döneminde yaşayıp yaşamadıklarını ayrıntılı bir biçimde sorgulamamış ve sadece yerlileri kastederek "Amerika'nın

birçok yerindeki vahşi insanların” herhangi bir siyasi otoriteye sahip olmadıkları için böyle bir doğa durumunda yaşadıklarını öne sürmüştür (Ebenstein, 2003: 166). Ama Hobbes’a göre devletlerarasında, Leviathan’dan önceki doğa durumu söz konusudur.

“Belli insanların birbirine karşı savaş durumunda bulunduğu hiçbir dönem olmamıştır; lakin krallar ve egemen otoriteyi temsil edenler, her zaman, bağımsızlıklarından dolayı, devamlı kıskançlık içindeki gladyatörler vaziyetindedirler; silahlarını nişanlamışlar ve gözlerini birbirine dikmişlerdir; yani, kaleleri, garnizonları ve topları ötekinin sınırları üzerindedir; vaziyettedir. Ama bu sayede egemen otoriteler halklarının sanayisini yükselttikleri için, bu durumdan kişiler arasındaki doğa halinin sonucu olan ızdırap çıkmaz.” (Hobbes, 2007: 65)

Uluslararası İlişkileri hakkında yukarıda anlattığı Leviathan’ın 13. Bölümünde Klasik Realizmin ipuçları vardır diyebiliriz. Doğa durumundaki insanla, devlet arası analogi yapmıştır. Hobbes insan için doğa durumuna Leviathan’la son vermiş ama uluslararası ilişkilere bir egemen koymamış, doğa durumunun devam ettiğini belirtmiştir. Buradan anlaşılması gereken uluslararası ilişkilerde egemensiz bir doğa durumunun katlanılabilirliği (Yurdusev, 2013: 47). Devletler, doğa durumunda insanların karşılaştığı gibi yalnız, sefil, iğrenç, vahşi ve kısa bir yaşamla karşılaşmadıklarından dolayı, uluslararası bir hükümeti oluşturmak maksadıyla devletlerarası bir sözleşmeye ihtiyaçları yoktur. Ayrıca sistemin ruhu olan uluslararası anarşi, devletlerin, egemenlerin ve vatandaşların güçlü özerklik arzularını yansıtır (Donnelly, 2014: 58).

Hobbes’un bu görüşü realist teorinin kurucuları olan E. H. Carr, Reinhold Niebuhr, Hans Morgenthau tarafından kabul görmüş, eserlerinde yenilenmiştir. Disiplinde etkisini kanıtlarcasına, 20. Yüzyıl Uluslararası İlişkiler Disiplinin Hobbesyen Geleneğin hâkimiyetinde olduğu ile ilgili çalışmalar yapılmıştır (Yurdusev, 2006: 306). Ayrıca Kenneth Waltz, Neorealist Teoriyi kurgularken uluslararası sistemdeki anarşiyi ön plana çıkarmasını, Hobbesyen bir etki olarak kabul edebiliriz.

Devleti uluslararası politikanın temel aktörü olarak kabul eden bu realist teorisyenlere göre devletlerarasında çatışmalar kaçınılmazdır, doğaldır. Çünkü devletlerarasında doğa durumu yani daimi savaş durumu söz konusudur. Devletin bu durumda temel amacı varlığını sürdürmektir. Bu bağlamda Hobbesyen Realist görüşe göre, devletlerarası tüm ilişkiler, kazananların kazançlarının, kaybedenlerin kayıplarına eşit olduğu sıfır toplam bir oyundur (Arı, 2013: 100).

Anarşi, realistlere göre insanın nadiren sahip olduğu, en iyi niyetlerinden daha geçerlidir. İşbirliğinin risklerini azaltan veya kazançların nasıl paylaşılacağını belirleyen yöntemler olmaksızın, işbirliğine açık olanlar bile yıkıcı rekabet mücadelesi içine girebilirler. Örneğin devletler faydasız bunun yanında maliyetli bir silahlanma yarışına girebilirler. Bu durum Hobbesçu Korku diye tanımlanır (Donnelly, 2014: 63).

Bu durumun temel nedeni realistlere göre, Leviathan gibi bir egemenin olmaması gösterilir. Bu bakımdan uluslararası sistemin anarşik olması, Devletlerin ana motivelerinden biridir. Bu uluslararası ilişkilerin anarşikliği sadece otorite bulunmaması anlamında değil, aynı zamanda ilişkilerin sürekli rekabet ve çatışma şeklinde olması anlamında da anarşiktir (Yurdusev, 2006: 42).

Ayrıca Hobbes Devletin varlığını sürdürebilmeleri için güvenliğin en önemli ön şartlardan olduğunu düşünür. Devletin bütünlüğünü bozacak en büyük tehdit ise güçsüzlüktür (Elmas, 2013: 29). Devletlerarası sistemde de bu durum geçerlidir. Güçsüzlük Devletin en büyük zayıflığıdır.

5.SONUÇ

Hobbes çalışmalarında iki ana soruya cevap vermeye çalıştı. Birincisi neden yönetilmeliyiz? İkincisi ise neden iktidara itaat etmeliyiz?

Birincisi sorunun cevabı Devletin kurduğu düzen, doğa durumundaki düzenden daha iyiydi. Yani kötünün iyisiydi. Ayrıca bencil olarak nitelendirdiği insanın iyiliğini ve insanlığın gelişimini sağlayabilecek, herkesten daha güçlü ve itaat edilen egemenden, yani Devletten başkası olamazdı.

İkinci sorunun cevabı ise yaşama hakkına sahip olmak içindi.Doğal hak, kendi doğasını diğer bir ifadeyle kendi hayatını korumak için, kendi gücünü dilediği gibi kullanmak ve kendi aklı ile bu amaca yönelik en uygun yöntem olarak kabul ettiği her şeyi yapmak özgürlüğüydü.Hobbes'a göre doğa durumunda doğal hak, yaşam hakkısöz konusu olamazdı.Toplumsal sözleşmeyle sağlanan Commonwealth'de,Leviathan'a özgürlüklerimizi vermemize karşılık, barış sağlanacaktı.

Hobbes'un Uluslararası İlişkilere en büyük katkısı ise Leviathan eserinde geçen, doğa durumunun disipline adapte edilmesiyle ortaya çıkan Klasik Realizm, diğer adıyla Hobbesçu Realizmdir. Hobbes'un doğa durumunda insanlar eşittir.

Hobbes'un ana savlarından biri en zayıfın başkalarıyla işbirliği ve entrika çevirerek en güçlüyü öldürecek güce sahip olmasıdır. Klasik Realizmde Devletler eşittir. En zayıf, çeşitli yollarla en güçlünün üstesinden gelebilir. Doğa durumunda egemen olmadığından dolayı insanlar arası anarşi ve herkesin herkesle savaşı söz

konudur. Devletlerarasında da egemen, mutlak hükmeden olmadığından dolayı, anarşi söz konusudur. Hobbes'e göre insan şiddeti rekabet, güvensizlik, şan ve şeref için uygular. En temel hak, "Iusnaturalae" (Doğal hak) yaşama hakkıdır. Klasik realizm için ise Devletin üç temel amacı, Devletin yaşamaya devam etmesi (nationalsurvival), güç ve çıkarıdır. Görüldüğü gibi Realizm Teorisi Hobbes'un varsayımları üzerine bina edilmiştir. Bu bağlamda Hobbes'un Uluslararası İlişkiler Disipline etkisi büyüktür.

Sonuç olarak gelişmekte olan bilimsel düşüncenin etkisindeki Thomas Hobbes, laik, toprağa dayanan, monarşik, ulus devletin teorisini yazmıştır. Bir bakıma Leviathan Orta çağın skolâstik Aristoteles felsefesinden laik modern batı toplumunun kuruluşuna varan süreci müjdelemektedir. Ayrıca hükmetmek eylemini uhrevi gökyüzünden yeryüzüne indirmiştir. Bu özellikleriyle iktidarın kaynağı üzerine var olan Toplumsal Sözleşme yaklaşımının modern anlamda ilk yaratıcısı sayılmaktadır.

YAZARIN BEYANI

Katkı Oranı Beyanı: Yazar, çalışmanın tümüne katkı sağlamıştır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışmada herhangi bir kurum ya da kuruluştan destek alınmamıştır.

Çatışma Beyanı: Çalışmada herhangi bir potansiyel çıkar çatışması sözkonusu değildir.

KAYNAKÇA

Arends F. M. (2009). "Homeros'dan Hobbes Ve Ötesine: "Güvenlik" Kavramının Avrupa Geleneğindeki Boyutları", Uluslararası İlişkiler Dergisi, Cilt6, Sayı 22, 4.

Arı T. (2013). Uluslararası İlişkiler Ve Dış Politika, Bursa: Mkm Yayıncılık, 100.

Arı T. (2002). Uluslararası İlişkiler Teorileri, İstanbul: Alfa Kitapevi, 184.

Donnelly, J. (2014). V.D., Uluslararası İlişkiler Teorileri, İstanbul: Küre Yayınları, 63.

Ebenstein W. (2003). Siyasi Felsefenin Büyük Düşünürleri, İstanbul: Şule Yayınları, 166.

- Ekici, E.(2006). “Hobbes Ve Rousseau: Toplumsal SözleşmeKuramı”, Fen Edebiyat Fakültesi Felsefe Dergisi Kaygı, Sayı:6, 79.
- Elmas, S. (2013). Modern Toplumun Güvenlik Çıkmazı,Tehdit Risk Ve Risk Toplumunu Perspektifinden Güvenlik, Ankara: Usak Yayınları, 30.
- Gözler, K., (2009). Anayasa Hukukuna Giriş, Bursa: Ekin Yayınevi, 56.
- Gray, J., (2004). Post-Liberalizm Siyasal Düşünce İncelemeleri, Ankara: Dost Kitapevi Yayınları, 14.
- Green W. K., (1987). Conflicts Of Law And Morality, Oxford University press, 62.
- Güriz Adnan (1955). “Hobbes, ŞahsiyetVe Siyasi Fikirleri”, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, Cilt 12, Sayı-2, 299.
- Habermas, J., (1999). Öteki Olmak, Ötekiyle Yaşamak, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 194.
- Hançerlioğlu, O., (1963), Başlangıcından Bugüne Erdem Açısından Düşünce Tarihi, İstanbul: Varlık Yayınları,
- Hardin R., (1991). “Hobbesian political order”, Political Theory, Vol:19, No:2, 156.
- Hardt M, Negri A., (2001). İmparatorluk, İstanbul: Ayrıntı Yayınlar 333.
- Hobbes T. (2007). Leviathan Ya Da Bir Din Ve Dünya Devletinin İçeriği, Biçimi Ve Kudreti, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 92-93.
- Johnson P. J. (1991). “The Obsession Of Thomas Hobbes: The English Civil War İn Hobbes's political philosophy”, Journal Of Thehistory Of Philosophy, Vol. 29, Number 2, 305.
- Knutsen T. L. (2015). Uluslararası İlişkiler Teorisi Tarihi, İstanbul: Açılım Yayınları, 142.
- Piirimäe P., (2006). “The Explanation Of Conflict In Hobbes’s leviathan”, Trames, No:1, 3.

- Russel B. (1948). *History Of Western Philosophy*, Londra: Unwinbrother, 576.
- Sander O. (1998). *Siyasi Tarih: İlkçağlardan 1918'e*, Ankara: İmge Yayınları, 98.
- Sarıca M. (1996). 100 Soruda Siyasi Düşünce Tarihi, İstanbul: Gerçek Yayınevi, 64.
- Salihpaşaoğlu Y. (2013). “Mutlak Monarşiye Laik Savunma: Tevratın Canavarı Leviathan”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 62, Sayı 3, 819.
- Sheldon G. W. (2006). *The History Of Political Theory: Ancient Greece To Modern America*, New York: Peter Lang International Academic Publisher.
- Şenel A. (1996). *Siyasal Düşünceler Tarihi, Tarih Öncesinde İlkçağda Ortaçağda Ve Yeniçağda Toplum Ve Siyasal Düşünüş*, Ankara: Bilim Ve Sanat Yayınları, 319.
- Tunçay M. (1986). *Batıda Siyasi Düşünceler Tarihi 2, Yeni Çağ,Seçilmiş Yazılar*, İstanbul: Teori Yayınları, 182.
- Vincent J. R. (1981). ‘The Hobbesiantradition İn Twentieth Century Thought’, *Journal Of International Studies- Millennium*, Vol. 210, No. 2, S. 91.
- Yurdusev A. N., V.D. (2013). *Devlet, Sistem Ve Kimlik Uluslararasıİlişkilerde Temel Yaklaşımlar*, İstanbul: İletişim Yayınları, 47.
- Yurdusev A. N. (2006) “Thomas Hobbes And İnternational relations: Fromrealism To Rationalism”, *Australian journal Of International Affairs*, Vol. 60, No. 2, 306.
- http://bbc.co.uk/history/british/civil_war_revolution/hobbes_01.shtml
- <http://iep.utm.edu/hobmoral/#H2>
- <http://plato.stanford.edu/entries/hobbes/#1>
- <http://plato.stanford.edu/entries/hobbes/#3>
- <http://scholar.harvard.edu/armitage/files/jasp.pdf>

BELEDİYECİLİK NEREYE GİDİYOR?

Türkiye’de Belediyelerin Popülizm Eksenli Sosyal Gayeli İktisadi Girişimcilik ve Sosyal Yardım Faaliyetlerine 10 Ağır Eleştiri*

Coşkun Can AKTAN¹

Prof. Dr.

Dokuz Eylül Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi

E-mail: ccan.aktan@deu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0003-4294-2314

I. GİRİŞ

Türkiye’de belediyecilik nereye gidiyor?

Ülkemizde yerel yönetimlerin “*geleneksel belediyecilik*” olarak bilinen hizmet alanını çok daha fazla genişleterek “*yeni belediyecilik*” adı altında şu üç alanı istismar ettiklerini düşünüyorum:

Sosyal hizmet belediyeciliği. Kreş, gündüz bakımevi, huzurevi, yaşlı bakımevi açabilirsiniz, ama siz belediye olarak eğer bir “*gezici berber*” arabası ile mahalle-mahalle, köy-köy gezerek saç sakal tıraşı yapıyorsanız ben bunun biraz “*garabet belediyecilik*” olduğunu düşünüyorum. Belediye olarak üniversite öğrencilerine yurt açabilirsiniz, fakat “*çamaşırlar ücretsiz olarak yıkanıp kurutulup öğrencilere teslim ediliyor*” ilanları vererek *Çamaşır Çıkama ve Ütü Evi* adı altında mekânlar kurulmasını doğrusu fazlasıyla tuhaf buluyorum.

Sosyal gayeli iktisadi işletme belediyeciliği. Belediyelerin bazı alanlarda özel hukuk tüzel kişisi olarak şirketler kurmasının mantığı anlaşılabilir. Örneğin belediyeler beton, asfalt, su, kanalizasyon ve saire hizmet alanlarında “*şirket*” statüsünde işletme kurabilir ya da “*iştirak*” statüsünde şirketlere ortak olabilirler. Fakat belediyelerin lokanta, bakkal, manav, kasap, fırın gibi ticari işletmeler kurmalarını pek çok açıdan yanlış buluyorum.

* Bu çalışmada bilimsel araştırma ve yayım etiği ilkelerine uyulmuştur.

¹ **Sorumlu Yazar:** ccan.aktan@deu.edu.tr

Atf (APA): Aktan, C. C. (2025), Belediyecilik Nereye Gidiyor? Türkiye’de Belediyelerin Popülizm Eksenli Sosyal Gayeli İktisadi Girişimcilik ve Sosyal Yardım Faaliyetlerine 10 Ağır Eleştiri, Ekonomi Bilimleri Dergisi, 17 (2): 268-278.

Sosyal yardım belediyciliği. Sadece yerel yönetimlerin değil en başta merkezi yönetimin en çok istismar ettiği alanların başında sosyal yardımlar gelmektedir. Bu konunun da maalesef ülkemizde popülist “*şefkat/merhamet*” ve “*fakir-fukara-garip-guraba*” edebiyatına ve popülist söylemlere terk edildiğini düşünüyorum.

Ülkemizde adına “*sosyal belediycilik*” denen “*sosyal hizmet belediyciliği*”, “*sosyal gayeli iktisadi girişimcilik belediyciliği*” ve “*sosyal yardım belediyciliği*”nin yanlış bir yol olduğu kanaatindeyim. Popülizm ve paternalizmden beslenen ve büyüyen bu istismarcı/suistimalci belediyciliği “*sağmal belediycilik*” olarak adlandırıyorum.²

Belediycilik denildiğinde bizim ilk aklımıza gelen “*altyapı belediyciliği*”dir. Su ve kanalizasyon hizmetleri, şebeke dağıtımı, katı atık, şehir içi ulaşım gibi işlerin belediye ait hizmetler olduğunu biliriz. Kentin altyapısı dışında çöp toplama, cadde ve sokak temizliği, itfaiye hizmetleri, zabıta hizmetleri gibi görevler de belediyenin asli görevleri arasında sayılır. Şehir içerisinde imar ile ilgili izin ve belgeler verme yetkisi de belediyenin görevleri arasındadır. Zaman içerisinde bu altyapı hizmetlerinin kapsamı daha da genişleyerek sosyal hizmetleri de içerisine almış, hizmetler bunlarla da sınırlı kalmayarak çok daha çeşitlenmiştir.

Belediyelerin asıl yapmaları gereken ulaşım, su, temizlik, çöp toplama, kanalizasyon, park-bahçe ve saire sayısız görev varken bu asli fonksiyonlarına odaklanmak yerine popülist gayeli “*sosyal hizmet belediyciliği*” ve “*sosyal gayeli iktisadi girişimcilik belediyciliği*” yapmaları doğru mudur? Okuyucular tarafından yanlış anlaşılmamak için en azından sorumu biraz daha doğru formata kaydırarak tekrar yazayım:

Belediyelerin kent lokantalarından çorba duraklarına; halkın bakkalı/halkın kasabından evde temizlik ve mobil kuaför hizmetlerine; düğün destek ve çeyiz seti dağıtımından sosyal yardım kartları ve çeklerine kadar popülizm eksenli patolojik belediycilik yapmaları ne derece doğrudur ve bu tür faaliyetlerin kapsamı ve sınırları yok mudur?

Belediye başkanları “*milli irade*” lafügüzafına sığınarak ve güya halka hizmet adına her türlü hizmet ve faaliyetleri üstlenebilirler mi? Belediye başkanlarının

² Aktan, C.C. 2025. “Sosyal Belediyeçilik mi, Sağmal Belediyeçilik mi?”, RG Preprint.
<https://www.researchgate.net/profile/Coskun-Can-Aktan>

milletin teveccühü ile seçilmiş olduğunu ifade ederek milletin refahı, huzuru ve mutluluğu adına her türlü hizmeti yapmaya kendilerini yetkili görmeleri doğru kabul edilebilir mi?

II. TÜRKİYE’DE SUİSTİMALCI “SOSYAL BELEDİYECİLİK” FAALİYETLERİNE ELEŞTİRİLER

Ülkemizde “*sosyal belediyecilik*” ya da “*toplumcu belediyecilik*” adı altında yapılan uygulamalara başlıca itiraz ve eleştirilerimi 10 ana başlıkta kısa cümlelerle özetlemek istiyorum. Her başlığın ayrı bir çalışma içerisinde ayrıntılı incelenmesi gerektiğinin altını çizmek isterim. Okuyucuların konsantrasyonlarını bozmamak için kısa ve öz açıklamalar yapmayı daha doğru buluyorum.

Eleştiri-1: Partizanlık ve Liyakatsizlik

Belediyelerin geleneksel “*asli hizmet*” alanından uzaklaşarak lokanta, bakkal, manav açmaları; bebek, çocuk, genç, yaşlı herkese yönelik sosyal yardım projeleri yürürlüğe koymalarının gerisinde popülizm yatmaktadır.

Türkiye’de maalesef ideolojik kutuplaşma, ayrışma, cepheleşme, aşırı partizanlık, kendi partisinden olmayanlara karşı duyulan hoşnutsuzluk ve nefret söylemleri ve saire çok ciddi boyutlara ulaşmıştır. Siyasi partilerin oy maksimizasyonu ve yeniden seçilebilmeleri “*partizan siyaset*” ile mümkün olduğu için merkezi yönetimde izlenen yol ve yöntemlerin benzeri yerel yönetimlerde de izlenmektedir. Belediye başkanları sosyal belediyecilik adı altında yürürlüğe koydukları popülist projelerle kendi seçmen gruplarına ve partizan taraftarlarına makam, iş, ayni ve nakdi yardımlar sunarak destekleyebilmektedirler. Sosyal belediyecilik uygulamalarında sıklıkla şirket üst yönetimlerinde partizanlar istihdam edilmekte, partizan taraftarlar işe alınmakta, satın alımlar ve ihaleler de partizan firmalar aracılığıyla yapılmaktadır.

Patolojik bir sosyal belediyecilik anlayışını savunanların şu sorulara da cevap vermesi gerekir: (1) Sosyal gayeli iktisadi girişimcilik yapan belediye iktisadi teşebbüslerinin tepe yönetiminde kimler görev alır? (2) Bu işletmelerde kimler istihdam edilir? Kimler işe alınır? (3) Bu işletmelerin satın alma ve ihale süreçleri nasıl işler?

Eleştiri-2: Haksız Rekabet

Belediyelerin bakkal, manav, kasap, mandıra, fırın, lokanta, çayhane, kafeterya vs. ticari işletmeler açmaları piyasa ekonomisinin tabii işleyişine tamamen aykırıdır ve rekabet ilkesini zedeler. Merkezi yönetimin yüzlerce ürünün satışını yapan “oligopol” zincir marketlerin tekelliliğe dönüşmesini engelleyecek radikal kararlar ve tedbirler alması yerine küçük işletmelerin haksız rekabetle baş edemeyerek yok olmasına seyirci kalması çok ama çok vahim bir gelişmedir. Bu büyük ve vahim yanlış düzeltmenin yolu belediyelerin “sosyal gayeli iktisadi girişimcilik” yapması değildir. “Belediye iktisadi teşebbüsleri” (BİT’ler)nin büyümesi piyasa ekonomisinin etkin işlerliği için engeldir. Belediyelerin bakkal, kasap, şarküteri, mandıra vs. işletmeler açmasının tüketiciye ucuz ürün satmak gayesini taşıdığı söylenebilir; fakat belediyeler bu tür faaliyetleri yapmak suretiyle küçük esnafın ekmek kapısı olan işletmelere de zarar vermektedir.

Eleştiri-3: Düşük Rekabet Gücü

“Rekabet” (competition) ile “rekabet gücü” (competitiveness) arasındaki ayrımı bilmek ve anlamak gerekir. Belediye iktisadi teşebbüsleri ilk olarak piyasa ekonomisinde haksız rekabet yaratırlar. İkinci olarak bu ticari işletmeler özel firmaların sahip olduğu rekabet gücü dinamiklerinden yoksundurlar.

Belediyenin kurmuş olduğu bir Halkın Bakkalı’nın 101 ya da 1001 şubesi olan bir market zinciri ile yarışabilmesi mümkün müdür? Bırakınız belediyeyi merkezi devleti arkasına almış olan Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri’nin (Tarım Kredi) yurt genelindeki market ve satış noktası sayısı 4 bin 300’e ulaşmasına rağmen büyük market zincirleri ile rekabet etme gücü var mıdır? Rekabet gücü olmayan işletmeler kurmak rasyonel midir? Bu irrasyoneliteyi anlamak için belediyelerin neden düşük performans ile çalıştıklarının rasyonelini anlamak gerekir.

Eleştiri-4: Düşük Performans

Belediyelerin kurmuş olduğu lokantalar, bakkallar, manavlar, mandıralar, kasaplar vs. performans yönünden özel işletmeler ile yarışabilirler mi? Karlılık, işgücü verimliliği, sermaye verimliliği, toplam faktör verimliliği, işgücü maliyeti, malzeme maliyeti, müşteri memnuniyeti, yenilik ve yaratıcılık, kalite vb. performans göstergeleri yönünden özel işletmelerin kamusal ticari işletmelerden çok daha başarılı sonuçlara sahip olduğunu bilimsel kanıtlara ihtiyaç duymaksızın

çıplak gözlerle tespit etmek fevkalade kolaydır. Bu konuda bilimsel çalışmaların sonuçları ile ikna olmak isteyenler için onlarca ampirik çalışma mevcuttur.

Eleştiri-5: İsrif ve Savurganlık

Devlette sahiplik yoktur. Sahipliğin olmadığı yerde israf ve savurganlık, hırsızlık ve yolsuzluk kaçınılmaz olarak ortaya çıkar ve yaygınlaşır. Gerçek şudur ki insanlar kendi mallarını ortak (kollektif) mallardan çok daha özenle korurlar ve geliştirirler. Doğruyu söylemek gerekirse kamuda tasarruf bir maval ve martaval olmanın ötesine geçemez.³ Durum böyle ise o zaman sosyal belediyecilik adı altında israf fabrikaları (ekmek fabrikaları, kent lokantaları, halkın bakkalları vs.) kurmanın manası ve mantığı yoktur.

Bir ilave not olarak “*mükerrerlik*” konusunu da bu başlığa sığdırmış olalım. Zira bugün merkezi yönetim ve yerel yönetim ayrı telden çaldığı için merkezi yönetimce yapılan sosyal yardımların bir kısmı yerel yönetimler tarafından da yapılmaktadır. Merkezi yönetim ve yerel yönetimlerin birbirlerinden habersiz ve birbirlerinden bağımsız onlarca sosyal yardım programlarının doğru bir planlama ve koordinasyonla sürdürememesi israf ve savurganlıklara yol açmakta; dahası istismar ve suistimallere kapı aralamaktadır.

Eleştiri-6: Görünmez (Gizli) Maliyetler

Devlette görünmeyen maliyetler (gizli maliyetler) özel işletmelerden çok daha fazladır. Bir şahsa ait lokantaya gittiğinizde orada kasiyer, garson, bulaşıkçı sayısı ne sayıda olması gerekiyorsa o sayıda olmak zorundadır. Belediyenin açtığı bir restoranda ise muhtemelen işgücü sayısı olması gerekenden fazladır ve bu “*gizli işsizlik*” belediye için hesaba katılmayan bir gizli maliyettir. Sabit maliyetlerden değişen maliyetlere kadar pek çok parasal maliyetin dışında görünmez maliyetler belediyelerin ticari işletmelerinin düşük performansla çalışmasını zorunlu kılar.

Tekrar altını çizerek belirtmek isterim ki, belediyeler ve genel olarak devlet kurumlarında maliyetlerin bir görünen bir görünmeyen yüzü vardır. Doğrudan hesaplayabildiğiniz maliyetler dışında pek çok hesaba katılmayan dolaylı maliyetler vardır. Zaman maliyeti, fırsat maliyeti, rant kollama gibi politik

³ Aktan, C.C. 2024. Kamuda Tasarruf (Aldatmaca ve Kandırmaca Değil mi? Kimin Parası Harcanıyor? Kim Harcıyor?), RG Preprint.
<https://www.researchgate.net/profile/Coskun-Can-Aktan>

maliyetlerin bedeli çok ağırdır ve bunun faturası sonuçta vatandaşa çıkar. Rüşvet ve yolsuzluklar doğası gereği gizlilik içerisinde yürütülen faaliyetlerdir. Ülkemizde belediye faaliyetlerindeki aşırı ve kontrolsüz genişleme yolsuzluk alanlarını da genişletmektedir.

Eleştiri-7: Sahte Ucuzluk Algısı ve Göz Boyama

Sanırsınız ki, sosyal belediyecilik vatandaşa oldukça düşük fiyatlı mal ve hizmet sunulmasına imkân sağlar. Bir kent lokantasına gidip tabldot yemek yiyip 50 ya da 70 TL ödediğinizde bu ucuzluk algısını hissetmeyebilirsiniz fakat daha etraflıca baktığınızda bir “yanılsama”nın var olduğunu anlayabilirsiniz. Bu tıpkı su içindeki küçük bir balığın büyükmüş gibi görünmesine benzer bir yanılsamadır. Denize baktığımız zaman balık bayağı büyük görünür ama balığı yakalayıp elinize aldığımız zaman bakarsınız ki gördüğümüz gibi değildir!

Sahte ucuzluk algısı konusunda ülkemizde merkezi yönetimin ve belediyelerin “*halkçı marketçilik*” adı altındaki uygulamalarından somut örnek vereyim. Türkiye Tarım Kredi Kooperatiflerinin (Tarım Kredi) yurt genelindeki market ve satış noktalarındaki ya da belediyelerin Halkın Bakkalı ve Halkın Mandırası satış noktalarındaki fiyatlar sembolik (göstermelik) bir ucuzluk algısı ile pazarlanmaktadır. Tarım Kredi’nin 2024 yılı sonu itibariyle yaklaşık market sayısı 3 bin 100’e ulaşmıştır. Bu marketlerin satış noktalarından 1200’ü bakkal işletmesi olarak faaliyet göstermektedir. Peynir, pirinç, nohut, mercimek ve sıvı yağ gibi ürünler özel bakkallar tarafından kooperatif market dağıtım şirketinden satın alınmakta ve marketle aynı fiyattan satılmaktadır. Giderek dev bir holdinge dönüşen Türkiye Tarım Kredi Kooperatifleri (Tarım Kredi) dışında birkaç şubesi ile faaliyet gösteren belediye bakkallarında “*gerçek ucuzluk*” söz konusu değildir ve sadece sınırlı sayıda ürünlerdeki fiyat indirimleri üzerinden suni bir “*ucuzluk algısı*” yaratılarak göz boyanmaktadır.

Eleştiri-8: Gerçek İhtiyaç Sahipleri Değil, “Herkes!”

Belediyelerin kurmuş olduğu lokantalar, bakkallar, manavlar, mandıralar, kasaplar eğer gerçekten “fakir-fukara-garip-guraba” için açılmışsa onlara hizmet etmelidir, öyle değil mi? Oysa böyle değildir! Kent lokantasına gidip yemek yiyen de halkın bakkalı ya kasabına gidip alışveriş yapan da gerçek ihtiyaç sahipleri olmayabilir! Kaldı ki bunu izlemek ve kontrol etmek kolay değildir. O halde bu işletmelere ne gerek vardır?

Durum sosyal yardım belediyciliği için de farklı değildir. Belediyeler eğer aynı ve nakdi yardımları yaparken partizan taraftarlarını kayırıyorlarsa o zaman böylesine istismarcı sosyal yardım belediyciliğini genişletmenin ne anlamı vardır?

Eleştiri 9: Bağımlılık Sendromu ve Beleşçilik Kültürü

Sosyal belediycilik kapsamındaki sosyal yardım belediyciliği “*bağımlılık sendromu*” (dependency syndrome) adı verilen bir sorunun da kaynağı olabilir. Sosyal yardım bağımlılığı bir kişinin veya hanenin uzun bir süre boyunca geliri için devletin refah programlarına ve sosyal yardımlarına bağımlı olması durumudur. Böylesi bir durumda sosyal yardım bekleyen kişilerin çalışmaktan vazgeçmesi, tembellik ve ataleti tercih etmeleri söz konusu olabilir. Eğer bu geniş sosyal yardım ağları ile geliştirilirse o zaman toplumda beleşçilik kültürü yaygınlaşır. Belediyeyi herkesin karnını doyuran bir “*sağmal belediycilik*” olarak dizayn etmek toplumda paraziter bir kültürün kök salmasına neden olur. Bu tür bir sağmal belediycilik sağlıklı değildir ve patolojiktir.

Eleştiri 10: Virüs Etkisi

Belediyelerin popülizm odaklı sosyal gayeli iktisadi girişimcilik ve sosyal yardım faaliyetlerinin bir diğer olumsuz etkisi ise bir projenin ya da uygulamanın kolayca ve süratle başka belediyeler tarafından taklit edilerek yayılmasıdır. Yeni doğan bebeklere mama, süt ya da muhtelif hediyelerden oluşan bir paket sunan bir belediyenin bu uygulamasının başka bir belediye tarafından yapılmaması bir eksiklik ya da kusur olarak görülerek bu uygulama çok daha abartılarak yürürlüğe konulabilmektedir. Sosyal belediyciliğin bu “*sosyal bulaşma*” etkisi sosyal refahın maksimizasyonuna hizmet etmez, tam aksine sosyal israfın büyümesine neden olur.

III. GARABET “SAĞMAL BELEDİYECİLİK”

Bu kısa yazıda ülkemizde belediyelerin “*geleneksel belediycilik*” alanını genişleterek büyümelerinin ortaya çıkardığı sorunları analiz etmeye çalıştım.

“*Halkçı belediyciliği*” eleştirdiğim suçlamasıyla “*halk*” nazarında (okuyucuları kast ediyorum) linç edilmeye maruz kalmamak için şu görüşümü altını çizerek ifade etmek isterim.

Sosyal belediyecilik her yönüyle yanlıştır demiyorum. “Yeni belediyecilik” adı altında gelişen “sosyal hizmet belediyeciliği”, “sosyal gayeli iktisadi girişimcilik belediyeciliği” ve “sosyal yardım belediyeciliği”nin ortaya çıkardığı patolojik sorunlara dikkat çekerek sosyal belediyeciliğin yeniden tanımlanması ve yeniden dizayn edilmesi gerektiğini söylüyorum. Her ne kadar yukarıda yeterli açıklamalar yapmış olsam da konunun çok daha iyi anlaşılması için bazı basit örnekler vererek kendimi daha doğru ifade etmeye çalışayım.

Belediyeler kreş, gündüz bakımevi, çocuk oyun ve etkinlik merkezleri, yaşlı bakımevleri, huzurevleri ve saire açmasın demiyorum. Sadece bu türde sosyal hizmetlerin çok ötesine geçen popülist belediyeciliğe itiraz ediyorum. Bir belediye başkanının elinde bir çanta ile ilçedeki berber ve kuaförleri ziyaret ederek içerisinde havlu, ustura, kolonya, şampuan ve traş sabunu bulunan destek paketlerini hediye olarak dağıtmasını; bir başka belediye başkanının ilçedeki tüm berbere ve kuaförlere önlük ve havlu dağıtmasının doğru olmadığını ifade etmek istiyorum. Kimin parasını kime hangi yetkiyle dağıtıyorsunuz?

Bir değil çok sayıda belediyenin internet sitesinde yer alan bir başka sosyal belediyecilik uygulamasını örnek vereyim. Belediye tarafından ilan edilen “Yenidoğan Destek Paketi” içerisinde yok yok! Bebek çantası, hastane çıkışı zıbın takımı, 2’li biberon, alt açma örtüsü, dijital ateş ölçer, saç ve bakım şampuanı bakım yağı, 124’lü bebek bezi, 12 paket 72’li ıslak mendil, bebek reflü yatağı, 6’li bebek bakım seti (tarak, tırnak törpüsü, tırnak makası, banyo süngeri, burun aspiratörü, fırça). Bir belediyenin yaptığı bir uygulama hemen diğer belediye tarafından taklit ediliyor ve uygulama yaygınlaşıyor. Peki, bu uygulama gerçekten belediyelerin yapması gereken bir hizmet ya da görev kabul edilebilir mi?

Bir ilginç örnek daha verelim. Bazı belediyelerin internet sitesinde “evlenen kalmasın...” ilanları bulunuyor. Dağıtılacak çeyiz seti yardım paketi içerisinde 2’li çekyat, orta sehpa, buzdolabı, çamaşır makinesi, fırınlı ocak, ankastre, elektrikli süpürge, halı vs. yer alıyor. Belediye başkanlarının halkın ödediği vergileri “halka hizmet” ya da “sosyal belediyecilik” adı altında kendi siyasi çıkarlarına hizmet edecek şekilde (oy maksimizasyonu) kullanmaları doğru mudur?

“Sosyal belediyecilik” kapsamında “kültürel belediyecilik” yapıldığı söylenerek şarkıcılar ve türkücüler davet ediliyor, belediyenin bütçesinden bahar ve yaz konserlerine milyon liralar harcanıyor! Peki bu tür uygulamalar gerçekten belediyelerin yapması gereken işler ya da faaliyetler midir? Belediyelerin muhtelif konserlere ödedikleri astronomik paralar (medyaya yansıyan haberlere göz atmak yeterlidir) durumun ne kadar dejenere edildiğini çok açık olarak göstermektedir.

5393 sayılı Belediye Kanunu'nun 13. maddesinde kültürel değerlerin korunması, aynı kanununun 14. maddesinde kültür ve sanat hizmetlerinin yapılması veya yaptırılması, 18. maddesinde kültür-sanat faaliyetleri gerçekleştirilmesi ve 77. maddesinde dayanışma ve katılım sağlamak amacıyla kültürel faaliyetlerin yapılması konularında belediyelere izin ve yetki verilmiştir. Fakat bu yetki acaba ne türde sanatsal ve kültürel faaliyetler için geçerli olmalıdır? Burada bahse konu eleştiri belediyelerin tiyatro, bale, fotoğrafçılık kursları düzenlemeleri ya da muhtelif festivaller düzenlemeleri (uçurtma festivali, deve güreşi festivali, kiraz festivali, mandalina festivali vs.) değildir. Belediyelerinin konserler gibi bazı sanatsal etkinliklere yaptıkları devasa harcamaların kapsamı ve parasal sınırlarının bir çerçeve kanun ile düzenlenmesi acaba doğru mudur, yoksa böyle bir girişim belediyelerin elini kolunu bağlamak anlamına mı gelir? Pek çok altyapı sorunu ile boğuşan ve bu sorunlarını çözememiş olan belediyelerin kültürel faaliyetleri popülist çıkara feda ederek kamu kaynaklarını israf etmeleri ne derece doğrudur?

Sosyal belediyeciliğin belki de en çok istismar edilen alanlarından birisi “*sosyal yardım belediyeciliği*”dir. Konu fazlasıyla hassas olduğu için bu alanda doğruyu söylemek, dile getirmek ve yazmak da bir ölçüde muhtemel riske ve linçe katlanmak anlamına gelir. Ülkemizde maalesef siyasetçilerin “*şefkat/merhamet*” ve “*fakir-fukara-garip-guraba*” edebiyatı o kadar güçlü bir söylemdir ki, popülizmin ve paternalizmin bir hastalık olduğunu ifade etmeye kalkışmak sosyal medyada isimlerini gizleyen klavye askerlerinin ve trol çiftliklerinde çalışan partizan tayfanın karalamalarına maruz kalmak demektir.

Bugün ülkemizde sosyal yardım belediyeciliği konusunda görünen manzara şudur. Merkezi yönetimin onlarca sosyal yardım programı dışında her belediye kendi kafasına göre keyfi sosyal yardım projeleri yürürlüğe koymaktadır. Bebeklere, ilköğretim/ortaöğretim öğrencilerine, üniversite öğrencilerine, gençlere, kadınlara, yaşlılara yönelik yardım paketleri ve koliler hazırlanmakta, aynı yardımlar yapılmakta, burslar, çekler, kartlar, paralar dağıtılmaktadır. Başboşluk, mükerrerlik, keyfilik, kaos, karmaşa, kayırma-kollama, istismar, suistimal, hırsızlık, yolsuzluk ve sair haberlerinin bir kısmı sıklıkla medyaya yansımaktadır.

IV. SONUÇ ve ÖNERİLER

Buraya kadar yaptığım açıklamalar çerçevesinde ülkemizde uygulanan sosyal belediyeciliğin “patolojik” belediyecilik anlayışına dönüştüğünü söylemek isterim. Bu kısa yazımda sadece sorunların teşhisine odaklanmış bulunuyorum.

Çözüm önerileri ayrı ve kapsamlı bir başka çalışmanın konusu olarak düşünülmüştür. “*Sorunları anlatmış, çözüm önermemiş*” eleştirilerine muhatap olmamak için burada çözüme dair kısa, sade ve özet açıklamalar yapmak istiyorum:

- Merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında hizmet ve gelir bölüşümünün ana kurallarının (mali yerinden yönetim) mutlaka anayasa içerisinde belirlenmesi gerekir. Merkeziyetçiliğin yanlış olduğu bugün kamu yönetimi alanında hepimizin kabul ettiği bir husustur. Buradan hareketle anayasada merkeziyetçiliği sınırlandıracak bir görev ve hizmet tanımının mutlaka yapılmalıdır. Başka bir ifadeyle merkezi yönetim ile yerel yönetim arasındaki hizmet paylaşımının açık ifadelerle yapılması önemlidir. Bunun fevkalade zor ve sorunlu bir mesele olduğu açıktır. Zira anayasa içerisinde tek tek kamu hizmetlerini sayarak hangi hizmetin hangi idari birimin hizmet alanına dâhil olduğu belirlemek güç ve hatta imkânsızdır. Bu fevkalade zor meselenin üstesinden gelebilmek için iç güvenlik, dış güvenlik, adalet ve yargı gibi temelde merkezi yönetimin üstlendiği hizmetler dışında kalan eğitim, sağlık gibi hizmetlerin sunulmasında yetkinin adresi açık olarak belirlenmelidir.
- Sosyal hizmetlerde yetki karmaşası ve mükerrerlik sorunlarına mahal vermemek için yerel yönetimlerin bu alanlardaki yetkisi ve hizmet kapsamının sınırları belirlenmelidir. Sosyal hizmetlerde idareler-arasında çit sınırlarını belirlemek ve anayasal çerçeve çizmek zor olmakla beraber imkânsız değildir.
- Yerel yönetimlerin lokantalar, bakkallar, manavlar, mandıralar, kasaplar açarak sosyal gayeli iktisadi girişimcilik yapmalarını engelleyecek bir anayasal kurala mutlaka ihtiyaç vardır. Yerel yönetimlerin “*sosyal belediyecilik*” adı altında ticari işletmecilik faaliyetlerine girişmesine kesinlikle izin verilmemelidir.
- Yerel yönetimlerin sosyal yardım istismarcılığına son vermek için yine anayasa içerisinde belediyelerin aynı ve nakdi yardımlar yapmaları kesin bir ifadeyle sınırlandırılmalıdır. Gelir eşitsizliği ve yoksullukla mücadele konusunda tek tek belediyelerin sosyal yardım dağıtmaları yerine herkesi

kapsayan bir anayasal “*demogrant*” önerisi anayasa içerisinde güvence altına alınmalıdır.⁴

Çözüm önerilerinin ayrı ve kapsamlı bir çalışmanın konusu olduğunu yukarıda belirttim. Bu genel önerilerim çerçevesinde okuyucuların “*halkın seçtiği belediye başkanlarının elini kolunu bağlamak olur mu?*” şeklindeki soruya şu cevapları vermek isterim:

Bir kere belediye başkanlarını halk seçmiyor ki, siyasi parti başkanları ve onun emrindeki ve etrafındaki oligarşik zümre seçmektedir. Dolayısıyla “*millet iradesi*” retoriği üzerinden sosyal belediyeciliğin sınırlandırılması önerisine karşı çıkmak doğru değildir.

İkinci olarak hiçbir belediye başkanı halkın vergi olarak ödediği paraları keyfine göre harcama yetkisine sahip değildir ve olamaz. Hiçbir belediye başkanı yatırım yapacağım diyerek keyfi olarak iç ve dış borçlanmaya başvurarak gelecek nesilleri borç yükü altına sokamaz. Burada ana çözüm belediyelerin harcama, borçlanma ve vergileme yetkilerini sınırlayacak ana çerçeve kurallardır.

Son söz: Türkiye’de belediyelerin popülizm eksenli sosyal hizmetler, sosyal gayeli iktisadi girişimcilik ve sosyal yardım faaliyetlerine mutlaka sınır çizilmelidir. Bunun doğru bir şekilde yapılmasının yolu anayasal düzeyde yerinde yönetimin siyasi, idari ve mali ilkelerinin belirlenmesinden geçmektedir. “*Anayasal yerinden yönetim*” anlayışının genel kurallarını anlamayan ve bilmeyen insanların bizim bu yazımızda kaleme aldığımız eleştirilere ve çözüm önerisine bir önem atfetmeyeceğinin farkındayım. “*Merkezileşme kötü, yerelleşme iyidir*” demek ancak basit ve sığ zihinlerde bir anlam ve değer bulabilir. Yerelleşme ya da yerinden yönetim anlayışının mutlaka sınırlarının çizilmesi gerekir. Kontrolsüz bir şekilde büyüyen yerel yönetimlerde kalitesizlik, etkinsizlik, verimsizlik, israf, savurganlık, hırsızlıklar ve yolsuzluklar kaçınılmazdır.

⁴ bkz. Aktan, C. C., & Öksüz, M. 2025. “Optimal Demogrant: James M. Buchanan’ın Genellik İlkesini İhlal Etmeyen Anayasal Sosyal Transfer Harcaması Kuralı Önerisi”. Biga İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 6(1), 1-13.